

KANTON SARAJEVO
MINISTARSTVO ZA NAUKU,
VISOKO OBRAZOVANJE I MLADE

STRATEGIJA PREMA MLADIMA KANTONA SARAJEVO 2024 - 2028.

Sarajevo,
decembar 2023. godine

SADRŽAJ

1. Uvod	9
1.1. Politike prema mladima - omladinske politike na internacionalnom nivou i u regiji	13
1.2. Politike prema mladima u Bosni i Hercegovini	16
2. Metodologija	19
3. Položaj mladih u Kantonu Sarajevo i plan djelovanja	25
4. SWOT analiza	57
5. Misija, vizija i strateški ciljevi	65

Ministarstvo za nauku, visoko obrazovanje i mlade Kantona Sarajevo je Rješenjem broj: 27-04-04-13089-1.2/23 od 28.04.2023. godine, imenovalo Radnu grupu za potrebe izrade Nacrta strategije prema mladima Kantona Sarajevo za period 2024 - 2028. godine.

Voditelji Radnih grupa:

"Obrazovanje i cjeloživotno učenje"

Mersiha Kolčaković, voditeljica Radne grupe - Ministarstvo za nauku, visoko obrazovanje i mlade Kantona Sarajevo

"Karijerni razvoj, zapošljavanje i poduzetništvo mladih"

Jan Zlatan Kulenović, voditelj Radne grupe - Inkubator društvenih inovacija *Munja*

"Zdravlje mladih i zdravi stilovi života"

Seniha Čelik, voditeljica Radne grupe - Zavod za javno zdravstvo Kantona Sarajevo

"Slobodno vrijeme, kultura, sport, mobilnost i mediji"

Amer Osmić, voditelj Radne grupe - Univerzitet u Sarajevu - Fakultet političkih nauka - Institut za društvena istraživanja

"Aktivno učešće mladih u društvu"

Sanel Huskić, voditelj Radne grupe - Univerzitet u Sarajevu - Fakultet političkih nauka - Institut za društvena istraživanja

"Ljudska prava i sigurnost"

Emina Adilović, voditeljica Radne grupe - Univerzitet u Sarajevu - Fakultet političkih nauka - Institut za društvena istraživanja

"Mladi, urbanizam i okruženje"

Abdel Alibegović, voditelj Radne grupe - Univerzitet u Sarajevu - Fakultet političkih nauka - Institut za društvena istraživanja

"Inkluzija i različitosti"

Lejla Osmić, voditeljica Radne grupe - Univerzitet u Sarajevu - Filozofski fakultet

POPIS TABELA I SLIKA

Slika 1. Mapa Kantona Sarajevo sa gustom naseljenosti	11
Tabela 1. Socio-demografske karakteristike uzorka (%)	22
Tabela 2. Distribucija uzorka u prema popisu stanovništva 2013. godine u Općinama Kantona Sarajevo (%N)	23
Slika 2. Tip stanovanja (%)	23
Slika 3. Distribucija uzorka prema općinama u odnosu na spol (%)	23
Slika 4. Stečena stručna sprema (%)	23
Slika 5. Trenutni status (%)	23
Slika 6. Percipirani materijali status domaćinstva (%)	24
Tabela 5. Broj studenata na univerzitetima u Kantonu Sarajevo (N)	28
Tabela 3. Broj učenika u osnovnim školama Kantona Sarajevo (N)	28
Tabela 4. Broj učenika u srednjim školama Kantona Sarajevo (N)	28
Slika 7. Najviše informacija za dalje školovanje i karijerno usmjeravanje dobijam od... (%)	29
Slika 8. Distribucija stipendija za učenike i studente u Kantonu Sarajevo 2019.-2022.(%)	31
Slika 9. Percepcija potrebni elemenata za pokretanje biznisa u Kantonu Sarajevo (%)	32
Slika 10. Učestalost konzumiranja ... (%)	35
Slika 11. Percepcija zdravstvenog stanja (%)	35
Slika 12. Učestalost bavljenja fizičkom aktivnošću (%)	36
Slika 13. Učestalost konzumiranja duhana i duhanskih prerađevina (%)	36
Slika 14. Broj prijavljenih maloljetnika za činjenje krivičnih djela na području Kantona Sarajevo od 2018. do 2022.	42
Slika 15. Percepcija stanja sigurnosti (%)	42
Slika 16. Prevalencija vršnjačkog nasilja (%)	42
Slika 17. Interesovanja mladih (%)	43
Slika 18. Učestalost aktivnosti mladih u slobodno vrijeme (%)	44
Slika 19. Vrijeme provedeno na mobilnom aparatu (%)	44
Slika 20. Strahovi mladih u interakciji za računarskim algoritmima (%)	45
Slika 21. Interes za aktivizam mladih (%)	48
Slika 22. Društveno-političke aktivnosti mladih u proteklih 12 mjeseci (%)	49
Slika 23. Interes za politiku i politička dešavanja (%)	49
Slika 24. Zadovoljstvo ponudom kulturnih sadržaja (%)	52
Slika 25. Zadovoljstvo uslovima stanovanja (%)	53
Slika 26. Zadovoljstvo kvalitetom javnog saobraćaja (%)	54
Slika 27. Zadovoljstvo kvalitetom zraka (%)	54
Slika 28. Važni faktori pri odabiru područja za odmor i rekreaciju (%)	56
Slika 29. Učestalost korištenja prirodnih bogatstava Kantona Sarajevo (%)	57

POPIS SKRAĆENICA

KS – Kanton Sarajevo

BiH – Bosna i Hercegovina

FBiH – Federacija Bosne i Hercegovine

SDG – Ciljevi održivog razvoja (engl. SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS)

UN – Organizacija ujedinjenih nacija

EU – Evropska unija

HR – Republika Hrvatska

RS – Republika Srbija

ME – Crna Gora

eRS – Entitet Republika Srpska

BD – Brčko distrikt

SPSS – Statistical package for Social Sciences

WHO – Svjetska zdravstvena organizacija (engl. World Health Organization)

CDC – Centar za kontrolu bolesti (engl. Centers for Disease Control and Prevention)

ESY – Evropska strategija za mlade (engl. Europe Youth Strategy)

MUP – Ministarstvo unutrašnjih poslova

UMiD – Uči, misli i djeluj

CIA MODEL – Model zaštite podataka: Povjerljivost, integritet i dostupnost (engl. Confidentiality, Integrity, Availability)

UNSA – Univerzitet u Sarajevu

FHMZ – Federalni hidrometeorološki zavod

KEAP – Kantonalni plan zaštite okoliša

SWOT ANALIZA – Analiza prednosti, nedostataka, prilika i rizika (engl. Strengths, Weaknesses, Opportunities, and Threats)

ISKOOM – Informacioni sistem za kontrolu obrazovanja odraslih i monitoring

NVO – Nevladine organizacije

EHEA – Evropski prostor visokog obrazovanja (engl. European Higher Education Area)

Dokument ima za cilj postavljanje temelja značajnije integracije mladih u društvo Kantona Sarajevo, istražujući ključne izazove sa kojima se mladi suočavaju, identificirajući njihove probleme i potrebe predlaganjem rješenja koja će biti moguće realizirati u predviđenom roku. Kroz saradnju svih relevantnih sudionika, dakle, sinergijom donosioca odluka i mladih, planiramo oblikovati okruženje koje potiče na aktivno učešće mladih u društvenom, ekonomskom i političkom životu Kantona Sarajevo, stvarajući tako održivu budućnost koja odražava njihove potrebe i potencijale, putem društva zasnovanog na znanju, vještinama i kompetencijama.

1. Uvod

Kanton Sarajevo (KS) je jedan od deset kantona u Federaciji Bosne i Hercegovine i sastoji se od devet općina: Općina Stari Grad, Općina Centar, Općina Novo Sarajevo, Općina Novi Grad, Općina Ilidža, Općina Hadžići, Općina Vogošća, Općina Ilijaš i Općina Trnovo. Kanton je smješten u centralnom dijelu Bosne i Hercegovine sa sjedištem u Sarajevu, glavnom gradu Bosne i Hercegovine sa površinom od 1.276,9 km², što čini 4,89% površine Federacije Bosne i Hercegovine.

Slika 1. Mapa Kantona Sarajevo sa gustom naseljenosti

Prema posljednjem popisu stanovništva iz 2013. godine na području Kantona Sarajevo živi ukupno 413.593 stanovnika, od kojih je 83.805 mladih. Kategorija mladih se odnosi na populaciju od 15 do 30 godina što je definirano i [Zakonom o mladima Federacije Bosne i Hercegovine](#), unutar ove kategorije imamo više različitih, ali koherentnih skupina mladih (15-19; 20-24; 25-30 godina) kojima treba pristupiti na različite načine. Mladi su kontinuirano jedna od najranjivijih društvenih skupina ukupne populacije Kantona Sarajevo, primarno uslijed slabe integracije u društvene tokove kao i nepovoljnog društvenog položaja. Samim tim, neophodan je poseban odnos društva prema položaju, potrebama, interesima ali i problemima mladih u bosanskohercegovačkom društvu. Kanton Sarajevo, kao prestolnica Bosne i Hercegovine, koji zasigurno predstavlja kulturno, ekonomsko, obrazovno i društveno središte neprestano se razvija i prilagođava dinamičnim izazovima savremenog doba. Kreiranje javnih politika kao što je Strategija prema mladima, postaje značajna komponenta održivog razvoja, jer mladi su temelj sadašnjosti i budućnosti, pokretački motor inovacija, progresivnih ideja i društvenih promjena. Kanton Sarajevo

je prema svim pokazateljima najveći obrazovni, ekonomski, zdravstveni i turistički centar Bosne i Hercegovine ima sve pretpostavke za realizaciju identifikovanih prioriteta i osmišljenih mjera.

Obavezu izrade strategije nalažu i zakonska rješenja u oblasti razvojnog planiranja u Federaciji Bosne i Hercegovine (FBiH), odnosno, [Zakon o strateškom planiranju i upravljanju razvojem u Federaciji BiH](#) i [Uredba o izradi strateških dokumenata u Federaciji BiH](#). Strategija se priprema i radi prema načinu i pravilima koje nalažu navedeni dokumenti. U procesu izrade ovog strateškog dokumenata primjenjeni su principi razvojnog planiranja i upravljanja razvojem. Zakon o mladima Federacije Bosne i Hercegovine u općim odredbama utvrđuje da se institucionalno organizirana briga o mladima, omladinsko udruživanje i učešće mladih na svim nivoima odlučivanja treba zasnivati na načelima poštovanja ljudskih prava i temeljnih sloboda, na poštivanju ustavnog poretka, zakona i internacionalnog prava te izgradnji demokratskih institucija zasnovanih na političkom pluralizmu i uspostavi vladavine prava, kao i uvažavanju međunarodnopravnih standarda i najbolje internacionalne prakse u pogledu mladih i rada sa mladima s ciljem doprinosa ispunjenju uslova za priključenje Bosne i Hercegovine Evropskoj uniji.

Mladi ljudi koji žive u Kantonu Sarajevo suočeni su sa raznim izazovima, uključujući egzistencijalna pitanja, obrazovanje, (ne)zapošljavanje, dinamiku svakodnevnog života, sigurno okruženje, participaciju u društvu te stvaranje perspektive za budućnost. Izrada sveobuhvatne strategije koja će pažljivo analizirati navedne aspekte jeste imperativ kako bi se osiguralo da mladi imaju pristup resursima, podršci i prilikama potrebnim za njihov puni razvoj.

Zakon o mladima Federacije Bosne i Hercegovine navodi da je "strategija prema mladima" dokument institucija vlasti sa programskim pristupom djelovanja prema mladima što uključuje **definirane probleme i potrebe, strateške pravce, te ciljeve strategije i mjere za realizaciju ciljeva strategije**. Ovaj zakon nalaže da svi nivoi vlasti u Federaciji imaju obaveze definiranja, usvajanja i provođenja strategija prema mladima.

U okviru izrade ove Strategije urađeno je primarno istraživanje u skladu sa članom 4. stav 7. i članom 11. stav 2. Zakona o mladima Federacije Bosne i Hercegovine. Zakon nalaže da se strategije prema mladima definiraju, usvajaju i provode na osnovu istraživanja o potrebama i problemima mladih. Oblasti ove Strategije su u skladu sa Zakonom koji nalaže da na nivou Kantona i Federacije, u skladu sa ustavnim nadležnostima i zakonom, **Strategija obavezno sadrži programe djelovanja za mlade u pojedinim oblastima omladinskog sektora**. Ova Strategija adresira oblasti omladinskog sektora koje je propisao Zakon a odnose se na pitanja:

- formalno, neformalno i cjeloživotno obrazovanje;
- zapošljavanje, mjere protiv nezaposlenosti te omladinsko poduzetništvo;
- socijalna, zdravstvena i preventivna zaštita mladih te reproduktivno zdravlje mladih;
- stambeno zbrinjavanje mladih;
- rad sa mladima, jačanje i razvoj sposobnosti mladih i slobodno vrijeme mladih;
- aktivno učešće mladih u javnom životu, izgradnja civilnog društva i volonterstvo;
- mobilnost i saradnja među mladima;
- informiranje i savjetovanje mladih;
- stručni rad i usavršavanje u vezi sa radom s mladima;
- usavršavanje za rad u omladinskim udruženjima i prostorima za mlade;
- omladinski turizam, oporavak mladih i boravak u prirodi;
- aktivnosti mladih po pitanju kulture, sporta, estetike, etike, ekologije, duhovnosti, humanističkih vrijednosti, lične i društvene odgovornosti;
- rad sa mladima sa posebnim potrebama;
- i druga pitanja od interesa za mlade i poboljšanje njihovih uvjeta života.

Interes strategija prema mladima je da kantonalni organi, lokalne samouprave, sva udruženja građana i ostali subjekti društvene zajednice, poput omladinskih organizacija civilnog društva, neformalnih grupa i organizacija mladih i za mlade, ustanova, institucija i medija, vjerskih i manjinskih zajednica, političkih stranaka, **međusobnom saradnjom i zajedničkim djelovanjem doprinesu postizanju zajedničkih ciljeva, koji se odnose na život mladih**.

Mladi koji žive u Kantonu Sarajeva suočeni su sa raznim izazovima, uključujući egzistencijalna pitanja, obrazovanje, (ne)zapošljavanje, dinamiku svakodnevnog života, sigurno okruženje, participaciju u društvu te stvaranje perspektive za budućnost.

Politike prema mladima imaju poseban značaj za svako društvo, jer mladi trebaju biti ključni subjekti društvenog, ekonomskog i kulturnog razvoja u svakom društvu. Nedovoljan ili sporadičan fokus na probleme, potrebe i izazove sa kojima se mladi susreću u svakodnevnom životu može imati značajne posljedice na njihovu budućnost, ali i na društvo i društvenu strukturu u cjelini.

1.1. Politike prema mladima - omladinske politike na internacionalnom nivou i u regiji

Politike prema mladima imaju poseban značaj za svako društvo, jer mladi trebaju biti ključni subjekti društvenog, ekonomskog i kulturnog razvoja u svakom društvu. Nedovoljan ili sporadičan fokus na probleme, potrebe i izazove sa kojima se mladi susreću u svakodnevnom životu može imati značajne posljedice na njihovu budućnost, ali i na društvo i društvenu strukturu u cjelini. Kada je riječ o politikama prema mladima na internacionalnom nivou i u regiji (Hrvatska, Srbija, Crna Gora), uzeti su u obzir značajni dokumenti, kako slijedi.

Ciljevi održivog razvoja Ujedinjenih nacija predstavljaju globalni plan djelovanja koji je usvojen 2015. godine sa osnovnim ciljem postizanja održivog razvoja do 2030. godine. Ciljevi obuhvataju ekonomske, društvene i okolišne dimenzije održivosti. Nekoliko ciljeva održivog razvoja (SDG-ova) Ujedinjenih nacija direktno se odnose na mlade ili orijentirani su na aspekte koji su relevantni za kvalitetniji život mladih. Mladi su ključni akteri u postizanju održivog razvoja, analogno tome, znatan broj ciljeva usmjeren je na poboljšanje obrazovanja, zapošljavanja, zdravlja, sudjelovanja u društvu i ostalih segmenata života mladih. Posebno se to odnosi na ciljeve četiri (4), pet (5), osam (8), deset (10), jedanaest (11) i šesnaest (16).

Cilj 4. Kvalitetno obrazovanje sa osnovnim zadatkom da se do 2030. godine obezbijedi inkluzivno, pristupačno, kvalitetno obrazovanje za sve, te promovirati mogućnosti cjeloživotnog učenja; ovaj cilj direktno se odnosi na mlade jer obuhvata pitanja poput pristupa osnovnom i srednjem obrazovanju, tehničkog obrazovanja i obuke te visokog obrazovanja.

Cilj 5. Postići rodnu ravnopravnost i osnaživati sve žene i djevojčice što će okončati svuda i sve oblike diskriminacije protiv žena i djevojčica; rodna ravnopravnost temeljni je element održivog razvoja, što doprinosi stvaranju pravednijeg, inkluzivnijeg društva i jača ekonomski i društveni potencijal zajednica.

Cilj 8. Promovirati inkluzivan i održiv ekonomski rast, cilj je iznimno važan za mlade, jer tretira pitanje zapošljavanja, radnih uslova i poduzetništva; osnovni cilj je do kraja 2030. godine bitno smanjiti broj mladih koji nisu zaposleni, razviti globalnu strategiju za zapošljavanje mladih i primijeniti „Globalni pakt o zapošljavanju“ Internacionalne organizacije rada.

Cilj 10. Smanjiti nejednakosti između i unutar država te do kraja 2030. godine progresivno postići i održati rast dohotka donjih 40% stanovništva po stopi višoj od nacionalnog prosjeka; smanjenje nejednakosti ključan je element održivog razvoja jer doprinosi stvaranju stabilnijeg društva i jačanju socijalne kohezije.

Cilj 11. Učiniti gradove i naselja inkluzivnim, sigurnijim, izdržljivim i održivim što znači do kraja 2030. godine treba osigurati da svi imaju pristup adekvatnom, sigurnom i jeftinom smještaju i osnovnim uslugama, te unaprijediti uslove u nekihigijenskim naseljima; ovaj cilj je posebno bitan za mlade jer su često koncentrirani u urbanim naseljima te je potrebno učiniti gradove i naselja učinkovitijima, otpornijima i održivijima.

Cilj 15. Očuvanje života na zemlji, zaštititi, uspostaviti i promovirati održivo korištenje kopnenih ekosistema, održivo upravljati šumama, suzbiti dezertifikaciju, zaustaviti i preokrenuti degradaciju tla, te spriječiti uništavanje biološke raznolikosti; mobilisati i značajno povećati finansijska sredstva iz svih izvora radi očuvanja i održivog korišćenja biodiverziteta i ekosistema.

Cilj 16. Promovisati miroljubiva, inkluzivna i pravedna društva, cilj je ključan za postizanje održivog razvoja; pravda, sigurnost i inkluzivno društvo stvaraju osnov za prosperitet i stabilnost društva; jedan od ciljeva je jačanje institucija i smanjenje nasilja što se percipira kao ključni element održivog društva.

Strategija prema mladima Kantona Sarajevo 2024 - 2028. usklađena je sa principima [Agende za održivi razvoj](#) i Ciljevima za održivi razvoj Ujedinjenih nacija (UN), posebno se referirajući na ciljeve četiri (4), pet (5), osam (8), deset (10), jedanaest (11), petnaest (15) i šesnaest (16). Ciljevi Strategije za mlade Kantona Sarajevo imaju, pored Agende za održivi razvoj i Ciljeva za održivi razvoj UN, zadatak da promoviraju standarde i principe [Strategije za mlade Ujedinjenih nacija](#) koja definira viziju svijeta "u kojem se ostvaruju ljudska prava svake mlade osobe; koji osigurava da je svaka mlada osoba osnažena da ostvari svoj puni potencijal; i koji prepoznaje sposobnost mladih ljudi, otpornost i njihov pozitivan doprinos kao agenata promjene" (UN, 2018), kao i da doprinese ostvarivanju ciljeva održivog razvoja u bosanskohercegovačkom društvu, posebno na području Kantona Sarajevo.

Pri izradi ovog strateškog dokumenta pažljivo su se u obzir uzele i druge relevantne strategije na internacionalnom nivou, kao i definirani ciljevi, mjere i prioritete u tim strategijama, sa namjerom da se usklade mjere i aktivnosti sa stanjem i potrebama mladih u Kantonu Sarajevo. S tim u vezi, važno je istaknuti politike prema mladima Evropske unije kroz [Strategiju za mlade EU za 2019 - 2027. godinu](#) vizijom i sloganom uključivanje (poticanje sudjelovanja mladih u demokratskom životu), povezivanje (povezivanje mladih širom EU-a i izvan, radi poticanja dobrovoljnog sudjelovanja, mobilnosti u svrhu učenja, solidarnosti i međukulturnog razumijevanja) i osnaživanje (poticanje osnaživanja mladih kvalitetom, inovacijama i priznavanjem rada s mladima) koja definira ciljeve na način da je potrebno:

- omogućiti mladima da kreiraju vlastitu sudbinu, postanu otporni, te da steknu životne vještine kako bi se nosili sa svijetom koji se mijenja;
- potaknuti mlade da postanu aktivni građani, nositelji solidarnosti i pozitivne promjene za zajednice širom Evrope, nadahnuti vrijednostima EU-a i europskim identitetom;
- pomoći u sprečavanju socijalne isključenosti mladih;
- poboljšati učinak političkih odluka na mlade u okviru dijaloga i rješavanjem njihovih potreba u različitim sektorima.

Važan dokument je i [Strategija mladih 2030. Vijeća Europe](#) u kojoj se tvrdi da su "ciljevi sektora mladih usmjereni na omogućavanje mladima diljem Europe da aktivno podržavaju, brane, promoviraju te koriste temeljne vrijednosti Vijeća Europe (ljudska prava, demokracija i vladavina prava)". Nadalje se navodi da je misija Strategije mladih 2030. Vijeća Europe:

- proširenje participacije mladih na način da značajnije sudjeluju u donošenju odluka na svim nivoima, na temelju širokog društvenog i političkog konsenzusa kao podrška participativnom upravljanju i odgovornosti;
- osnaživanje pristupa pravima mladih tako da se mladi i svi oblici civilnog društva mladih mogu osloniti na okruženje pogodno za potpuno ostvarivanje svih njihovih ljudskih prava i sloboda, uključujući konkretne politike, mehanizme i resurse;
- produbljivanje znanja mladih na način da demokratski angažman mladih podržavaju "zajednice prakse" koje produciraju znanje i stručnost.

Politike prema mladima u Republici Hrvatskoj (HR) obuhvataju značajan broj područja, uključujući obrazovanje, zapošljavanje, sudjelovanje u društvu, kulturu i sport, a najvažnije su:

- [Nacionalna strategija za mlade HR](#) koja daje okvir politika prema mladima. Strategija identificira ključna područja interesa za mlade i postavlja ciljeve vezane uz obrazovanje, zapošljavanje, mobilnost, inkluziju i učešće mladih u društvu;
- [Ministarstvo znanosti i obrazovanja HR](#) i [Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike RH](#) zaduženi su za državne zakonodavne mjere, strategije i politike prema mladima;
- Za politike prema mladima koje se provode u RH zaduženi su Agencija za mobilnost i programe EU koja uključuje programe Erasmus+, kao i druge programe koji podržavaju mobilnost, obrazovanje i volontiranje mladih. [Savjet mladih RH](#) kao i [Nacionalna zaklada za razvoj civilnog društva](#) aktivni su učesnici u kreiranju boljeg ambijenta za mlade u Hrvatskom društvu, kao i [Europski socijalni fond RH](#) koji pruža finansijsku podršku programima i projektima usmjerenim na poboljšanje zapošljivosti i socijalne uključenosti mladih.

Politike prema mladima u Republici Srbiji (RS) obuhvataju niz područja gdje se grade smjernice i politike u oblastima obrazovanja, zapošljavanja, sudjelovanja u društvu kao i kulture i sporta. Pregled nekih od značajnijih politika prema mladima u RS su:

- Nacionalna strategija za mlade RS 2023-2030. godina predstavlja temeljni dokument sa postavljenim smjericama i ciljevima politika prema mladima u RS.
- Politike prema mladima provodi i [Nacionalna asocijacija kancelarija za mlade](#) kada je primrano riječ o programima vezanim za obrazovanje, zapošljavanje i volontiranje. Osnovana je sa ciljem da osigura kvalitet omladinske politike na lokalnom nivou. [Ministarstvo turizma i omladine RS](#) pored svoje obaveze da pruža sve relevantne informacije i prati kvalitetu života mladih u RS odgovorno je za razvoj i implementaciju politika prema mladima.
- Platforma [Krovna organizacija mladih Srbije](#) je organizacija mladih koja zastupa interese mladih i podstiče aktivnosti u vezi sa razvojem i sprovođenjem omladinske politike te predlaže mjere za njeno unapređenje. Krovna organizacija mladih Srbije (KOMS) je savez 111 udruženja mladih, koja predstavlja najviše nezavisno predstavničko tijelo mladih u RS.

Politike prema mladima u Crnoj Gori (ME) uokvirene su u [Strategiju za mlade 2023-2027.](#) kroz gotovo sve segmente koji su bitni za mlade ljude. Ova strategija ima integritan i Akcioni plan za 2023-2024. godinu. Pored Strategije kao baznog dokumenta i politike prema mladima u ME,

- druge politike koje je značajno istaknuti provode [Ministarstvo sporta i mladih Crne Gore](#) koje je odgovorno za kreiranje i implementaciju politika prema mladima u ME,
- kao i Nacionalni savjet za mlade ME koji predstavlja mlade i zastupa njihove interese.

1.2. Politike prema mladima u Bosni i Hercegovini

Na državnom nivou do danas ne postoje zakonske regulative koje se bave pitanjima mladih. Entitet Republika Srpska (eRS) donijela je Zakon o omladinskom organizovanju eRS (Službeni glasnik RS, 98/04, 119/08, 1/12), a Brčko distrikt (BD) Zakon o mladima BD Bosne i Hercegovine (Službeni glasnik BD Bosne i Hercegovine, 18/17). Međutim, uprkos raspravama i planovima, još uvijek ne postoje konkretni zakoni i/ili strategije u većini općina i kantona, uključujući i FBiH koji se bave pitanjima mladih. Naprimjer, iako se raspravlja o strategiji, Općina Novo Sarajevo i mnoge druge nemaju konkretnu strategiju za mlade. Nadalje, u eRS, dokumenti o akcionom planu teško su dostupni, a akcioni planovi nisu jasno definisani, postavljajući pitanje efikasnosti politika usmjerenih prema mladima u svakodnevnom životu. Na kraju, sva tri Zakona, pored toga što naglašavaju važnost poštivanja ljudskih i građanskih prava mladih osoba, definiraju dodatna prava za mlade u društvu.

Na državnom nivou do danas ne postoje zakonske regulative koje se bave pitanjima mladih.

Zakon o omladinskom organizovanju eRS, brigu o mladima definiše kao jedan od općih interesa za eRS, a taj interes ostvaruje se uređivanjem i stvaranjem uslova za omladinsko organizovanje i brigu o mladima, te donošenjem i realizacijom dokumenata omladinske politike, kako na entitetskom, tako i lokalnom nivou. Omladinske politike, koje predstavljaju najviše strateške dokumente, prate i odgovarajući akcioni planovi za njihovo provođenje. Donošenje ovih dokumenata na entitetskom nivou obaveza je Narodne skupštine eRS, na prijedlog nadležnog Ministarstva, koje priprema u saradnji sa Savjetom za mlade eRS. Nadležni entitetski organi i jedinice lokalne samouprave dužne su:

- obezbijediti uslove za učešće mladih u donošenju odluka, raspravama i debatama koje se odnose na njihovu problematiku;
- formirati komisiju za mlade;
- osigurati prostor za rad i druge uslove za rad.

Omladinskom savjetu eRS, kao krovnom tijelu u oblasti omladinskog organizovanja u eRS, planirano je izdvajanje sredstava kroz entitetski budžet, delegiranje predstavnika u stručna tijela Narodne skupštine i Vlade eRS, te prostor i drugi uslovi za rad.

Osnovni zakon kojim se uređuju pitanja od interesa za život, položaj i djelovanje mladih ljudi u FBiH je Zakon o mladima FBiH usvojen 2010. godine (Službene novine FBiH, 36/10). U skladu sa Zakonom o mladima FBiH, politika prema mladima predstavlja ukupne institucionalne mehanizme brige vlasti prema mladima, a mjere na planu rada čine:

- osiguranje prikladnog prostora za mlade, rad s mladima i omladinske aktivnosti te osiguranje plaćanja troškova njihovog održavanja;
- osiguranje budžetske stavke koja se tiče pitanja mladih, kao udjela ukupnog budžeta općine ili kantona;
- određivanje mjerodavne općinske i gradske službe za pitanja mladih;
- osiguranje godišnjih grantova za projekte;

- profesionalni razvoj i usavršavanje službenika za mlade te jačanje kapaciteta ustanova i pojedinaca koji se bave mladima i omladinskim aktivnostima;
- osnivanje komisije za mlade kao stalnog radnog tijela pri općinskom vijeću i skupštini kantona;
- uspostavljanje stručnog radnog tijela za izradu, ažuriranje i praćenje provođenja lokalnih i kantonalnih strategija prema mladima;
- istraživanje i podrška istraživanju radi donošenja strategije prema mladima;
- pružanje podrške radu općinskog i kantonalnog vijeća mladih.

Na nivou FBiH, Vlada je Zakonom obavezana da strateške, razvojne i programske dokumente uskladi sa potrebama mladih, te da formira Savjet za mlade kao međuresorno radno tijelo. Pri Parlamentu FBiH uspostavljena Komisija za mlade i predstavlja zajedničku komisiju oba doma Parlamenta. Vlada FBiH dužna je također Parlamentu FBiH svake godine podnositi Izvještaj o položaju mladih, nastojanjima i aktivnostima podrške mladima, te definisati i zasnovati različite federalne grantove i transfere u cilju podrške mladima.

Vlada FBiH na Sjednici održanoj 30. oktobra 2023. godine na prijedlog Federalnog ministarstva kulture i sporta donijela je Odluku za pokretanje postupka izrade Strategije za mlade FBiH do 2027. godine.

Kada je riječ o nastavku razvijanja politika i strategija prema mladima na području FBiH, Vlada je na Sjednici održanoj 30. oktobra 2023. godine u Sarajevu na prijedloge Federalnog ministarstva kulture i sporta donijela Odluku za pokretanje postupka izrade Strategije za mlade FBiH do 2027. godine. Nakon usvajanja ovog strateškog dokumenta FBiH koji definira probleme i potrebe mladih, strateške pravce djelovanja, te ciljeve strategije i mjere za realizaciju tih ciljeva, usaglašavanja stavova svih aktera, usvojeni prijedlog biće dostavljen na mišljenje svim kantonima.

Briga o mladima zakonom je definisana kao opšti interes BD Bosne i Hercegovine, te se vlast donošenjem Zakona o mladima BD obavezala:

- urediti i stvoriti uslove za omladinsko organizovanje;
- donijeti i realizovati Strategiju za mlade.

Odgovorno tijelo koje ima obavezu pratiti napredak implementacije Zakona jeste Odjeljenje za stručne i administrativne poslove Vlade BD Bosne i Hercegovine koje također uspostavlja i vodi Registar omladinskih organizacija, te zajedno sa Vijećem/Savjetom mladih BD Bosne i Hercegovine izrađuje nacrt Strategije za mlade. Pored ovog Odjeljenja, Vlada BD dužna je formirati Komisiju za mlade pri Skupštini BD Bosne i Hercegovine, te imenovati Službenika za mlade. S ciljem poboljšanja uloge i statusa mladih u Distriktu, nadležni organi trebaju osigurati uslove za učešće mladih u raspravama, debatama i donošenju odluka koje se odnose na mlade.

Ukupno gledajući, izazovi u vezi s politikama prema mladima na državnom, entitetskom, kantonalnom i općinskom nivou uključuju nedostatak koordinacije između različitih elemenata vlasti, kašnjenje u donošenju odgovarajućih zakona i strategija, te neujednačenu implementaciju postojećih politika. Stoga je potrebno više napora u smjeru koordinacije, jasnoće i dosljednosti u politikama koje se odnose na mlade kako bi se osiguralo da imaju podršku i resurse koji su im potrebni za odrastanje i razvoj u bosanskohercegovačkom društvu.

**Na osnovu znanstvenog, stručnog, metodološki
strogo kontroliranog istraživanja pod
monitoringom Instituta za društvena istraživanja
Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Sarajevu,
anketirano je ukupno 1.021 mlada osoba od 15
do 30 godina u Kantonu Sarajevo**

2. Metodologija

Imajući u vidu kako je Članom 4. (stav 7.), Članom 11. (stav 2.), te Članom 25. [Zakona o mladima FBiH](#) jasno i nedvosmisleno propisano da se strategije oblikuju na osnovu analize položaja i potreba mladih, a koja mora biti sačinjena na osnovu stručnog istraživanja o položaju i potrebama mladih za onaj nivo vlasti za koji se kreira strategija, Strategija prema mladima Kantona Sarajevo za period 2024 - 2028. godina predstavlja krajnje jasan i razgovijetan pregled ključnih momenata značajnih za dalje politike prema mladima Kantona Sarajevo.

[Ministarstvo za nauku, visoko obrazovanje i mlade Kantona Sarajevo](#) sklopilo je 2023. godine sa [Institutom za društvena istraživanja Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Sarajevu](#) ugovor o provođenju istraživanja o položaju i potrebama mladih Kantona Sarajevo. Istraživanje, odnosno rezultati istraživanja o položaju i potrebama mladih Kantona Sarajevo, predstavljali su ključni element za cjelokupan proces izrade Strategije prema mladima Kantona Sarajevo za period 2024 - 2028. godina.

Na osnovu znanstvenog, stručnog, metodološki strogo kontroliranog istraživanja pod monitoringom Instituta za društvena istraživanja Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Sarajevu, **anketirano je ukupno 1.021 mlada osoba od 15 do 30 godina u Kantonu Sarajevo**, te su analizirani rezultati odgovora na pitanja:

- spolna-dobna struktura ispitanika;
- uslovi stanovanja;
- porodično-partnerski status;
- materijalni status;
- stepen obrazovanja;
- status u radnim procesima;
- stavovi mladih o obrazovnom procesu;
- učešće mladih u neformalnim programima;
- stepen informisanosti i izvori informisanosti;
- uslovi stanovanja;
- percepcija mladih o vlastitom zdravlju;
- percepcija mladih o uslovima u javnom saobraćaju;
- percepcija mladih o zdravstvenoj zaštiti i sigurnosti;
- percepcija uslova/stanja za poduzetništvo mladih;
- uključenost mladih u politiku i politička dešavanja;
- percepcija postojanja javnog prostora za mlade;
- dostupnost javnih fondova, stipendija za mlade;
- razumijevanje koncepta slobodnog vremena kod mladih;
- percepcija mladih o ekološkoj održivosti, kvalitetu zraka;
- percepcija mladih o pristupačnosti prirodnih područja za rekreaciju, turizam.

Terenski rad, obradu, sređivanje i analizu podataka proveo je Institut za društvena istraživanja Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Sarajevu. Rezultati istraživanja poslužili su kao polazna tačka za kreiranje Strategije prema mladima Kantona Sarajevo za period 2024 - 2028. godina, dobijeni podaci se također mogu iskoristiti za izradu drugih dokumenata kojima se može utjecati na bolji

položaj mladih, što u Kantonu Sarajevo, što kao osnova donosiocima odluka u Bosni i Hercegovini kako i na koji način prikupiti i prezentirati podatke o potrebama, problemima i stavovima mladih ljudi.

Prikupljanje podataka – anketiranje (licem u lice) mladih na terenu – provedeno je u junu i julu 2023. godine. Korišten je standardizirani upitnik koji su kreirali voditelji radnih grupa uz konsultacije Shell studija o mladima (njem. *Shell Jugendstudien*). Anketni upitnik je podijeljen u pet sekcija; Sekcija A – Socio-demografska pitanja, Sekcija B – Obrazovanje i zapošljavanje, Sekcija C – Zdravlje i svakodnevni život, Sekcija D – Slobodno vrijeme i navike, Sekcija E – Ljudska prava i životna sredina sa ukupno 44 pitanja. Rad na terenu su obavili posebno trenirani anketari Instituta za društvena istraživanja Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Sarajevu (mladi dobi od 21 do 24 godine).

Prikupljanje podataka provedeno je u svih devet općina Kantona Sarajevo na ukupnom uzorku od 1.021 ispitanika ciljne skupine od 15 do 30 godina koju definira Zakon o mladima FBiH "mladi su osobe u životnoj dobi od navršanih 15 do navršanih 30 godina starosti" (2010). Anketari su birali ispitanike slučajnim odabirom unutar ciljne skupine primjenjujući kretanje slučajnog tipa, čime je osigurano da svaki član ciljne skupine ima jednaku vjerovatnoću da bude biran u uzorak.

Kako je ciljna populacija od 15 do 30 godina, reprezentativnost uzorka osigurana je na osnovu veličine i načina izbora uzorka. Prema popisu stanovništva iz 2013. godine u Kantonu Sarajevo živi ukupno 413.593 osobe od čega je mladih 83.805 što je 20,26%, odnosno svako peta osoba koja živi u KS je mlada osoba.

Svaka peta osoba koja živi u Kantonu Sarajevo je mlada osoba.

Dobijeni podaci su reprezentativni u odnosu na ciljnu populaciju sa 95% sigurnosti i intervalom pouzdanosti od +/- 2,99% predstavljaju stavove svih mladih na prostoru Kantona Sarajevo. Za statističku analizu podataka korišten je softverski alat SPSS (engl. *Statistical package for Social Sciences*) kao programski paket koji je namijenjen unosu, obradi i analizi podataka. Dobijeni rezultati su tabelarno i grafički prikazani upotrebom programskog paketa *Numbers*, te deskriptivno gdje je za to bilo potrebe kroz kraća pojašnjenja i komparacije sa prethodnim istraživanjima.

Tabela 1. Socio-demografske karakteristike uzorka (%)

SPOL	Muško	50,7 %
	Žensko	48,5 %
DOB	15-18	31,8 %
	19-24	44,4 %
	25-30	23,8 %
OPĆINA STANOVANJA	Centar	11,5 %
	Hadžići	8,0 %
	Ilidža	16,9 %
	Ilijaš	6,1 %
	Novi Grad	28,8 %
	Novo Sarajevo	16,2 %
	Stari Grad	4,2 %
	Vogošća	7,6 %
	Trnovo	0,7 %
	TIP BORAVKA	Prebivalište (trajno)
Boravište (povremeno)		8,6 %
Školovanje ili posao (privremeno)		6,4 %
DOMAĆINSTVO	Živim sam/a	11,8 %
	Majka	72,7 %
	Otac	64,6 %
	Braća/sestre	50,7 %
	Partner/supružnik	9,5 %
	Dijete/djeca	4,6 %
	Drugo	10,3 %

Ako pogledamo uzorak i geografsku raspodjelu mladih u Kantonu Sarajevo, uočavamo da je uzorak precizno „pokrio“ geografsku, spolnu, dobnu i društvenu strukturu mladih u Kantonu Sarajevo. Očekivano je također, da u periodu od 2013. godine do trenutka prikupljanja podataka dođe do određenih demografskih promjena koje se oslikavaju u uzorku.

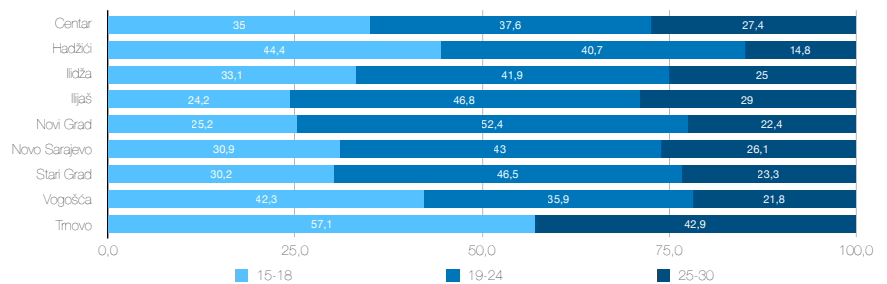
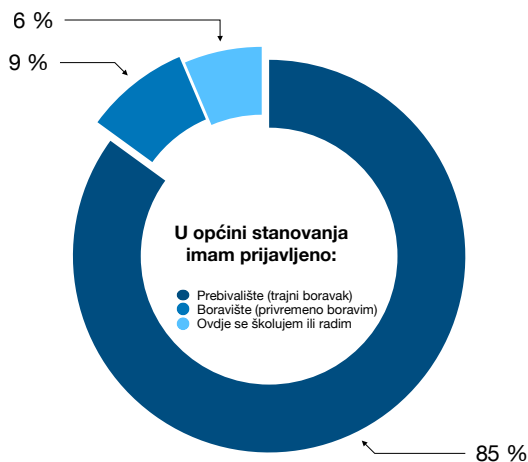
Tabela 2. Distribucija uzorka u prema popisu stanovništva 2013. godine u Općinama Kantona Sarajevo (% ,N)

Općina	Broj ispitanika (N)	Broj ispitanika (%)	Broj stanovnika prema popisu 2013. (N)	Broj stanovnika prema popisu 2013. (%)
Centar	117	11,5	10.138	12,1
Hadžići	82	8,0	5.307	6,33
Ilidža	173	16,9	14.565	17,38
Ilijaš	62	6,1	4.458	5,32
Novi Grad	294	28,8	23.273	27,77
Novo Sarajevo	165	16,2	12.686	15,14
Stari Grad	43	4,2	7.301	8,71
Vogošća	78	7,6	5.881	7,02
Trnovo	7	0,7	196	0,23
Ukupno	1021	100	83.805	100

Istraživanje je provedeno na ukupnom uzorku od 1.021 ispitanika i to 50,7% muškaraca i 48,5% žena. Najčešća starost ispitanih je 17 godina, dok je prosječna starost 21,27 godina. Najviše mladih, kako je i bilo za očekivati, živi u općini Novi Grad, a najmanje u općini Trnovo. Kada je riječ o prebivalištu pitali smo mlade da li u općini u kojoj stanuju imaju prijavljeno prebivalište, boravak ili se školuju/rade.

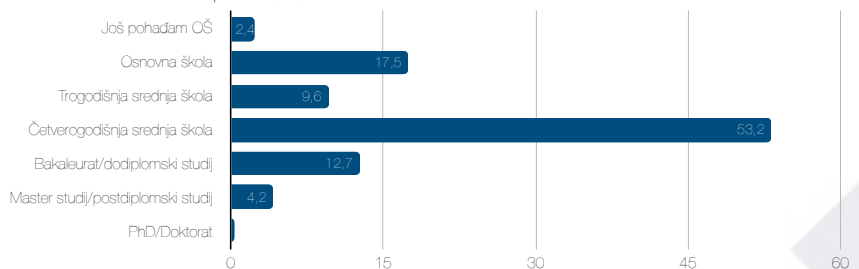
Slika 3. Distribucija uzorka prema općinama u odnosu na dob (%)

Slika 2. Tip stanovanja (%)

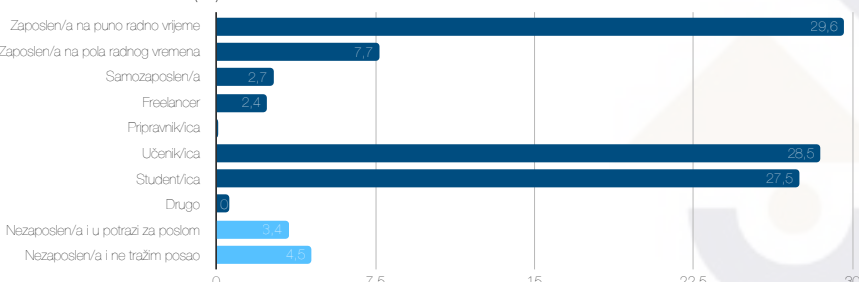

Prema dobijenim podacima većina mladih (85%) ima trajni boravak u općini stanovanja, a kada je riječ o broju članova domaćinstva i s kim ispitanja populacija živi prikazano je u grafikonu ispod.

Slika 4. Stečena stručna sprema (%)

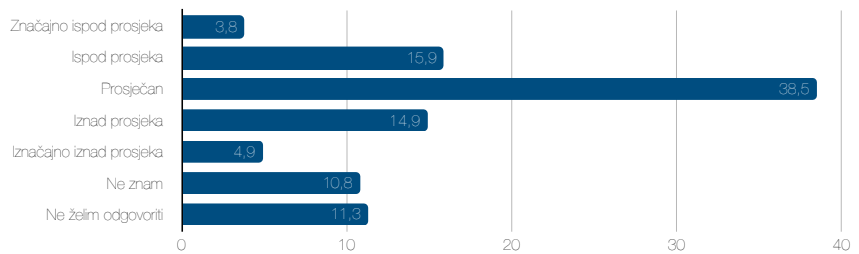
Slika 5. Trenutni status (%)

Mladi ljudi u Kantonu Sarajevo, ukoliko se ne školuju (53%) najčešće su zaposleni na puno radno vrijeme (29,6%), i pola radnog vremena 7,7%. Kada je riječ o populaciji mladih koja je nezaposlena (7,9%), 4,5% njih navodi da ne traži posao. **Proces osamostaljenja mladih je zabrinjavajući** jer 67% ispitanih živi sa roditeljima. Češće muškarci navode da žive sami u odnosu na žene, dok kada je riječ o dobnim kohortama nema značajne razlike, uočava se fenomen produžene mladosti, odnosno više mladih nego očekivano, starosne dobi između 25 i 30 godina, navodi da živi u domaćinstvu sa barem jednim roditeljem.

U vezi sa materijalnim statusom mladih u Kantonu Sarajevo, većina ispitanih isti percipira kao prosječan (38,5%). Iznad prosjeka (14,9%) i značajno iznad prosjeka (4,9%) materijalni status domaćinstva percipira skoro svaka peta mlada osoba (19,8%). S druge strane, ukupno 19,7% mladih smatra materijalni status domaćinstva u kojem živi ispod prosjeka. Ovo ukazuje da je percipirani problem siromaštva kod mladih prisutan kod svake pete mlade osobe.

Slika 6. Percipirani materijalni status domaćinstva (%)

Problem siromaštva u Kantonu Sarajevo prisutan kod svake pete mlade osobe.

Uzorkom su obuhvaćeni i mladi koji se prema vlastitoj procjeni svrstavaju u neku od marginaliziranih skupina kao što su osobe s invaliditetom, pripadnici romske nacionalne manjine, djeca bez roditeljskog staranja te samohrani roditelj. Kako bi se osiguralo njihovo učešće u istraživanju, instrument je ciljano distribuiran udruženjima koji se bave pravima mladih osoba s invaliditetom, romskim udruženjima i drugim relevantnim organizacijama koje u bazi podataka imaju registrirane mlade osobe koje se svrstavaju u neku od marginaliziranih skupina. Ovakav pristup doprinio je sagledavanju problema i potreba mladih na području Kantona Sarajevo bez diskriminacije, odnosno temeljen je na načelu jednakopravnosti i težnji ka stvaranju jednakih uvjeta za socijalnu participaciju svih mladih osoba neovisno o sposobnostima, nacionalnoj, vjerskoj, dobnoj ili nekoj drugoj pripadnosti.

Vlada Kantona Sarajevo, rješenjima ministra Ministarstva za nauku, visoko obrazovanje i mlade, imenovala je Komisiju i Radne grupe za izradu Strategije prema mladima Kantona Sarajevo za period 2024 - 2028. godine. U nastavku je pisani pregled institucija, skupštinskih tijela, organizacija i udruženja koja su učestvovala u izradi Strategije prema mladima Kantona Sarajevo za period 2024 - 2028. godine:

- Ministarstvo za nauku, visoko obrazovanje i mlade Kantona Sarajevo;
- Ministarstvo za odgoj i obrazovanje Kantona Sarajevo;
- Ministarstvo privrede Kantona Sarajevo;
- Ministarstvo zdravstva Kantona Sarajevo;
- Ministarstvo kulture i sporta Kantona Sarajevo;
- Ministarstvo pravde i uprave Kantona Sarajevo;
- Ministarstvo za boračka pitanja Kantona Sarajevo;
- Ministarstvo saobraćaja Kantona Sarajevo;
- Ministarstvo unutrašnjih poslova Kantona Sarajevo;
- Ministarstvo komunalne privrede, infrastrukture, prostornog uređenja, građenja i zaštite okoliša Kantona Sarajevo;
- Ministarstvo za rad, socijalnu politiku, raseljena lica i izbjeglice Kantona Sarajevo;
- Ministarstvo komunalne privrede, infrastrukture, prostornog uređenja, građenja i zaštite okoliša Kantona Sarajevo;
- Rektorat Univerziteta u Sarajevu;
- Gradska uprava Grada Sarajeva;
- Fakultet političkih nauka Univerziteta u Sarajevu;
- Arhitektonski fakultet Univerziteta u Sarajevu;
- Filozofski fakultet Univerziteta u Sarajevu;
- Studentski parlament Univerziteta u Sarajevu;
- Institut za društvena istraživanja Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Sarajevu;
- Institut za preduniverzitetsko obrazovanje Kantona Sarajevo;
- Institut za razvoj mladih KULT;

- Zavod za javno zdravstvo Kantona Sarajevo;
- Zavod za zdravstvenu zaštitu žena i materinstva Kantona Sarajevo;
- Zavod za zdravstvenu zaštitu studenata Kantona Sarajevo;
- Služba za zapošljavanje Kantona Sarajevo;
- Privredna komora Kantona Sarajevo;
- Udruženje građana "Sarajevo susret kultura";
- Inkubator društvenih inicijativa "Munja";
- Omladinski PR Tim Kantona Sarajevo;
- Vijeće Mladih Federacije Bosne i Hercegovine;
- Fondacija Boris Divković;
- JU Osnovna škola "Malta";
- Centar za promociju civilnog društva;
- Centar za socijalni rad Hadžići;
- Društvo ujedinjenih građanskih akcija;
- Centar za obrazovne inicijative "Step by Step";
- Udruženje "Ja bih u EU".

Vođena potrebom stvaranja i provođenja adekvatnih politika prema mladima, uspostavljanjem jasnih kriterija za takve politike, afirmisanjem omladinskog aktivizma, implementacijom načela nediskriminacije, solidarnosti i etičnosti, a imajući u vidu holistički pristup u razumijevanju položaja i potreba mladih, Vlada Kantona Sarajevo, Ministarstvo za nauku, visoko obrazovanje i mlade Kantona Sarajevo u saradnji sa Institutom za društvena istraživanja Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Sarajevu, odlučila se da na osnovu znanstvenog i metodološki reprezentativnog istraživanja analizira položaj i potrebe mladih, te shodno tome definiše stanje, ciljeve i mjere koje će omogućiti razvoj bosanskohercegovačkog društva, poboljšati status mladih u svim bitnim aspektima njihovog života u Kantonu Sarajevo.

Strategija prema mladima 2024 - 2028. Kantona Sarajevo ima za cilj kreirati sveobuhvatan okvir kojim će se osigurati sinergijsko djelovanje relevantnih aktera i resursa u kontekstu podrške mladima u svim aspektima njihovog života odnosno razvoju vlastitih potencijala i socijalnom uključivanju.

3. Položaj mladih u Kantonu Sarajevo i plan djelovanja

U viziji razvoja Kantona Sarajevo obrazovanje je prepoznato kao jedan od ključnih faktora održivog razvoja, pri čemu se razvoj posmatra kao višedimenzionalan proces ekonomske, društvene, okolišne, prostorne i institucionalne transformacije sa ciljem poboljšanja kvaliteta i standarda života građana. Da bi se to postiglo, potrebno je raditi na uspostavi sistema obrazovanja i cjeloživotnog učenja usmjerenog na razvoj vještina i kompetencija u skladu sa Evropskim okvirom ključnih kompetencija kojeg čine:

- pismenost i (više)jezička kompetencija;
- matematička, znanstvena, tehnološka i inženjerska kompetencija;
- digitalna kompetencija;
- lična, socijalna i kompetencija za učenje;
- građanska kompetencija;
- poduzetnička kompetencija;
- kompetencija kulturne svijesti i izražavanja.

Okvir predviđa razvijanje navedenih ključnih kompetencija do kraja obaveznog školovanja ili obuke, kako bi one bile temelj za daljnje učenje kao dio cjeloživotnog učenja.

Svega jedna trećina mladih u Kantonu Sarajevo smatra da formalno obrazovanje razvija kod mladih vještine i sposobnosti koje su potrebne za život i rad u 21. vijeku.

Kvalitetno i inkluzivno obrazovanje je od suštinskog značaja za održivi društveni i ekonomski razvoj. To podrazumijeva i kreiranje ambijenta u kojem će se mladim ljudima omogućiti da ostvare svoje pune potencijale, uspješno se integrišu u zajednicu, tržište rada i imaju konstruktivnu ulogu u društvu u kojem žive. Zaposlenost mladih u uskoj je vezi sa obrazovanjem te općenito ekonomskim rastom i razvojem, investicijama i otvaranjem novih radnih mjesta. Stoga je nužno promišljati o sponi između obrazovanja i ekonomskog prostora te sticanju kompetencija potrebnih za zapošljavanje i aktivnu socijalnu participaciju. Imajući u vidu da se kompetencija razumijeva kao skup povezanog znanja, vještina i stavova te pripadajuće odgovornosti koji osobi omogućavaju da efektivno izvršava aktivnosti u okviru datog zanimanja da funkcioniše tako da zadovoljava ili prevazilazi standarde koji se očekuju u datom zanimanju ili radnom okruženju, potrebno je rekonceptualizirati programe formalnog i neformalnog obrazovanja. Obrazovanje treba, pored ostalog, doprinijeti jačanju zapošljivosti mladih što dugoročno osigurava (socijalnu) egzistenciju kroz prizmu ostvarivanja temeljnih ljudskih prava. Obrazovanje, u tom smislu, nije usmjereno isključivo na usklađivanje sa potrebama tržišta rada već na dostizanje kvalitete života dostojne čovjeka, dobrobiti pojedinca te, u konačnici jačanja društvene kohezije.

Prema podacima iz oktobra 2023. godine u Kantonu Sarajevo registrirano je 51.782 nezaposlenih osoba, dok je 147.011 osoba zaposlenih, dakle uz stopu nezaposlenosti od 26,22%. Unutar tog broja 15.263 nezaposlenih su osobe ispod 35 godina ili 20,94% čine mladi ljudi. Nezaposlenost mladih žena u odnosu na muškarce je 59,65%. Što se tiče kvalifikacija 3.958 osobe (25,9%) su VSS, 6.365 SSS (41,7%), KV 3.256 (21,3%) i NK 1.609 lica (10,5%).

10.843 nezaposlenih mladih
14.716 učenika u srednjim školama
26.169 studenata na univerzitetima

Osnovnoškolski odgoj i obrazovanje se u Kantonu Sarajevo odvija u redovnim javnim (68) i privatnim (10) školama, školama za specijalni odgoj i obrazovanje (4), te paralelnim školama – muzičkim i baletskim (3). Dakle, na području Kantona Sarajevo, prema navedenom djeluje **85 odgojno obrazovnih institucija za osnovnoškolski odgoj i obrazovanje**.

Broj učenika na jednog nastavnika u osnovnim školama je 12.

Tabela 3. Broj učenika u osnovnim školama Kantona Sarajevo (N)

Školska godina	Ukupan broj učenika	Broj učenika upisanih u prve razrede	Broj nastavnika	Broj učenika na jednog nastavnika
2018/19	37.669	4.354	2.788	13,51
2019/20	37.917	4.305	2.914	13,01
2020/21	38.043	4.274	2.989	12,72
2021/22	38.014	4.266	2.965	12,82
2022/23	38.048	4.352	3.050	12,47

Izvor: Federalni zavod za statistiku, 2023. godina

Srednjoškolski odgoj i obrazovanje u Kantonu Sarajevo odvija se u 45 škola, od kojih su 36 javne i 9 privatnih. U posljednjih šest godina broj učenika koji upisuju prvi razred srednjih škola je stabilan, nakon perioda u kojem se bilježio konstantan pad broja učenika (od 2012/13 do 2016/17). Istovremeno, u proteklom periodu je zabilježen trend smanjenja broja učenika po nastavniku. On je u školskoj godini 2016/17 godini iznosio 9,85 učenika, a u 2021/22 - 9,12 učenika po nastavniku. Trenutno je u obrazovnom sistemu 14.716 učenika u srednjim školama, od čega najveći broj učenika pohađa tehničke i srodne škole (49%), gimnazije (32%), stručne (13%), vjerske (3%), umjetničke (2%), i škole za učenike sa posebnim potrebama (1%).

Broj učenika na jednog nastavnika u srednjim školama je 9.

Tabela 4. Broj učenika u srednjim školama Kantona Sarajevo (N)

Školska godina	Ukupan broj učenika	Broj učenika upisanih u prve razrede	Broj nastavnika	Broj učenika na jednog nastavnika
2018/19	15.162	3.924	1543	9,83
2019/20	14.733	3.891	1587	9,28
2020/21	14.750	3.905	1605	9,19
2021/22	14.679	3.941	1610	9,12
2022/23	14.770	3.996	1651	8,94

Izvor: Federalni zavod za statistiku, 2023. godina

Ako pogledamo profesije tj. zanimanja koja su najčešća na birou za zapošljavanje, mladih je prema podacima Službe za zapošljavanje Kantona Sarajevo na dan 31.10.2023. godine ukupno evidentirano 4.763, od čega su najzastupljeniji: Maturant gimnazije 765, Mašinski tehničar 418, Ekonomski tehničar 312, Elektrotehničar 232, Medicinska sestra 214, Grafički tehničar 212, Fizioterapeut 164, Tekstilni tehničar 148, Zubotehničar 143.

U okviru **visokoškolskog obrazovanja, na području Kantona Sarajevo djeluje jedan javni (Univerzitet u Sarajevu) i tri privatna univerziteta (Univerzitet Sarajevska škola za nauku i tehnologiju, Internacionalni univerzitet u Sarajevu i Internacionalni Burch univerzitet)**. Univerzitet u Sarajevu je najveći univerzitet sa udjelom od 85% od svih studenata koji studiraju na području Kantona Sarajevo u školskoj godini 2022/23. U posljednjih pet godina UNSA bilježi pad broja studenata (ukupno 4.331 studenata manje). Istovremeno, tri privatna univerziteta su u prethodnom periodu imala rast broja studenata tako da je njihov udio u ukupnom broju studenata povećan sa 8% u 2018/19 na 15% u 2022/23.

Univerzitet u Sarajevu je najveći univerzitet sa udjelom od 85% od svih studenata koji studiraju na području Kantona Sarajevo

Posljednjih pet godina UNSA bilježi pad broja studenata (4.331 studenata manje)

Tabela 5. Broj studenata na univerzitetima u Kantonu Sarajevo (N)

	2018/19	2019/20	2020/21	2021/22	2022/23
Univerzitet u Sarajevu	26.478	25.488	25.013	23.589	22.147
Univerzitet Sarajevska škola za nauku i tehnologiju (SSST)	332	392	418	458	528
Internacionalni univerzitet u Sarajevu (IUS)	1.480	1.405	1.343	1.572	1.923
Internacionalni Burch univerzitet (IBU)	528	536	1.282	1.449	1.571
UKUPNO	28.818	27.821	28.056	27.068	26.169

Izvor: Federalni zavod za statistiku, 2023. godina

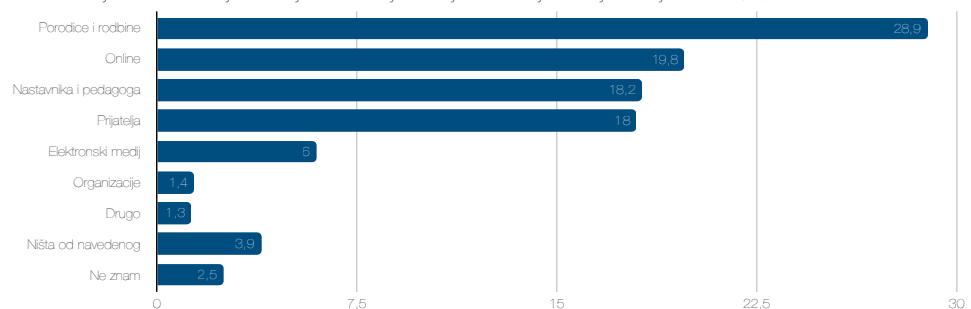
Kada analiziramo stanje u obrazovanju¹ i perspektivu zapošljavanja, važno je istaći da broj od 10.843 evidentiranih nezaposlenih mladih ne prikazuje realno stanje, odnosno nisu svi koji su na evidenciji nezaposlenih u potrazi za poslom, već su najčešće u evidenciji nezaposlenih zbog ostvarivanja određenih prava i benefita, što otvara potrebu za detaljnijom analizom i procjenom stvarnih potreba lica koja su evidentirana kao nezaposlena. Pored toga, ostaje otvoreno pitanje i koji je stvarni broj neaktivnih mladih tj. NEET populacije (koja nije u obrazovanju, nije zaposlena i nije u nekom trening programu), jer su oni podložni siromaštvu, dodatnoj marginalizaciji i rizičnom ponašanju. Provedeno istraživanje ukazuje na 7,9% mladih koji se mogu tretirati kao NEET. Zbog navedenog važno je analizirati mogućnosti obrazovanja odraslih² u Kantonu Sarajevo jer je Ministarstvo odgoja i obrazovanja KS uspostavilo Registar Organizatora obrazovanja odraslih u kojem su trenutno registrovane 34 institucije i agencije, od kojih su 14 javne institucije. Osim toga, razvijen je Informacioni sistem za kontrolu obrazovanja odraslih i monitoring (ISKOOM³). Tokom jeseni 2023. godine usvojena je i Strategija zapošljavanja FBiH koja bi trebala pomoći u preciznijoj evidenciji tražilaca posla (nezaposlenih lica), na čijim smjernicama se bazira Strategija prema mladima.

Kurikularna reforma - cilj promjena paradigme učenja i podučavanja - fokus na ishodima učenja

Važno je također napomenuti da je u prethodnom četvorogodišnjem strateškom ciklusu u sistemu obrazovanja u Kantonu Sarajevo došlo do značajnih institucionalnih promjena. Uspostavljeno je Ministarstvo za nauku, visoko obrazovanje i mlade KS, kao i Institut za razvoj preduniverzitetskog obrazovanja. Uloga Instituta je praćenje, vrednovanje, unapređenje i razvoj sistema predškolskog i osnovnoškolskog odgoja i obrazovanja, srednjoškolskog i obrazovanja odraslih u Kantonu Sarajevo. Jedan od zadataka Instituta za razvoj preduniverzitetskog obrazovanja jeste da učestvuje u provođenju kurikularne reforme koja je pokrenuta 2018. godine sa ciljem promjene paradigme učenja i poučavanja i stavljanja fokusa na ishode, umjesto ranijeg fokusa na sadržaje. Predviđene su promjene u svim fazama odgojno-obrazovnog procesa, od planiranja, poučavanja, praćenja, do procjene kvalitete i ocjenjivanja.

Izvršena reforma kroz formiranje Instituta za preduniverzitetsko obrazovanje koji u svom programu osim rada na modernizaciji Nastavnih planova i programa (NPP) fokus ima na razvoj kompetencija pedagoga i nastavnika. Također, počelo je uvođenje predmeta poduzetništvo u pilot škole, biznis klubova. Sa aspekta zapošljavanja i poduzetništva mladih kao i karijernog razvoja veliko je pitanje u kojoj mjeri današnji nastavni planovi i programi u školama kao i načini rada sa mladima odgovaraju potrebama tržišta rada, ali i maksimalnom razvoju životnih i ključnih kompetencija, znanja, vještina i stavova. Tome svjedoče i rezultati provedenog istraživanja da kada je riječ o daljnjem školovanju i karijernom savjetovanju mladi najčešće slušaju porodicu i rodbinu (28,9%), zatim istražuju online (19,8%), te se savjetuju sa nastavnicima i pedagogima škole/fakulteta (18,2%). Nažalost, ne postoji precizna projekcija o današnjim i dugoročnim potrebama na tržištu rada, a istraživanja poput TIMS-a, PISE sugeriraju da su učenici ispod EU prosjeka u funkcionalnim znanjima. U sklopu boljeg uvezivanja posebno tehničkih i stručnih škola još se očekuje usvajanje Zakona o dualnom obrazovanju, kao i iskazana potreba za zakonsko definisanje mogućnosti rada (ili prakse) za učenike i redovne studente, te zakonske regulative za studentske/učeničke kompanije.

Slika 7. Najviše informacija za dalje školovanje i karijerno usmjeravanje dobijam od... (%)

¹ U proteklom strateškom ciklusu, u periodu od 2019. godine do 2023. godine, u Kantonu Sarajevo su doneseni strateški dokumenti i zakonska i podzakonska regulativa u oblasti obrazovanja i cjeloživotnog učenja: Pravilnik o inkluzivnom obrazovanju (Sl.novine KS br. 32/19); Program za interesorno unapređenje inkluzije u KS; Standardi i normativi za obavljanje djelatnosti visokog obrazovanja na području Kantona Sarajevo (Sl. novine KS br. 17/19); Pravilnik o akreditaciji visokoškolskih ustanova i studijskih programa (Sl. novine KS br. 21/19); Zakon o visokom obrazovanju (Sl.novine KS br. 36/22); Strategija razvoja medijske i informacijske pismenosti u oblasti obrazovanja u Kantonu Sarajevo; Zakon o obrazovanju odraslih (Sl.novine KS br. 40/15 i 40/20); Odluka o standardima i normativima za realizaciju Programa obrazovanja odraslih (Sl. novine KS br. 32/16 i 27/21); pripremljen je Prednacrt Zakona o dulanom obrazovanju u Kantonu Sarajevo; u pripremi je Nacrt Zakona o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi u KS.

² Zakonom o obrazovanju odraslih (Sl.n. KS 40/15 i 40/20) i Odlukom o standardima i normativima za realizaciju programa obrazovanja odraslih (Sl.n. KS 32/16 i 27/21) definišu se ciljevi, oblici, programi, kao i normativi i standardi za realizaciju programa odraslih, za javne i privatne institucije koje su registrovane i imaju akreditovane programe.

³ ISKOOM predstavlja online platformu koja povezuje ključne aktere u sistemu obrazovanja odraslih stavlajući akcenat na mogućnost uvida u stanje na terenu u realnom vremenu, praćenje nastavnog procesa od upisa do finaliziranja programa obrazovanja odraslih, te prikupljanje podataka neophodnih za strateško planiranje i izvještavanje.

OBRAZOVANJE I CJELOŽIVOTNO UČENJE

1

SISTEMSKO PRAĆENJE

Nerazvijeno sistemsko praćenje i evaluacija programa/reformi koji se provode u svrhu razvoja obrazovanja.

2

OBUČENOST

Nedovoljna obučenost nastavnog osoblja - podučavanje bazirano na ishodima, medijska i informacijska pismenost, digitalizacija, ljudska prava, obrazovanje o klimatskim promjenama, održivost, itd.

3

BAZE PODATAKA

Nedovoljno precizne statističke baze podataka na svim nivoima obrazovanja.

4

KRITERIJI ZA OCJENJIVANJE

Kriteriji za ocjenjivanje i eksternu provjeru znanja (matura) nisu usklađeni sa promjenama u kurikulumu.

5

ANALIZA REZULTATA

Izostanak analize rezultata eksterne mature.

6

BROJ STUDENATA

Pad broja studenata na Univerzitetu u Sarajevu.

7

MONITORING I EVALUACIJA

Nedostatak jedinstvenog sistema monitoringa i evaluacije učenika (veza obrazovanja i tržišta rada).

8

STRATEŠKO PROMIŠLJANJE

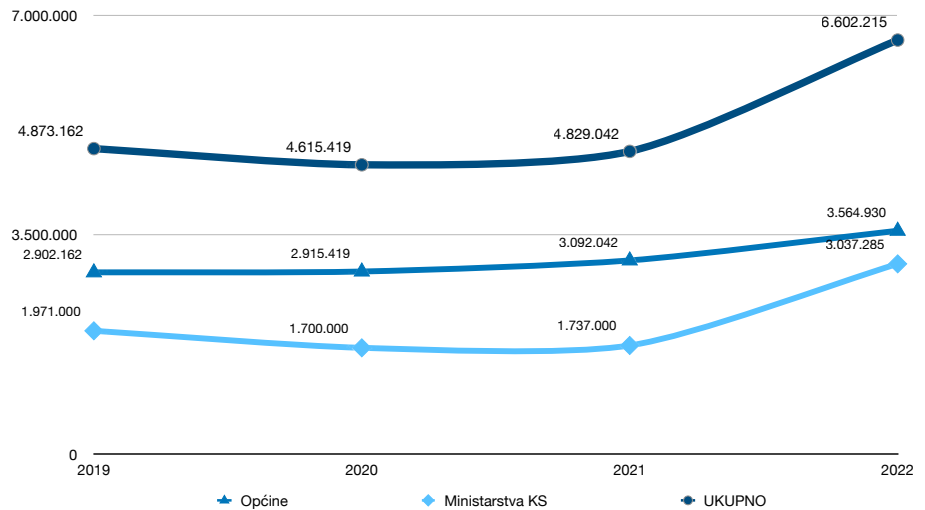
Nedostatak jedinstvenog sistema monitoringa i evaluacije učenika (veza obrazovanja i tržišta rada), izostanak dugoročnog i strateškog promišljanja i planiranja u pogledu potrebnog kadra u oblasti obrazovanja i obrazovnih politika - npr. stipendiranja doktorskih studija za nastavnike/ce, stručne saradnike/ce, istraživače/ice koji mogu doprinijeti obrazovnim reformama koje se provode ili su planirane.

**OSIGURATI KVALITETNO
INKLUZIVNO OBRAZOVANJE
ZA XXI VIJEK.**

Ukoliko se uzme podatak iz jednog globalnog istraživanja da će ova digitalna generacija mladih do kraja radnog vijeka promijeniti u prosjeku 17 radnih mjesta i pet profesija/zanimanja (od kojih neka danas niti ne postoje i ne znamo kakva će biti), još više naglašava potrebu za razvojem specifičnih vještina i kompetencija koje će mladima pomoći da budu fleksibilni, proaktivni, brzi i spremni na promjene. U ovom području također su neophodni dodatni edukativni procesi koji se odnose na posebnu regulaciju kroz moderan Zakon o obrazovanju odrasli. Zbog navedenog iznimno je važna podrška mladim kroz programe stipendiranja učenika i studenata u Kantonu Sarajevo. U svih devet općina Kantona Sarajevo se realiziraju programi stipendiranja učenika srednjih škola i studenata. Pored redovnih stipendija neke općine su uvele stipendije za nadarene učenike i studente, učenike slabijeg imovinskog stanja i učenike pripadnike boračke populacije.

Slika 8. Distribucija stipendija za učenike i studente u Kantonu Sarajevo 2019.-2022.(%)

U proteklom četverogodišnjem periodu su izdvajanja na svim nivoima, od općinskog do kantonalnog, za programe stipendija u Kantonu Sarajevo povećana za 35%.

Kada analiziramo kauzalni odnos obrazovnog sistema i poduzetništva mladih uočavamo da u obrazovnom sistemu u Kantonu Sarajevo, sistem karijernog savjetovanja gotovo ne postoji u okviru školskog sistema niti van njega, a analiza problema i potreba mladih u KS pokazuje da 72,6% mladih nije imalo nikakvu podršku u karijernom savjetovanju i usmjeravanju. Služba za zapošljavanje iako ima finansijska sredstva i ljudske resurse u vidu savjetodavaca imaju zakonsko ograničenje da u okviru aktivnih mjera ili aktivnosti rade sa licima koja nisu evidentirana kao nezaposlena lica, odnosno zakon ne dozvoljava službi za zapošljavanje savjetovanje mladih koji su još u obrazovnom sistemu, iako bi to bila direktna preventivna mjera i podrška mladim ljudima u tranziciji iz obrazovanja na tržište rada.

Bosanskohercegovački učenici zaostaju tri godine za svojim vršnjacima iz OECD-e zemalja u čitalačkoj, matematičkoj i naučnoj pismenosti

Rezultati u Programu za internacionalnu procjenu učenika (PISA, 2018), kojim se procjenjuje u kojoj su mjeri učenici usvojili znanja i vještine neophodne za punopravno učešće u savremenom društvu, ukazuju da bosanskohercegovački učenici zaostaju čak tri godine za svojim vršnjacima iz OECD-e zemalja u čitalačkoj, matematičkoj i naučnoj pismenosti. Pri tome 40% učenika nije postiglo minimalni nivo funkcionalne pismenosti ni u jednom području. Razlozi za navedenu situaciju mogu se pronaći u činjenici da u formalnom obrazovanju u Kantonu Sarajevo uočavamo:

- nerazvijeno sistemsko praćenje i evaluacija programa/reformi koji se provode u svrhu razvoja obrazovanja,
- nedovoljnu obučenos nastavnog osoblja - podučavanje bazirano na ishodima, medijska i informacijska pismenost, digitalizacija, ljudska prava, obrazovanje o klimatskim promjenama, održivost, itd.,
- nedovoljno precizne statističke baze podataka na svim nivoima obrazovanja,
- kriteriji za ocjenjivanje i eksternu provjeru znanja (matura) nisu usklađeni sa promjenama u kurikulumu,
- izostanak analize rezultata eksterne mature,
- pad broja studenata na Univerzitetu u Sarajevu,
- nedostatak jedinstvenog sistema monitoringa i evaluacije učenika (veza obrazovanja i tržišta rada),
- izostanak dugoročnog i strateškog promišljanja i planiranja u pogledu potrebnog kadra u oblasti obrazovanja i obrazovnih politika – npr. stipendiranja doktorskih studija za nastavnike/ce, stručne saradnike/ce, istraživače/ice koji mogu doprinijeti obrazovnim reformama koje se provode ili su planirane.

Pokazatelji jednakosti i pravednosti obrazovnih sistema u BiH, pa i u Kantonu Sarajevo, zabrinjavajući su, jer su istraživanja (PISA, 2018) pokazala da učenici nepovoljnog socio-ekonomskog statusa zaostaju za svojim vršnjacima skoro dvije godine školovanja. Slična iskustva zapažena su i kada je riječ o drugim marginaliziranim skupinama kao što su romska nacionalna manjina, djeca s teškoćama u razvoju, mladi s invaliditetom, djeca i mladi iz alternativne brige i dr. Iako postoje zakonske pretpostavke kojima se osigurava pravo na obrazovanje, u praksi su evidentirane brojne prepreke u njegovom ostvarivanju:

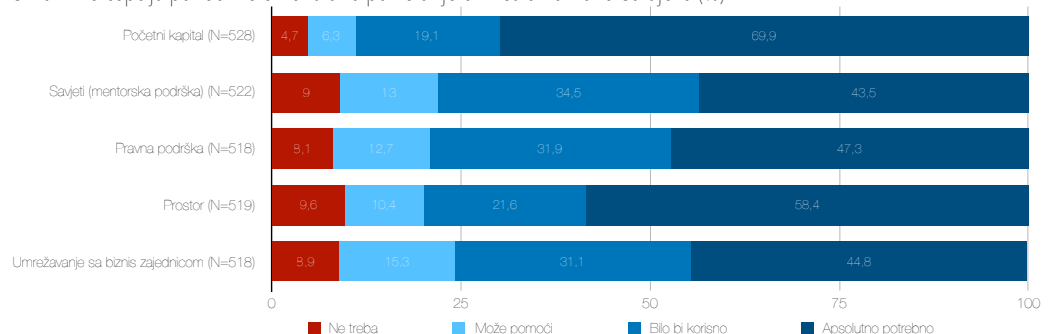
- upitna relevantnost, usklađenost i efikasnost programa stipendiranja (neujednačeni kriteriji, nema strateškog pristupa, praćenja i procjene efekata, ne postoji jedinstvena baza podataka o stipendistima);
- nije uspostavljen registar mladih talenata/nadarenih učenika;
- nepostojeći ili neefikasni sistemi podrške učenicima naročito u višim razredima osnovne škole i u srednjoj školi (izostanak dopunske/dodatne nastave, individualnog i savjetodavnog rada sa stručnim osobljem, ograničene ili nepostojeće vannastavne aktivnosti koje su dostupne svima);
- visoka prevalencija vršnjačkog nasilja među učenicima osnovnih i srednjih škola;
- izostanak posebnih dizajniranih mjera koje adresiraju pitanja dječjeg siromaštva i obrazovanja;
- nerazumijevanje koncepta inkluzivnog obrazovanja kao kvalitetnog obrazovanja – obrazovanja za sve;
- nedovoljna osposobljenost nastavnog kadra za provedbu inkluzivnog obrazovanja;
- arhitektonske barijere koje onemogućavaju pristup obrazovnim ustanovama;
- (ne)mogućnost primjene asistivne tehnologije u odgojno - obrazovnom radu;
- nedovoljno razvijena svijest o konceptu ljudskih prava i ostvarivanja prava na obrazovanja u užoj i široj društvenoj javnosti (roditelji, nastavnici, donosioci odluka);
- dominantni stereotipi i predrasude.

Svega 37% mladih smatra da su obrazovanje i osposobljavanje koje usvoje tokom formalnog školovanja u Kantonu Sarajevo korisni za pronalaženje posla, a njih 27% je izjavilo da su u toku školovanja imali priliku da učestvuju u programima karijernog savjetovanja ili profesionalne orijentacije. U srednjim školama se karijernom savjetovanju i profesionalnoj orijentaciji posvećuje svega nekoliko časova u okviru godišnjeg programa za časove odjeljske zajednice, a provode ga školski pedagozi. Analogno navedenom, niska razina partnerstva između svih aktera u oblasti karijernog savjetovanja može značajno utjecati na zapošljavanje i poduzetništvo mladih. Naime, u Kantonu Sarajevo postoje značajni potencijali i broj aktera koji sinergijski mogu kreirati ili barem bolje koordinirati svoje resurse u kreiranju inovativnih i efikasnijih programa kada je riječ o karijernom savjetovanju i poduzetništvu mladih. Većina akteri u ovom području aktivno su bili uključeni u proces konsultacija i priprema Strategije prema mladima, a možemo ih identificirati kao slijedeće i izrazito potrebne:

- obrazovne vlasti i ustanove (ministarstva, IPUO, srednje škole i univerziteti),
- ustanove, firme i nevladine organizacije za obrazovanje odraslih i neformalno obrazovanje,
- privatni sektor i njihove asocijacije poslodavaca,
- nevladin sektor – posebno sa programima za poduzetničko obrazovanje i podršku,
- Co-working prostori, inkubatori i centri,
- internacionalni programi u oblasti tržišta rada i razvoja biznisa,
- mediji.

Kada govorimo o poduzetništvu mladih, ohrabruje podatak provedenog istraživanja da 15,2% anketiranih mladih izjavljuje da već ima neki svoj biznis dok 3,2% navodi da je u procesu otvaranja, a 30,9% planira u budućnosti imati vlastiti biznis. Dobijeni podaci o poduzetničkom razmišljanju značajno su povoljniji nego u drugim istraživanjima o mladima u Bosni i Hercegovini.

Slika 9. Percepcija potrebni elemenata za pokretanje biznisa u Kantonu Sarajevo (%)

Mladi prioritnim za pokretanje i razvoj biznisa smatraju početni kapital (69,9%)

Što se tiče učenja o poduzetništvu, Evropska trening fondacija je zajedno sa obrazovnim vlastima u Bosni i Hercegovini kreirala okvir za politike i mjere u ovoj oblasti: „**Prioriteti u integraciji poduzetničkog učenja i poduzetničke ključne kompetencije u obrazovne sisteme u Bosni i Hercegovini (2021. – 2030.)**“ međutim u praksi nije iskorišten niti je kreiran akcioni plan. Kanton Sarajevo međutim prepoznaje da se razvoju poduzetništva kod mladih ljudi treba pristupiti inovativnije, a to potvrđuju i mjere koje provode, tako je:

- uveden predmet „Poduzetništvo“ kao pilot projekat u dvije srednje škole u Kantonu Sarajevo (Srednja elektrotehnička škola i Srednja škola metalnih zanimanja). Namjera je da se predmet uvede i u ostale srednje škole na području Kantona Sarajevo;
- razvijen je program “Poduzetništvo i finansijska pismenost” za predškolski, osnovni i nivo srednje škole i uvršten u Katalog registriranih vannastavnih i posebnih programa;
- druge mjere i intervencija u Kantonu Sarajevo ogledaju se kroz niz mjera i programa za podršku poduzetništvu mladih ali su one fragmentirane i neuvezane sa raznim postojećim implementatorima što smanjuje sinergijske efekte i učinkovitost koja bi se mogla postići;
- također, pojedine općine imaju programe za poduzetništvo sa vrlo uskom ciljnom grupom (da korisnici imaju prebivalište u toj općini, iako je upravo biznis taj koji ne poznaje granice i ne bi teritorijalno ustrojstvo posebno unutar Kantona Sarajevo trebalo uticati na ovu oblast);
- kao pokušaj razvoja poduzetničkog ekosistema koji nedostaje u Kantonu Sarajevo, Ministarstvo privrede je u procesu otvaranja Centra za poduzetništvo kao posebne jedinice u okviru postojećeg kantonalnog Centra za napredne tehnologije koji bi trebao dati podršku i za inkubaciju, mentorstvo i obuke omladinskim biznisima od naredne godine.

U ovom fragmentiranom, ali dinamičnom eko-sistemu pozitivna pojava su i mnogobrojni programi civilnog, obrazovnog sektora i internacionalnih organizacija koji **potiču poduzetničko učenje** (npr. STAR Business Challenge Munja Inkubatora), **promoviraju i implementiraju mentorsko-edukacijske programe** (npr. BOLD, Fondacija 767, Mozaik Fondacija, Impakt Fondacija, Start Up inkubator Burch Univerziteta, Mašinski fakultet i dr.), raznih hakatona i drugih vidova takmičenja, poduzetničkih i biznis događaja (STARfest, Sarajevo Unlimited, Sarajevo Innovation Summit i sl.), co-working prostora i podrške freelancerima (npr. TERS House, HUB387, Homework Hub i dr.).

Uočene slabosti na kojima je nužno sinergijski raditi i unaprijediti konekciju obrazovanja i ekonomskog prostora ogleda se u:

- neefikasnom sistemu karijernog savjetovanja (samo 27% mladih je izjavilo da je imalo neki oblik profesionalne orijentacije tokom školovanja);
- ne postoji kvalifikacijski okvir za strukovno obrazovanje;
- ne postoji jasno definiran okvir i standard za organizaciju i provedbu stručne prakse za učenike i studente, kao i za mogućnost da redovni studenti mogu da rade (studentski posao);
- otežana mogućnosti dolaska mladih/studenata u Bosnu i Hercegovinu;
- izostanak kontinuiranog praćenja i projekcija po pitanju određenih profila, zanimanja i promjena na tržišta rada,
- neprecizna statistika “stvarnih” tražioca posla;
- manjak formalnog i neformalnog partnerstva postojećih aktera u javnom, civilnom i biznis sektoru na kreiranje politika, mjera i praćenja trendova na tržištu rada;
- fragmentiran, dinamičan i nedovoljno uvezan eko-sistem za podršku poduzetništvu (mladih).

U oktobru 2023. godine formirana je Radna grupa za kreiranje upisne politike u srednjim školama. Ovo tijelo će kreirati prijedlog za plan upisa učenika u prvi razred srednjih škola u školskoj 2024/25. godini, koji će biti baziran na potrebama tržišta rada, što uključuje i prijedlog za uvođenje novih zanimanja.

Osim obrazovanja i zapošljavanja, zdravlje populacije predstavlja jedan od značajnijih faktora koji doprinosi i od kojeg zavisi socijalni i privredni razvoj svakog društva, a što posljedično dovodi do većeg životnog standarda i time poboljšanja zdravlja ljudi. Demografske promjene u Kantonu Sarajevo kao što je starenje stanovništva i posljedično veći zahtjevi za zdravstvenom zaštitom, emigracija i imigracija stanovništva naročito mladih, emigracija zdravstvenih radnika i neadekvatna organizacija sistema zdravstvene zaštite nepovoljno utiču na kvalitetu i održivost zdravstvenog sistema, što posebno utiče na zdravlje mladih.

KARIJERNI RAZVOJ, ZAPOŠLJAVANJE I PODUZETNIŠTVO MLADIH

1

PARTNERSTVO AKTERA

U Kantonu Sarajevo postoje značajni potencijali i broj aktera koji sinergijski mogu kreirati ili barem bolje koordinirati svoje resurse u kreiranju inovativnih i još efikasnijih programa.

2

OBRAZOVNE VLASTI I USTANOVE

Obrazovne vlasti i ustanove, poput ministarstava, IPUO-a, srednjih škola i univerziteta, su ključni akteri u procesu konsultacija za pripremu Strategije prema mladima, igrajući važnu ulogu u oblikovanju obrazovnih politika i programa.

3

NEFORMALNO OBRAZOVANJE

Ustanove, firme i nevladine organizacije za obrazovanje odraslih i neformalno obrazovanje pružaju podršku kontinuiranom učenju, prilagođavajući se potrebama odraslih i mladih.

4

ASOCIJACIJE POSLODAVACA

Privatni sektor, predstavljen kroz asocijacije poslodavaca kao što su Unija poslodavaca FBiH, Privredna komora KS, AmCham, i druge, ima ključnu ulogu u povezivanju obrazovanja s tržištem rada.

5

INTERNACIONALNI PROGRAMI

Internacionalni programi, poput USAID Turizma, GIZ/SDC za VET škole, ILO Garancije za mlade, i UNDP EGG2, doprinose globalnom kontekstu obrazovanja i razvoja mladih.

6

CO-WORKING PROSTORI

Co-working prostori, inkubatori i centri pružaju prostor i podršku mladim inovatorima i preduzetnicima.

7

NEVLADIN SEKTOR

Neki od ključnih aktera u nevladnom sektoru, koji se fokusiraju na poduzetničko obrazovanje i podršku mladima, također su bitni u ostvarivanju ciljeva Strategije.

**OSIGURATI POVEĆANJE
ZAPOŠLJIVOSTI I RAZVOJ
PODUZETNIČKOG DUHA.**

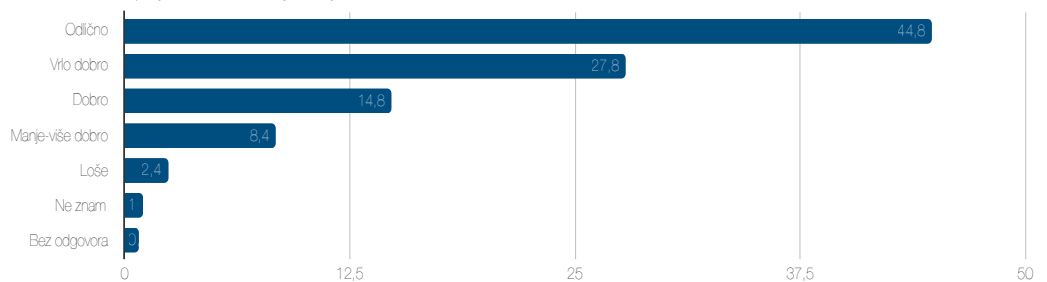
Zdravlje mladih je temeljno za prosperitet svakog društva. Onako kako je danas organiziran i kako je prema mladima orijentisan zdravstveni sistem kao kompleksan dio društvenog sistema sa jedne strane, a sa druge strane, uz sve faktore koji utiču na zdravlje mladih, njihove izbore životnih stilova i rizično ponašanje, imaće trajne i dugoročne učinke kako za zdravstvene ishode i životna iskustva mladih, tako i na društvenu i ekonomsku dobrobit i razvoj bosanskohercegovačkog društva u cjelini. Uprkos tome što se mladi smatraju najzdravijom populacionom skupinom, ipak se mladi susreću sa nizom izazova vezanim za usvajanje i mijenjanje obrazaca ponašanja, prilagođavanje novim potrebama unutrašnjeg i vanjskog okruženja, te formiranjem stavova prema zdravlju i životnim stilovima, rizičnom ponašanju, što predstavlja osnovu za kvalitet života i stanje zdravlja u zrelijim godinama.

Prema podacima istraživanja o problemima i potrebama mladih u KS-u većina subjektivno procjenjuje svoje zdravstveno stanje kao odlično, dok analiza specifičnih faktora koji utječu na to (ishrana, fizička aktivnost, mentalno zdravlje) pokazuje nedostatak razvijenih zdravih navika u ovoj populacionoj skupini. Mladima je poznata važnost redovne fizičke aktivnosti, pravilne ishrane te očuvanja mentalnog zdravlja. Ipak rezultati istraživanja ukazuju na izuzetno nizak postotak mladih osoba na području Kantona Sarajevo koji aktivno teže poboljšanju svog fizičkog i mentalnog zdravlja.

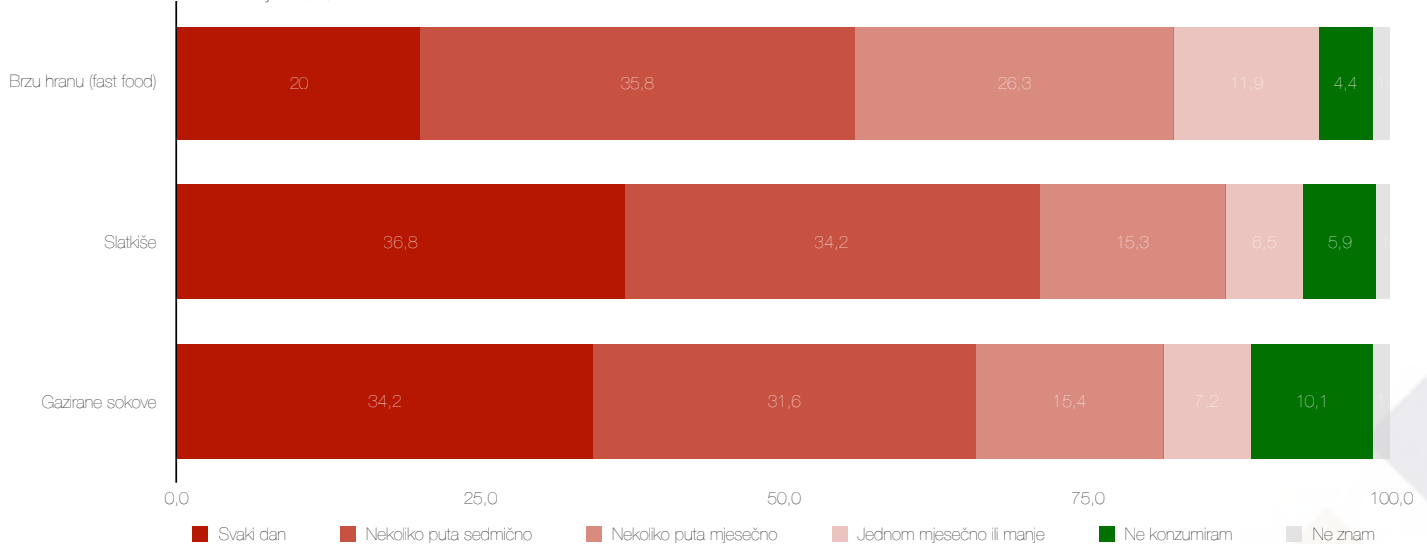
Svjetska zdravstvena organizacija (WHO) stil života definiše kao "opći način baziran na interakcijama između uslova života u širem smislu i individualnih obrazaca ponašanja determinisanih sociokulturnim faktorima i ličnim karakteristikama" (Dehram, 1995). Ono što odvaja stil

života od drugih determinanti zdravlja je to što je životni stil u funkciji individualnih izbora i okoline u kojoj mladi žive i koja utiče na individualni izbor. Značajne oblasti gdje lični izbor ima veliki uticaj na zdravlje su konzumiranje duhana i duhanskih proizvoda, alkohola i droga, način ishrane. Rezultati istraživanja ukazuju da 38,1% mladih tvrdi da se ne hrani zdravo. Također, 20% mladih svakodnevno konzumira brzu hranu, 36,8% njih svakodnevno konzumira slatkiše, dok 34,2% svakodnevno konzumira gazirana pića, što je dodatni pokazatelj da bi se trebalo raditi na edukaciji mladih o važnosti pravilne ishrane.

Slika 10. Percepcija zdravstvenog stanja (%)

Slika 11. Učestalost konzumiranja ... (%)

Duhan i duhanski proizvodi najčešći izazivači ovisnosti kod mladih

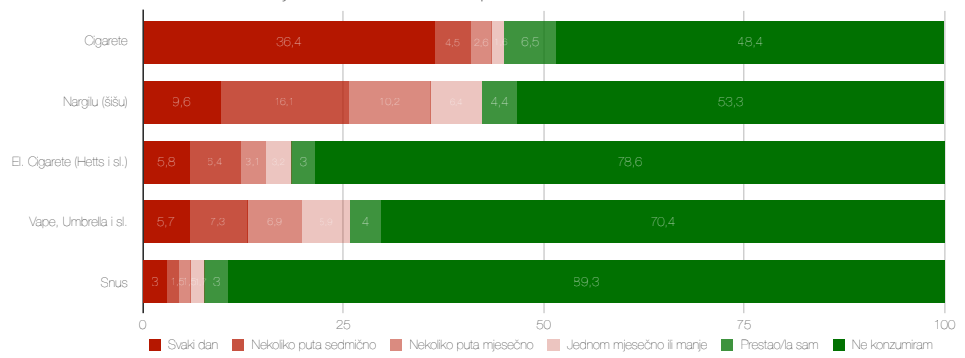
Duhan i duhanski proizvodi među najvećim izazivačima ovisnosti kod mladih pokazuju rezultati provedenog istraživanja. Čak 51,6% mladih navodi da konzumira neki od duhanskih proizvoda. Svakodnevno se najčešće konzumiraju cigarete (36,4%), nargila (9,6%), el. cigarete (5,8%), vape i sl. (5,7%), snus (3%). Razlog konzumiranja duhana i duhanskih proizvoda 22% ispitanih navodi

lično zadovoljstvo, 19,7% naviku, 9,3% stres, dok 10% mladih konzumira duhan i duhanske proizvode iz dosade, 3,6% mladih kao glavni razlog zbog kojeg konzumira duhan i duhanske proizvode, navodi nemogućnost prestanka konzumacije. S obzirom na to, jasna je povezanost uticaja psihoaktivnih supstanci među koje spada i duhan i duhanski proizvodi na fizičko i mentalno zdravlje mladih. Kada je u pitanju konzumacija alkohola, 15,9% mladih konzumira alkohol jednom mjesečno ili manje, a 11,9% nekoliko puta mjesečno.

Ojačati svijest o konzumiranju nezdravih namirnica, duhana i alkohola kod mladih zahtijeva sveobuhvatan pristup koji uključuje kontinuiranu edukaciju već od polaska u školu kako bi se u što većoj mjeri usvojili znanja, razvili stavovi i usvojile prakse prema zdravim stilovima života. Učešće mladih u sportskim aktivnostima tokom slobodnog vremena jedan je od značajnih faktora za održavanje zdravog načina života, a istovremeno, zdravi životni stilovi utječu na sportska postignuća i opću dobrobit pojedinca. Redovna fizička aktivnost potiče održavanje zdrave tjelesne mase, jačanje srca, poboljšanje cirkulacije i smanjuje rizik od hroničnih bolesti. Također, redovna fizička aktivnost ima pozitivan utjecaj na mentalno zdravlje. Tjelesna aktivnost potiče oslobađanje endorfina (hormon sreće), što direktno utiče na smanjenje stresa, anksioznosti i depresije. Sportske aktivnosti mladima pružaju priliku za relaksaciju od svakodnevnog stresa kojem su izloženi.

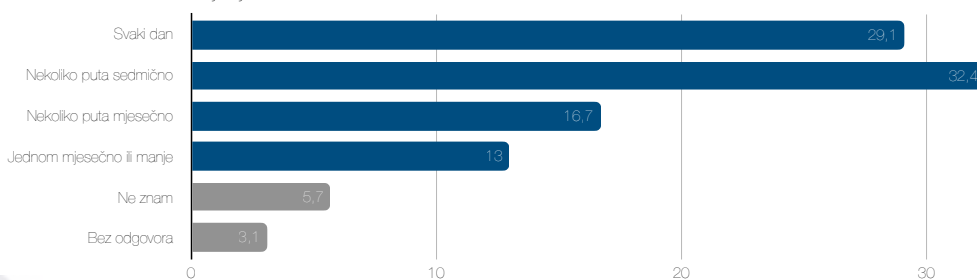
Kada je riječ o mogućnostima fizičke aktivnosti koja se organizirano može provoditi u Kantonu Sarajevo, mladi na raspolaganju imaju široku lepezu sportskih aktivnosti u cca. 550 organizacija i birati između cca. 50 različitih sportskih disciplina. Interes prema organiziranom sportu se smanjuje kako kategorija djece i mladih prelazi iz dječijeg u adolescentsko doba, odnosno najviše interesovanja kada je riječ

Slika 12. Učestalost konzumiranja duhana i duhanskih preradevina (%)

o organiziranim sportskim aktivnostima ima kod pionira, zatim kadeta, juniora i seniora. Baviti se sportom znači direktno ulagati u poticanje discipline, upornosti i odgovornosti mladih ljudi, što se često prenosi na druge aspekte života, uključujući obrazovanje, posao i interpersonalne odnose. Mladi su iznimno svjesni važnosti fizičke aktivnosti u svakodnevnom životu tako da je za 88,8% fizička aktivnost bitna za očuvanje zdravlja, svega 2% ispitanih tvrdi da fizička aktivnost nije bitna za očuvanje zdravlja. Ministarstvo kulture i sporta KS sufinansira programsko-projektne aktivnosti klubova, što podrazumijeva: selekcione ekipe, škole sporta i nabavku osnovne opreme. U cilju kontinuiranog trenajno-takmičarskog procesa, priprema i nastupa sportista na zvaničnim takmičenjima u okviru strukovnih saveza, seniorskim ekipama omogućeno je korištenje sportskih terena i dvorana te sala za borilačke sportove kao i reprezentativnih nastupa takmičara u individualnim sportovima.

Slika 13. Učestalost bavljenja fizičkom aktivnošću (%)

Na osnovu Zakona o sportu, javni interes Kantona u sportu je: izgradnja, obnova i održavanje sportskih objekata od interesa za Kanton, vrhunski sportski rezultat, usavršavanje stručnog kadra, razvojno-istraživačka i promotivna djelatnost, međukantonalna, međuentitetska i internacionalna saradnja, koordinacija ukupnih sportskih aktivnosti, evidencija, dodjela javnih priznanja i nagrada zaslužnim djelatnicima. Na osnovu Zakona o izvršavanju Budžeta Kantona Sarajevo za 2022. godinu na ime realizacije kapitalnih projekata vezanih za oblast sporta izdvojena su značajna sredstva ali nedovoljna za ambiciozne sportske projekte. Bavljenje sportom u sklopu organizacije često uključuje timsku saradnju koja doprinosi razvoju socijalnih vještina. Timske sportske aktivnosti potiču komunikaciju, saradnju i izgradnju zajedništva, odnosno jačanje ukupne društvene kohezije.

Mladi su najzadovoljniji ponudom sportskih sadržaja u Kantonu Sarajevo

Mladi se često plaše da će biti osuđivani ili stigmatizirani ako govore o svojim problemima, bilo da se radi o mentalnom zdravlju, spolnosti, konzumaciji droga ili drugim osjetljivim pitanjima. **Otvaranje dijaloga o značajnim temama vezanim za zdravlje mladih ključno je za njihovu dobrobit.** To uključuje osiguranje obrazovanja o navedenim temama, poticanje otvorenih razgovora u porodicama, školama i zajednicama, realizaciju programa odgovornog roditeljstva, realizacija kreativnih programa za rješavanje konflikta, uvođenje projekata i programa za rješavanje društvenih problema, pružanje resursa za pomoć i podršku te rad na smanjenju stigme i prihvatanja različitosti. Kroz takve napore, mladi će se osjećati slobodnima da traže pomoć, postavljaju pitanja i razgovaraju o svojim izazovima, što će doprinijeti njihovom boljem zdravlju i dobrobiti. Uz to, povećanje informisanosti o institucijama koje pružaju zdravstvene usluge na području Kantona Sarajevo bio bi dodatni korak prema boljem zdravlju mladih, ali i prema jačanju cjelokupnog zdravstvenog sistema. **Zdravstvena zaštita je organizirana i pruža se kroz rad javnih i privatnih zdravstvenih ustanova na području Kantona Sarajevo⁴.**

Među pet vodećih oboljenja registrovanih kod mladih u Kantonu Sarajevo u 2022. godini u primarnoj zdravstvenoj zaštiti su prema podacima JU Zavod za javno zdravstvo⁵ Kantona Sarajevo akutne infekcije gornjih puteva (indeksom strukture 23,71%), druga oboljenja gornjeg respiratornog trakta (7,39%), dijareja i gastroenterokolitis vjerovatno infektivnog porijekla (6,67%), otitis media i drugi poremećaji srednjeg uha i mastoida (5,28%) i hronični sinusitis (5,02%). Ostala oboljenja i stanja zastupljena su sa indeksom strukture od 51,92%.

Prema podacima Ministarstva unutrašnjih poslova KS-a, na području Kantona Sarajevo u 2022. godini, registrovano je sedam samoubistva punoljetnih osoba u dobi do 30 godina (šest muškaraca i jedna žena).

Poremećaji mentalnog zdravlja usljed globalne krize, socioekonomskih odnosa, društvenih dešavanja ali i pandemije COVID-19 u stalnom su porastu. Vodeća oboljenja mentalnog zdravlja kod mladih registrovana u primarnoj zdravstvenoj zaštiti, prema podacima JU Zavod za javno zdravstvo KS su mentalni poremećaji i poremećaji ponašanja uzrokovani upotrebom drugih psihoaktivnih supstanci (F11-F19) sa indeksom strukture 24,62%, drugi anksiozni poremećaji (F41) 19,98%, reakcija na veliki stres i poremećaj prilagođavanja (F43) 14,08% i umjerene depresivne epizode (F32.1) sa indeksom strukture 13,58% i shizophrenia (F20) sa 7,53%. Ostala oboljenja i stanja zastupljena su sa 19,21% od ukupno registrovanih 1.406 oboljenja u PZZ kod mladih od 15-29 godina.

Briga o mentalnom zdravlju mladih treba da bude prioritet svih politika i strategija u Kantonu Sarajevo.

Okruženje u kome mladi u Kantonu Sarajevo odrastaju, školuju se, žive i rade karakteriše snažna socio-ekonomska tranzicija, sa posljedicom globalnih dešavanja u svijetu, što ima veliki uticaj na zdravlje, utiče na stav mladih prema zdravlju i stilovima života. Rastuća ekonomska kriza i siromaštvo, nesigurno školovanje i rasutost kvaliteta školovanja, nedostatak okruženja u kome bi mladi imali zdrav izbor kao odgovor za rizična ponašanja, nezaposlenost mladih i opći osjećaj nesigurnosti, marginalizacija pojedinih grupa mladih ljudi, neizvjesnost u stambenom zbrinjavanju ali i nezainteresiranost mladih predstavljaju ogroman teret i rastući rizik za zdravlje stanovništva. Na osnovu navedenog jasno je da pravci djelovanja u oblasti zdravstvene zaštite mladih trebaju ići u smjeru potreba mladih za zdravstvenom zaštitom i zahtijevaju promjene u pristupu, vrsti i kvaliteti zdravstvene zaštite koja se pruža mladima. Važno je usmjeriti brigu o zdravlju mladih na području Kantona Sarajevo, prema najvažnijim segmentima zdravlja koji su ugroženi a na principima promocije i prevencije oboljenja, liječenja i rehabilitacije, te stvaranja okruženja u kojem mladi žive kako bi imali lakše i zdravije izbore za zdrave životne stilove. Ovakvi pravci djelovanja će sa druge strane doprinijeti i smanjenju troškova u zdravstvenom sistemu.

⁴ Djelatnost primarne zdravstvene zaštite u Kantonu Sarajevo je organizovana kroz rad: JU Dom zdravlja Kantona Sarajevo sa 9 organizacionih jedinica na području devet opština Kantona Sarajevo; JU "Apoteke Sarajevo"; Devet zavoda za zdravstvenu zaštitu; HE službe J.U. Zavoda za javno zdravstvo Kantona Sarajevo; Privatni sektor kroz rad ambulanti, apoteka i stomatoloških ordinacija. Djelatnost bolničke specijalističko-konsultativne zdravstvene zaštite u javnom sektoru osigurava: Univerzitetski klinički centar Sarajevo i Opća bolnica "Prim. dr. Abdulah Nakaš". Djelatnost vanbolničke specijalističko-konsultativne zdravstvene zaštite osigurava: JU Dom zdravlja Kantona Sarajevo kroz rad Organizacione jedinice za specijalističko-konsultativne djelatnosti; Zavodi za zdravstvenu zaštitu određenih populacionih skupina (žene, studenti, radnici); Privatni sektor kroz rad specijalističkih ordinacija, zdravstvenih ustanova tipa poliklinike, centra, zavoda, lječilišta i laboratorija. Djelatnost bolničke zdravstvene zaštite u Kantonu Sarajevo organizovana je kroz rad javnih zdravstvenih ustanova: Univerzitetski klinički centar Sarajevo; Opća bolnica „Prim. dr. Abdulah Nakaš“ Sarajevo; Psihijatrijska bolnica Kantona Sarajevo; Zavod za bolesti ovisnosti Kantona Sarajevo.

⁵ Izvještaj o bolestima i stanjima utvrđenim u primarnoj zdravstvenoj zaštiti i (Obr.br.31-Z-UOB) za 2022. godinu

ZDRAVLJE MLADIH I ZDRAVI STILOVI ŽIVOTA

1

PRAVILNA ISHRANA

U provedenom istraživanju 38,1% mladih navodi da se ne hrani zdravo. Također, 20,0% mladih svakodnevno konzumira brzu hranu, 36,8% njih svakodnevno konzumira slatkiše, dok 34,2% svakodnevno konzumira gazirana pića.

2

DUHANSKI PROIZVODI

Duhan i duhanski proizvodi su među najvećim izazivačima ovisnosti kod mladih. Čak 60,5% se izjasnilo da konzumira svakodnevno neki od duhanskih proizvoda (cigarete, nargila, vape).

3

SPORTSKE AKTIVNOSTI

Učešće mladih u sportskim aktivnostima tokom slobodnog vremena jedan je od značajnih faktora za održavanje zdravog načina života, a istovremeno, zdravi životni stilovi utiču na sportska postignuća i opću dobrobit pojedinca.

4

MENTALNO ZDRAVLJE

Poremećaji mentalnog zdravlja usljed globalne krize, socioekonomskih odnosa, društvenih dešavanja ali i pandemije COVID-19 u stalnom su porastu.

5

TABU TEME I DIJALOG

Mladi se često boje da će biti osuđivani ili stigmatizirani ako govore o svojim problemima, bilo da se radi o mentalnom zdravlju, spolnosti, konzumaciji droga ili drugim osjetljivim pitanjima. Otvaranje dijaloga o tabu temama vezanim za zdravlje mladih ključno je za njihovu dobrobit.

6

PREVENTIVNI PROGRAMI

Nema kontinuiranih preventivnih programa za mlade u školama a koji su vezani za zdravlje i zdrave životne stilove.

**OSIGURATI PRAVIČAN,
SVEOBUHVAATAN, DOSTUPAN I
EFIKASAN ZDRAVSTVENI
SISTEM.**

7

DIJAGNOSTIKA I TERAPIJA

Duge liste čekanja za određene dijagnostičke i terapijske procedure za mlade u KS.

Na osnovu kazanog ali i zbog interakcije društvene brige za zdravlje i individualnih izbora pojedinaca koji će direktno uticati na zdravlje i pridonijeti holističkom blagostanju individue, kada je riječ o zdravlju i zdravim životnim stilovima uočeno je da:

- je izražena nejednakost u zdravstvu koja naročito pogađa mlade ljude;
- nema kontinuiranih preventivnih programa za mlade u školama a koji su vezani za zdravlje i zdrave životne stilove;
- nisu usklađeni postojeći zakonski i podzakonski akti, kao i nedostatak istih, kada su u pitanju mladi;
- postoji slaba veza između različitih nivoa zdravstvene zaštite i disperzija zdravstvenog sistema;
- su duge liste čekanja za određene dijagnostičke i terapijske procedure za mlade u Kantonu Sarajevo;
- je neravnomjerna raspoređenost ljudskih i tehnoloških resursa u zdravstvu;
- imamo izostanak planiranja resursa u zdravstvu u skladu sa stvarnim potrebama za zdravstvenu zaštitu mladih;
- postoji nedostatak kontinuirane edukacije o zdravim stilovima života što utiče na motivaciju mladih za bavljenje sportom;
- postoji nedostatak promocije ženskih sportskih programa koji vodi rodnoj nejednakosti u sportskim aktivnostima;
- neadekvatna alokacija finansijskih resursa koji ograničavaju realizaciju ambicioznih sportskih programa.

Zdravstveno ponašanje (navike i stilovi života) je jedan od najznačajnijih faktora koji utiču na zdravlje. Značajno mjesto zauzimaju i socio-kulturni sistem kao i socijalni i politički uslovi, te faktori fizičko-biološke sredine. Prema CDC-u (Centar za kontrolu bolesti, SAD), osnovni faktori stanja zdravlja nisu se promijenili u posljednjih dvadesetak godina te se uticaj na zdravstveno stanje posmatrano u procentualnom odnosu pripisuje životnim stilovima sa 53%, životnoj sredini sa 19%, nasljeđu 18% i zdravstvenoj zaštiti 10%.

Kao posebno značajan strateški dokument za izradu Strategije prema mladima Kantona Sarajevo 2024 - 2028. godine izdvaja se [Evropska strategija za mlade \(EYS\)](#) koja predstavlja sveobuhvatan okvir usmjeren na unaprjeđenje života mladih jer se fokusira na jedanaest ciljeva⁶ i teži kreiranju okruženja u kojem mladi mogu ostvariti svoj puni potencijal, potičući pravedan pristup obrazovanju, olakšavajući prijelaz s obrazovanja na tržište rada, te aktivno sudjelovanje u društvu. Kroz Strategiju prema mladima, EU nastoji potaknuti raznolikost, kulturnu razmjenu te međugeneracijsku saradnju, promičući time osjećaj solidarnosti među mladima unutar članica EU i šire. Značaj Evropske strategije prema mladima kada je u pitanju primjena u Kantonu Sarajevo jeste u njoj adaptivnosti s obzirom da se kontinuirano prilagođava dinamičnim izazovima savremenog društva kako bi osigurala relevantnost i internacionalnu upotrebljivost, a nekoliko ciljeva odnose se specifično na aspekte ljudskih prava i sigurnosti mladih.

Ljudska prava mladih moraju biti osigurana kako bi se stvorili temelji za pravedno i prosperitetno društvo.

Ljudska prava su neotuđiva prava svakog pojedinca, bez obzira na dob, spol, etničku pripadnost, ili bilo koju drugu karakteristiku. U Kantonu Sarajevo, gdje se raznolikost i multikulturalnost smatraju bogatstvom, ljudska prava i sigurnost mladih također doprinose očuvanju društvenog mira i kohezije. Osiguravanje prava i sigurnosti mladih utječe na stvaranje inkluzivnog i pravednog društva gdje svaki mladi pojedinac ima priliku doprinijeti društvenom i ekonomskom napretku.

Sigurnost mladih je od suštinskog značaja, s obzirom na specifične rizike s kojima se mladi suočavaju, uključujući rizik od nasilja i diskriminacije. Ovi izazovi zahtijevaju sveobuhvatnu strategiju koja će osigurati adekvatnu zaštitu ljudskih prava mladih i njihovu sigurnost u svakodnevnom životu. Fokusiranje na probleme i mogućnosti za unapređenje ljudskih prava ima duboko utemeljenje u univerzalnim principima pravde, jednakosti i ljudskih prava.

Mladi zaslužuju da imaju jednake prilike da razvijaju svoj puni potencijal, bez obzira na svoj socioekonomski status, spol, etničku pripadnost, seksualnu orijentaciju, ili bilo koju drugu ličnu karakteristiku. Ljudska prava i sigurnost mladih nisu luksuz, već esencijalna komponenta koja utječe na njihovu dobrobit i perspektive.

⁶ 1. Mladi; 2. Jednakost svih spolova; 3. Inkluzivna društva; 4. Informacije i konstruktivan dijalog; 5. Mentalno zdravlje i dobrobit; 6. Unaprjeđenje mladih iz ruralnih područja; 7. Kvalitetno zapošljavanje za sve; 8. Kvalitetno učenje; 9. Prostor i sudjelovanje za sve; 10. Održiva zelena Europa; 11. Mlade organizacije i europski programi.

Kanton Sarajevo prepoznao je važnost brige o mladima, te su već mnogi projekti i inicijative usmjereni na unapređenje njihovih uslova života kada su u pitanju sigurnost, maloljetničko prestupništvo i ljudska prava:

- partnerstvo MUP-a sa školama, nevladinim organizacijama, udruženjima građana i općinama Kantona Sarajevo;
- Vlada Kantona Sarajevo donijela je Akcioni plan za prevenciju maloljetničkog prijestupništva i rad s maloljetnicima u kontaktu s pravosudnim sistemom u Kantonu Sarajevo 2020 – 2022. godine;
- na Skupštini Kantona Sarajevo održanoj 18. augusta 2023. godine dogovoreni koraci za izradu Strategije za prevenciju i suzbijanje upotrebe narkotika u Kantonu Sarajevo;
- Uprava policije MUP-a Kantona Sarajevo je tokom 2023. godine, organizirala edukativne radionice o temama "Standardizacija izvođenja edukativnih radionica za učenike osnovnih i srednjih škola u Kantonu Sarajevo" i provedba "Smjernica/sheme komunikacije multisektorskog postupanja u iznenadnim, kriznim događajima u odgojno-obrazovnim ustanovama u Kantonu Sarajevo";
- edukacije za učenike srednjih škola u Kantonu Sarajevo o prevenciji kriminala i pravima i obavezama građana s posebnim akcentom na prava i dužnosti maloljetnih osoba;
- jačanje partnerstva ministarstva unutrašnjih poslova sa organizacionim jedinicama Univerziteta u Sarajevu;
- učešće Ministarstva unutrašnjih poslova Kantona Sarajevo u kampanji "Poštuj život, ne oružje", koja ne naglasila da su žene primarne žrtve u slučajevima upotrebe vatrenog oružja;
- Institut za razvoj mladih KULT organizovao građansku obuku za mlade Uči, misli i djeluj! – UMiD;
- Vlada Kantona Sarajevo u decembru 2019. godine usvojila je Gender akcioni plan Kantona Sarajevo 2019-2022.;
- Ministarstvo za odgoj i obrazovanje tokom 2021. godine dostavilo je instrukcije osnovnim i srednjim školama o održavanju časova s fokusom na upoznavanje učenika sa rizicima u online okruženju, kao i razvijanje svijesti o mogućim posljedicama korištenja društvenih mreža, interneta i video igara.

Međutim, postojeći napori često su fragmentirani, nekoordinirani i nedovoljno sistematični. Prethodna Strategija prema mladima Kantona Sarajevo, koja je obuhvatala razdoblje od 2019. do 2023. godine, donijela je značajne korake i postavila temeljna područja za razvoj politika i programa usmjerenih na mlade prepoznajući ključne izazove vezane za nasilje i sigurnost mladih. Posebno je bila usmjerena na problematiku nasilja u zajednici, vršnjačkog nasilja i narušavanja javnog reda i mira. Kroz niz inicijativa, kampanja i obrazovnih programa, strateški pristup bio je usmjeren na stvaranje svijesti i promociju nenasilnog ponašanja među mladima. Iako je postojeći strateški okvir uspješno adresirao pitanja nasilja i narušavanja javnog reda i mira, aspekt digitalne sigurnosti mladih prošao je manje zapaženo. Digitalna sfera je postala sveprisutna u životima mladih.

U okviru prethodno urađenih aktivnosti u Kantonu Sarajevo, različite organizacije i institucije provodile su inicijative usmjerene na sigurnost mladih. Ovo uključuje programe prevencije vršnjačkog nasilja, kampanje za promociju nenasilnog ponašanja, inicijative za očuvanje javnog reda i mira i niz edukativnih aktivnosti koje su ciljale na osnaživanje mladih da se nose s izazovima sigurnosti u njihovim životima. Digitalna sigurnost, iako nije bila glavni naglasak, također je bila tema nekoliko radionica i seminara koji su bili usmjereni na podizanje svijesti među mladima o sigurnim praksama u digitalnom okruženju.

Kanton Sarajevo djeluje u skladu sa [Zakonom o unutrašnjim poslovima Kantona Sarajevo](#), kojim su utvrđeni unutrašnji poslovi iz nadležnosti Kantona Sarajevo, a koje vrši Ministarstvo unutrašnjih poslova Kantona Sarajevo⁷. Pored navedenih zakona i strategija, Bosna i Hercegovina kao članica internacionalnih organizacija i potpisnica različitih internacionalnih ugovora⁸, obavezna je poštovati internacionalne standarde ljudskih prava i sigurnosti mladih. Ovi dokumenti predstavljaju sastavni dio pravnog okvira koji obavezuje Bosnu i Hercegovinu, ali i Kanton Sarajevo, na promicanje, zaštitu i ostvarivanje ljudskih prava mladih.

⁷ Ključni elementi koji su obuhvaćeni ovim zakonom precizno određuju nadležnosti Ministarstva unutrašnjih poslova, uključujući sve aspekte sigurnosti i unutarnjih poslova: nadzor nad policijskim snagama, kontrolu nad provođenjem zakona, nadzor nad imigracijom i boravkom stranaca, i druge sigurnosne aspekte. Nadalje, Zakon o unutrašnjim poslovima uspostavlja pravni okvir za rad Ministarstva navodeći pravne osnove. Pravni okvir temelji se na Ustavu Bosne i Hercegovine, Ustavu Federacije Bosne i Hercegovine, Ustavu Kantona Sarajevo, kao i na relevantnim zakonima i propisima Bosne i Hercegovine, Federacije Bosne i Hercegovine i Kantona Sarajevo, što osigurava da Ministarstvo radi u skladu s relevantnim zakonima i međunarodnim obavezama. Pored navedenih elemenata, Zakon o unutrašnjim poslovima detaljno opisuje obaveze i ovlašt Ministarstva unutrašnjih poslova u vezi s održavanjem reda i sigurnosti, provođenjem zakona, suzbijanjem kriminala, te zaštitom ljudskih prava i sloboda građana, uključujući mlade osobe, te također naglašava potrebu za saradnjom s drugim nivoima vlasti, uključujući druge kantone i općine u Federaciji Bosne i Hercegovine. Pravni osnov za rad Ministarstva zasnovan je na Ustavu Bosne i Hercegovine, Ustavu Federacije Bosne i Hercegovine, Ustavu kantona te zakonima i drugim propisima Bosne i Hercegovine, Federacije Bosne i Hercegovine i kantona. Ministarstvo koje je zaduženo za pitanje sigurnosti u Kantonu Sarajevo je Ministarstvo unutrašnjih poslova (MUP).

⁸ Konvencija Ujedinjenih naroda o pravima djeteta (1989) postavlja temeljna prava djece i mladih te promiče njihovo pravo na život, obrazovanje, zdravlje i sudjelovanje u društvu. Kao potpisnica ove konvencije, Bosna i Hercegovina obavezna je poštovati i provoditi odredbe. Osim toga, Bosna i Hercegovina obavezna je poštovati širok spektar ljudskih prava i sloboda koji su navedeni u Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima (1950) i Međunarodnom paktu o građanskim i političkim pravima (1966), što uključuje pravo na život, zabranu mučenja, slobodu izražavanja, pravo na pravično suđenje i druga prava koja su relevantna za sigurnost mladih.

LJUDSKA PRAVA I SIGURNOST MLADIH

1 VRŠNJAČKO NASILJE

Značajan broj mladih (23%) sa sigurnošću je izjavilo da nisu bili žrtve vršnjačkog nasilja, što ukazuje na optimističan trend, ali i na potrebu za dodatnim naporima kako bi se ovaj postotak povećao.

2 KRIMINALNE AKTIVNOSTI

Dok se 2018. godina izdvaja po visokom broju prijava kriminalnih aktivnosti dobnih skupina, s konstantnim prijavama mladih između 19 i 35 godina., zapaženo je smanjenje u narednim godinama.

3 INTERNACIONALNI STANDARDI

Bosna i Hercegovina kao članica internacionalnih organizacija i potpisnica različitih internacionalnih ugovora, obavezna je poštovati internacionalne standarde ljudskih prava i sigurnosti mladih.

4 POVRATAK U KRIMINAL

Vidljivo je smanjenje broja kriminalnih radnji, ali je i dalje prisutan značajan broj povratnika u kriminalne aktivnosti.

5 DIGITALNA SIGURNOST

Mladi su danas izloženi brojnim izazovima digitalnog svijeta, uključujući virtualno nasilje, prevare i zloupotrebu podataka. Imajući u vidu kontinuiranu digitalnu transformaciju bosanskohercegovačkog društva, obraćanje pažnje na digitalnu sigurnost postaje imperativ.

6

PRIVATNOST I INFORMACIJE

Iako je većina studenata svjesna rizika narušavanja podataka i povjerljivosti, poznavanje potencijalnih prijetnji i rizika ne uslovljava često djelovanje po pitanju zaštite podataka i informacijske sigurnosti.

**OBEZBIJEDITI SIGURNO,
EKOLOŠKI ODRŽIVO I
POTICAJNO OKRUŽENJE UZ
AKTIVNO UČEŠĆE MLADIH.**

7 RODNO NASILJE

Osvještavanje o rodnom nasilju imajući u vidu povećan broj femicida u Bosni i Hercegovini, kao i potreba za ranom prevencijom rodno zasnovanog nasilja.

Svaka četvrta mlada osoba bila je žrtva vršnjačkog nasilja u toku školovanja

Istraživanje potreba i problema mladih, pokazalo je da od 1.021 ispitanika, 17% sigurnost percipira kao "vrlo dobru" ili "odličnu", dok 35% smatra da je ona "dobra". Međutim, značajan procenat ispitanika, odnosno 42% mladih izražava nezadovoljstvo, ocjenjujući stanje sigurnosti u Kantonu Sarajevo kao "loše" ili "veoma loše", navedeno ukazuje na određeni stepen neinformisanosti ili nesigurnosti među mladim u vezi s trenutnim stanjem sigurnosti. Raznolikost stavova ukazuje na heterogenost iskustava i percepciju mladih u vezi sa stanjem sigurnosti u Kantonu Sarajevo, a razumijevanje raznolikosti predstavlja osnov za formulisanje adekvatnih strateških aktivnosti za specifične potrebe različitih skupina mladih.

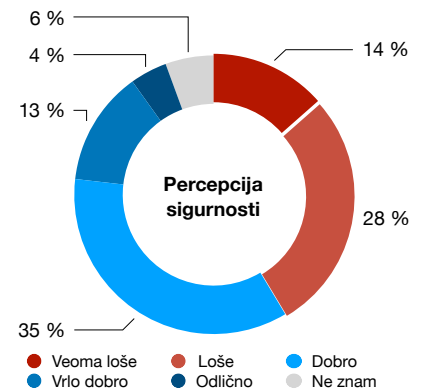
Imajući u vidu specifične oblike nasilja, kao što je vršnjačko nasilje, pohvalna je spremnost većine ispitanika (96,2%) da odgovori na pitanje o iskustvima s nasiljem tokom školovanja. Od toga 57% navodi da nisu bili izloženi nasilju od vršnjaka, međutim značajan postotak ispitanika (27%) navodi da je bio izložen nekom od oblika vršnjačkog nasilja. Dobiveni rezultati ukazuju na činjenicu da značajan broj mladih ima negativna iskustva sa vršnjačkim nasiljem tokom školovanja. Međutim, važno je razmotriti čimbenike koji doprinose vršnjačkom nasilju kako bi se razumio kontekst i specifičnosti iskustava, te razvile preventivne mjera i podrške za stvaranje sigurnog školskog okruženja.

Posmatrajući presjek stanja maloljetničkog kriminala u Kantonu Sarajevo prethodnih pet godina i statistike Uprave policije Kantona Sarajevo, vidljivo je smanjenje broja kriminalnih radnji, ali je i dalje prisutan značajan broj povratnika u kriminalne aktivnosti. Struktura prijavljenih maloljetnika za činjenje krivičnih djela na području Kantona Sarajevo od 2018. do 2022. godine prikazana je u grafikonu ispod.

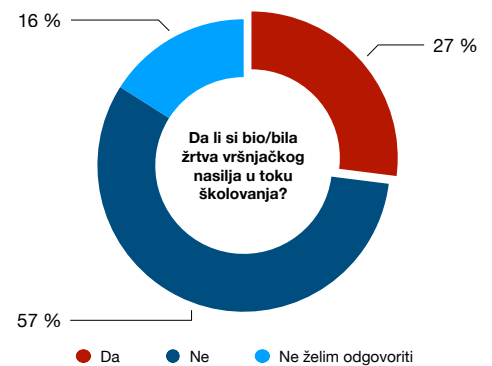
Slika 16. Broj prijavljenih maloljetnika za činjenje krivičnih djela na području Kantona Sarajevo od 2018. do 2022.

Slika 14. Percepcija stanja sigurnosti (%)

Slika 15. Prevalencija vršnjačkog nasilja (%)

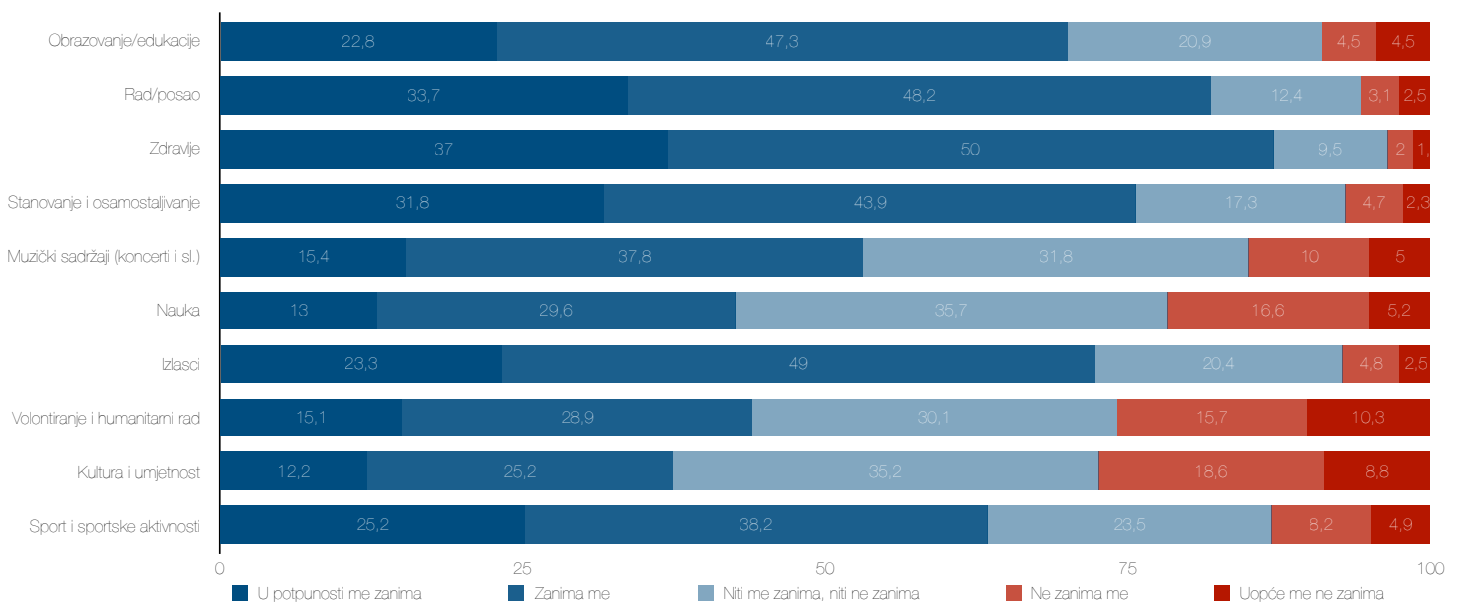
Struktura prijavljenih narušilaca javnog reda i mira u Kantonu Sarajevo od 2018. do 2022. godine. U 2021. godini u oblasti protiv javnog reda i mira evidentirano je 9.275 prekršaja, a za izvršenje navedenih prekršaja prijavljeno je 9.505 osoba. Od ukupnog broja, 3.678 prekršaja izvršila su lica u starosnoj dobi između 26 i 35 godina, 2.373 prekršaja u dobi od 19 do 25 godina i do 18 godina – 21 osoba. Smanjenje broja evidentiranih prekršaja u 2022. godini, sa 4.943 slučaja, sugerira na moguću promjenu u dinamici javnog ponašanja, ali pažnju treba posvetiti praćenju daljih trendova radi adekvatne interpretacije i implementacije preventivnih strategija.

Mladi su danas izloženi brojnim izazovima digitalnog svijeta, uključujući virtualno nasilje, prevare i zloupotrebu podataka. Imajući u vidu kontinuiranu digitalnu transformaciju bosanskohercegovačkog društva, obraćanje pažnje na digitalnu sigurnost postaje imperativ. **Digitalna sigurnost sve više postaje ključna komponenta ukupne dobrobiti mladih, obuhvatajući aspekte poput sigurne upotrebe Interneta, zaštite osobnih podataka, suzbijanja cyber-bullyinga i razumijevanja digitalnih prijetnji.** Stoga, je ključno obratiti pažnju na razvoj abrazivne digitalne sigurnosne infrastrukture koja će educirati mlade o sigurnoj i odgovornoj digitalnoj interakciji. Implementacija programa i radionica o cyber sigurnosti, te promicanje svijesti o potrebama zaštite online privatnosti trebaju postati važni elementi strategije kako bi se mladi osnažili za siguran i pozitivan digitalni angažman.

Oснаžiti mlade za siguran i pozitivan digitalni angažman

Istraživanje potreba i problema mladih pokazalo je da 74,1% ispitanika u Kantonu Sarajevu u starosnoj skupini od 15 do 30 godina slobodno vrijeme provodi najčešće na Internetu. 20,4% ispitanika u slobodno vrijeme povremeno pretražuje Internet, dok mali postotak ispitanika, rijetko (3,3%) ili nikako (1,8%) ne provodi slobodno vrijeme na Internetu. Slobodno vrijeme kod mladih ima izuzetan značaj jer pruža prostor za lični razvoj, odmor, kreativnost, društvenu interakciju i otkrivanje vlastitih interesa. Mlade u Kantonu Sarajevu najviše zanima zdravlje, rad/posao, obrazovanje/edukacije te izlasci, što je detaljnije prikazano u slici ispod.

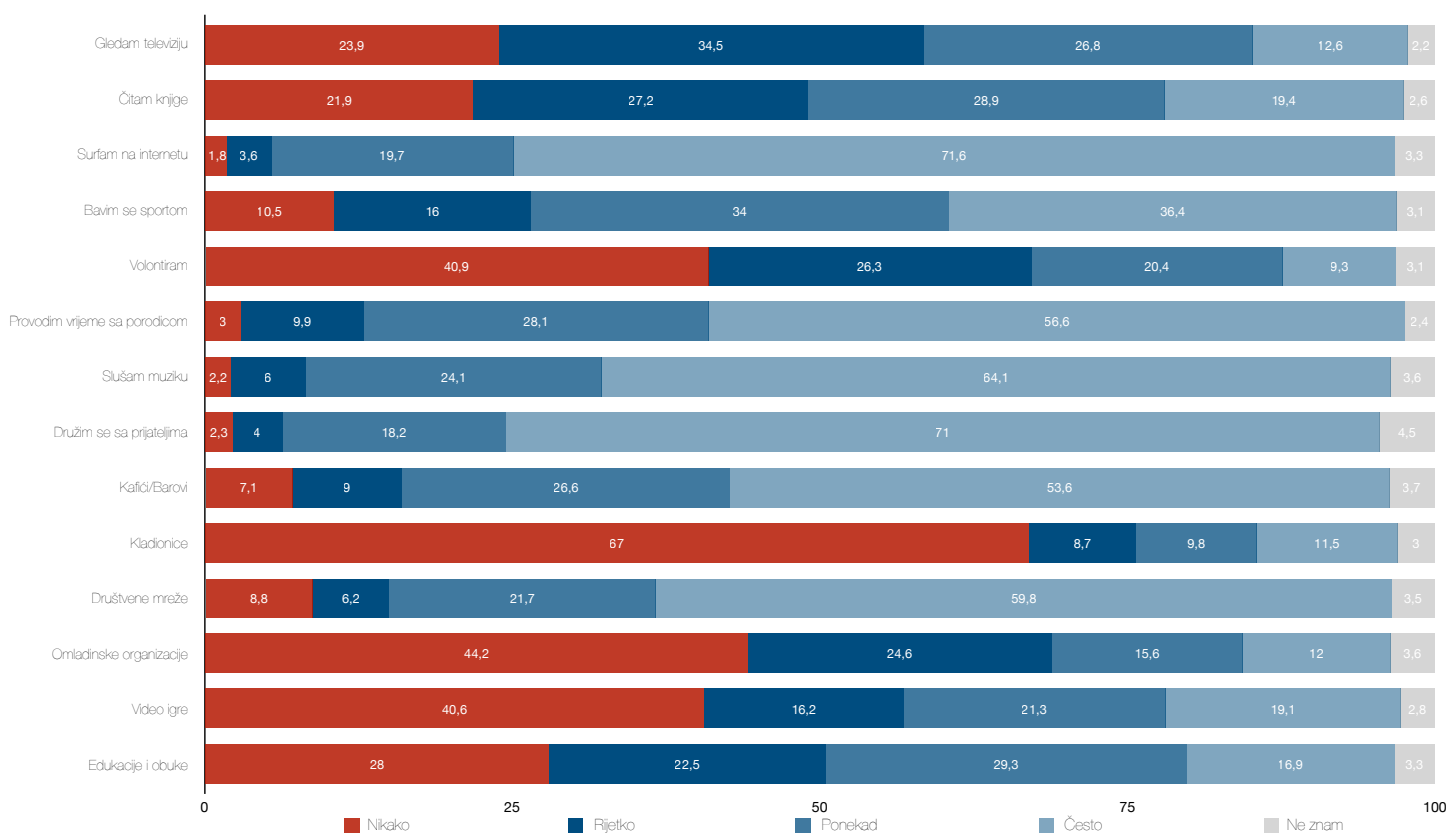
Slika 17. Interesovanja mladih (%)

Kada je riječ o interesima mladih, važno je istaknuti da aktivnosti koje odaberu tokom slobodnog vremena mogu doprinijeti razvoju vlastitog identiteta, a te aktivnosti mladi najčešće ne upražnjavaju kroz kulturu i umjetnost, volontriranje i humanitarni rad te nauku. Iako većina mladih tvrdi da ima "dovoljno" slobodnog vremena, više od četiri sata (43,2%) dnevno, od 2 do 4 sata 43,7%, manje od dva sata 10,3%, te 2,8% mladih koji navode da nemaju slobodnog vremena. Ovi podaci ukazuju da ima prostora za razne aktivnosti koje se mogu upražnjavati kao uravnoteženi odnos naspram posla i škole. Prema dobijenim podacima istraživanja mladi svoje slobodno vrijeme najčešće koriste za Internet i društvene mreže, druženje sa prijateljima, slušanje muzike i kafiće/barove.

Slika 18. Učestalost aktivnosti mladih u slobodno vrijeme (%)

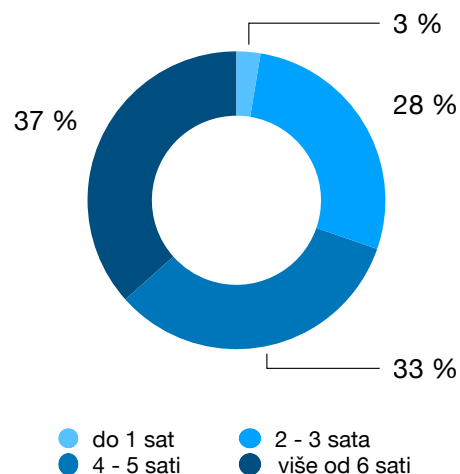

Mladi u Kantonu Sarajevo najčešće slobodno vrijeme provode digitalno, dakako da digitalni svijet pruža širok spektar aktivnosti koje mogu raditi tokom slobodnog vremena (društvene mreže, video reprodukcija, igre i sl.), ali ako se previše vremena posvećuje pasivnom konzumiranju sadržaja u digitalnom svijetu, to ograničava vrijeme koje bi mladi proveli u fizičkim aktivnostima u stvarnom životu, te preusmjerava pažnju mladih od edukativnih aktivnosti i kreativnog izražavanja. Ne iznenađuje da su aktivnosti poput edukacija i obuka, čitanja knjiga, organiziranog omladinskog aktivizma i volontiranja pri dnu ljestvice učestalih aktivnosti u slobodno vrijeme. Stiče se dojam da su mladi više fokusirani na izgradnju odnosa i razvoj socijalnih vještina kroz druženje sa prijateljima, nego na izgradnju vlastitih kompetencija, znanja i vještina u slobodno vrijeme. Dakako, da uravnotežena socijalna interakcija pomaže mladim ljudima u razumijevanju društvenih dinamika i izgradnji podrške. Nužno je u budućnosti promovirati sadržaje fizičkih aktivnosti korištenjem digitalnih platformi. Potrebno je i organizirati virtualne događaje i radionice koje mogu popularizirati i proširiti pristup kulturnim i sportskim sadržajima koje nudi Kanton Sarajevo pogotovo korištenjem društvenih mreža (Instagram i TikTok) jer većina mladih (37%) navodi da dnevno prevede više od šest sati na telefonu (smartphone).

Slika 19. Vrijeme provedeno na mobilnom aparatu (%)

Više od trećine mladih dnevno provede više od šest (6) sati na telefonu

Visok postotak mladih u Kantonu Sarajevo koji često koriste Internet ukazuje na važnost digitalnih medija u životima mladih, što ima implikacije za pristup informacijama, socijalnu interakciju, te potrebu za promoviranjem digitalne pismenosti i sigurnosti među mladima. Analiza učestalosti korištenja Interneta služi kao polazna tačka za dublje istraživanje o aktivnostima na Internetu, uključujući vrste sadržaja koje mladi konzumiraju te potencijalne izazove ili rizike s kojima se susreću u digitalnom prostoru.

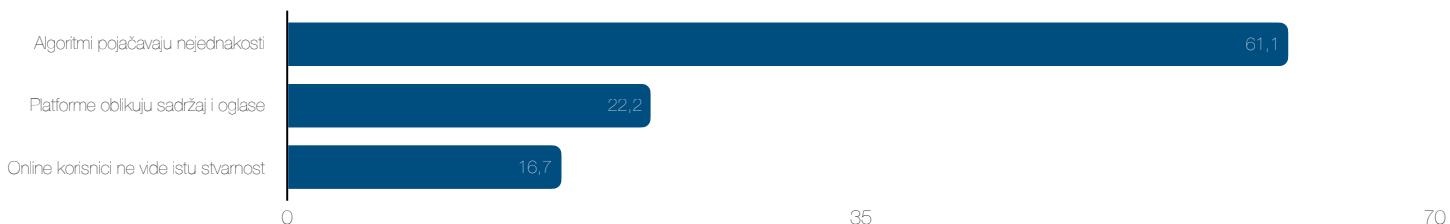

Kako bi se bolje razumjeli izazovi digitalne i algoritamske pismenosti kroz uvid u iskustava mladih osoba u Kantonu Sarajevo, Institut za društvena istraživanja Fakulteta političkih nauka u septembru 2023. godine proveo je istraživanje među studentskom populacijom Univerziteta u Sarajevu. Koristeći kvalitativni pristup, provedeni su polustrukturirani intervjui sa mladima kako bi se identificirali obrasci percipiranja i ponašanja kada je u pitanju digitalna sigurnost. Za razliku od medijske i informacijske pismenosti koju su svi ispitanici percipirali i objasnili naglašavajući odvojeno medijsku, informacijsku i/ili objedinjeni koncept, predožba ispitanika o pojmu algoritamske pismenosti vezuje se isključivo za objedinjeni koncept. Drugim riječima, učesnici istraživanja algoritamsku pismenost vide u svojstvu posljednje karike postojećeg niza medijske i informacijske pismenosti. Primjetno je i odstupanje od poznavanja prethodnog oblika kojeg su ispitanici definirali bez poteškoća. U ovom slučaju, manji broj studenata nije siguran u opće poznavanje područja algoritamske pismenosti. Ovakvo nedovoljno poznavanje područja djelovanja umjetne inteligencije uslovljava prepoznavanje potreba mladih za dodatnim edukacijama.

Mladi su također uglavnom pokazali negativnu percepciju i resignaciju spram digitalne sigurnosti vodeći se uvidima iz vlastitih sredina i diskusijama sa osobama iz okoline.

Pritom je zapažena posebna kategorija mladih koji studiraju u Sarajevu, ali imaju dodatnu komparativnu perspektivu uslovljenu činjenicom da ne borave trajno na području Kantona Sarajevo, odnosno, da se u periodima bez nastavnih aktivnosti vraćaju u druge sredine. U ovim slučajevima, studenti bolje uviđaju nesrazmjer odnosa i kritičkog aspekta fakultetske sredine spram digitalnog algoritamskog okruženja izvan akademskog filtera. Poseban problem mladi vide u društvenoj platformi TikTok koja se uglavnom koristi za zabavu, ali je istovremeno potrebno obratiti pažnju na popularnost određenih sadržaja na društvenim platformama i razmotriti kako se mogu iskoristiti za edukativne svrhe. Upravo je podučavanje i učenje o utjecaju personalizacije sadržaja i uloge algoritama na oblikovanju onoga što korisnici vide i doživljavaju na društvenim platformama poput TikTok-a ili drugih medijskih i informacijskih kanala jedan od pristupa koji su ispitanici naveli. Slika 20 prikazuje koji segmenti personalizacije sadržaja najviše brinu mlade u Kantonu Sarajevo. Više od polovine, tačnije 61,1% ispitanika vjeruje da je povećavanje nejednakosti u društvu najalarmantnija posljedica algoritimizacije života pojedinaca, dok 22,2% studenata misli da oblikovanje predstavljenog sadržaja čini najveći problem, a 16,7% učesnika istraživanja kao najveći problem ističe to da online korisnici ne vide istu stvarnost. Više od polovine ispitanika istaklo je da društvene nejednakosti jesu posljedica oblikovanja individualnog sadržaja, drugačije percepcije stvarnosti i prikupljanja podataka.

Slika 20. Strahovi mladih u interakciji za računarskim algoritmima (%)

Objašnjavajući predodžbe informacijske sigurnosti, ispitanici su posebno izdvojili dvije kategorije asocijativnog niza – zaštitu podataka i povjerljivost informacija kao jednu od tri komponente CIA modela koncepta zaštite podataka koji je baziran na povjerljivosti, integritetu i dostupnosti (engl. *Confidentiality, Integrity, Availability*). Iako su svi ispitanici jasno definirali koncept zaštite podataka i povjerljivosti informacija, njihove predodžbe o potrebi za informacijskom sigurnosti značajno se razlikuju u pojedinim aspektima i često ne proizlaze iz poznavanja osnovnih pojmova. Iako je većina studenata svjesna rizika narušavanja podataka i povjerljivosti, poznavanje potencijalnih prijetnji i rizika ne uslovljava često djelovanje po pitanju zaštite podataka i informacijske sigurnosti jer studenti ne prepoznaju razlog za prikupljanje, a mnogi pritom vjeruju da njihovi podaci nisu iskoristivi.

Analizom podataka o maloljetničkom kriminalu u Kantonu Sarajevo od 2018. do 2022. godine uočava se varijabilnost u broju prijava maloljetnika i događaja s obilježjem krivičnih djela. Dok se 2018. godina izdvaja po visokom broju prijava, zapaženo je smanjenje u narednim godinama. Povratnici među maloljetnicima koji su izvršili krivična djela variraju, s najvišim postotkom od 30,4% u 2019. godini. Paralelno, podaci o prekršajima protiv javnog reda i mira ukazuju na širok spektar uključenosti različitih dobnih skupina, s konstantnim prijavama mladih između 19 i 35 godina. Važno je napomenuti i ozbiljnost problema sa sigurnošću u saobraćaju, gdje su mladi u dobi od 15 do 30 godina često pogođeni, kako fatalno tako i teškim tjelesnim ozljedama. S obzirom

na ove trendove, daljnje praćenje i ciljane intervencije su ključni za suzbijanje maloljetničkog kriminala i poboljšanje ukupne sigurnosti u zajednici.

Dok mladi elementarno razumiju pojam informacijske sigurnosti, zaštitu podataka povezuju sa problemom digitalne privatnosti. Međutim, kada je riječ o odnosu između algoritamske pismenosti, informacijske sigurnosti i zaštite podataka, dolazi do povlačenja manje određenih poveznica. Postojanje svijesti o procesu personalizacije sadržaja i prikupljanja podataka obično kod ispitanika izaziva emocionalnu reakciju straha, zabrinutosti i anksioznosti, što nerijetko nema uporište u akcijama i uvođenju preventivnih mjera. Autori algoritamske studije Head, Fister i MacMillan u rezultatima istraživanja navode sličan indiferentni pristup koji ne isključuje postojanje svijesti o zamkama personalizacije radi usmjeravanja akcije i pojačavanja podjela: „Međutim, ono što tačno kompanija može raditi s prikupljenim podacima o njima često je nepoznata varijabla“ (2020: 14). Dok su neki razmatrali, je li sposobnost korištenja određenih web stranica vrijedna žrtvovanja svojih podataka, drugi su tvrdili da je prekasno. Pri tome, razlog za rezignaciju i indignaciju javlja se kao posljedica tehnološkog determinizma, osjećaja nemoći i prebacivanja odgovornosti za regulaciju algoritamskih procesa na državne vlasti i opće regulatorne okvire.

Stanje sigurnosti mladih u Kantonu Sarajevo složeno je i multidimenzionalno. Većina mladih izražava zabrinutost stanjem sigurnošću, prisutni su izazovi povezani s kriminalitetom, vršnjačkim nasiljem, potrebom za jačanjem digitalne sigurnosti te posebno osvještavanjem o rodnom nasilju imajući u vidu povećan broj femicida u Bosni i Hercegovini, kao i potrebu za ranom prevencijom rodno zasnovanog nasilja. Strategije i programi usmjereni na prevenciju maloljetničkog kriminala, promicanje sigurnosti u digitalnom prostoru te osnaživanje mladih kako bi se nosili s različitim aspektima njihovog okruženja mogu pridonijeti unapređenju ukupne sigurnosti mladih kako u okvirima fizičke sigurnosti i ljudskih prava, tako i kada je riječ o digitalnoj sigurnosti.

Povezanost između maloljetničkog kriminala, vršnjačkog i rodno nasilja, te učestalosti korištenja interneta ukazuje na potrebu holističkog pristupa politikama i programima usmjerenim na mlade.

Evropska povelja o radu s mladima na lokalnoj razini nalaže da je osnovno načelo rada s mladima dobrovoljno sudjelovanje – na mladima koji su aktivni u radu s mladima vlastitom voljom i motivacijom, te da je neophodno biti aktivno uključiv i pružiti jednake mogućnosti mladima. Učešće mladih u svim procesima je suština izgradnje kvalitetnijeg društva. Oni kao učesnici u tim procesima posjeduju pripadajuće resurse, tj. prava, prostore i prilike, a vlasti na različitim nivoima im moraju pružati punu podršku, jačajući njihov utjecaj na odluke, kao i njihovo angažiranje u aktivnostima koje doprinose izgradnji boljeg društva. Na državnom nivou ne postoje niti su u proceduri, javne politike u formi zakona ili strategija koje regulišu i definišu položaj mladih, kao i njihovo učešće u tijelima mladih ili mobilnost mladih.

U FBiH učešće i mobilnost mladih regulirani su Zakonom o mladima FBiH i [Zakonom o volontiranju FBiH](#). Zakonom se mladima garantuju prava na uključenost i informisanost na svim nivoima vlasti: “Svaka mlada osoba ima pravo na potporu i unapređivanje svog razvoja da postane odgovorna za sebe i društveno suodgovorna ličnost, bez diskriminacije po bilo kojoj osnovi. Radi ostvarivanja prava, potpora mladima treba posebno:

- unapređivati individualni i socijalni razvoj mladih ljudi i doprinijeti sprječavanju njihova mogućeg zapostavljanja;
- provoditi politike kojima se djeluje na negativne trendove po mlade;
- doprinijeti održavanju i stvaranju pozitivnih životnih uvjeta za mlade, kao i okruženja koje je ugodno za mlade;
- štiti mlade od opasnosti karakterističnih za njihovu dob, a kojima mogu biti izloženi” (Zakon o mladima FBiH, Čl. 5.).

Primjena navedenih zakona od ključnog je značaja, za poboljšanje položaja mladih, ali i odgovornost mladih prema svojim pravima i obavezama. Svim mladim osobama zagarantovana je i sloboda udruživanja u omladinska udruženja koja su samostalna u ostvarivanju svojih prava i obaveza. Kantonalni nivo vlasti dužan je samostalno odrediti službenika ili odjel za mlade pri ministarstvu koje obavlja zadaće prema Zakonu o mladima.

Najvažniji zakon koji reguliše sva pitanja mladih u Kantonu Sarajevo, uključujući i učešće i mobilnost, jeste Zakon o mladima FBiH.

AKTIVNO UČEŠĆE MLADIH U DRUŠTVU

1

INFORMISANOST

Kako bi vlasti pružile dobre uvjete mladima za njihovo aktivno uključivanje, mlade je potrebno prethodno informisati o prilikama za: učešće u predstavničkim tijelima mladih, aktivizam u raznim omladinskim organizacijama, nevladinim i vladinim organizacijama, praksama obukama, razmjenama, stipendijama.

2

UČEŠĆE MLADIH

Učešće mladih u svim procesima je suština izgradnje kvalitetnijeg društva. Nažalost, na državnom nivou ne postoje niti su u proceduri, javne politike u formi zakona ili strategija koje regulišu i definišu položaj mladih, kao i njihovo učešće u tijelima mladih ili mobilnost mladih.

3

AKTIVIZAM MLADIH

Aktivizam mladih prvenstveno je neorganiziran, kratkotrajan i dešava se kao reakcija na specifične događaje ili probleme. Većina mladih je učestvovala u aktivističkim inicijativama samostalno ili sa svojim prijateljima i/ili članovima porodice bez ikakve organizirane podrške.

4

MENTORSTVO

Mentori/mentorstvo su se pokazali u zemljama Evropske Unije kao ključni su za aktivizaciju mladih. Mentori trebaju omogućiti izloženosti i/ili učešće na događajima, projektima i obukama.

5

OMLADINSKA UDRUŽENJA

Svim mladim osobama zagarantovana je sloboda udruživanja u omladinska udruženja koja su samostalna u ostvarivanju svojih prava i obaveza. Kantonalni nivo vlasti dužan je samostalno odrediti službenika ili odjel za mlade pri ministarstvu koje obavlja zadaće u smislu Zakona o mladima.

6

PODRŠKA OBRAZOVANJA

Kombinacija neprikladnog obrazovanja i politika koji ne razmatraju probleme mladih su osnovna prepreka političkom i građanskom učešću mladih.

7

APATIČNOST

Populacija mladih u Kantonu Sarajevo je apatična. Osnovni uzrok apatije je što mladi ljudi osjećaju da su njihovi problem "samo" njihovi problemi usljed nedostatka dvosmjernog dijaloga sa ostalim akterima u društvu.

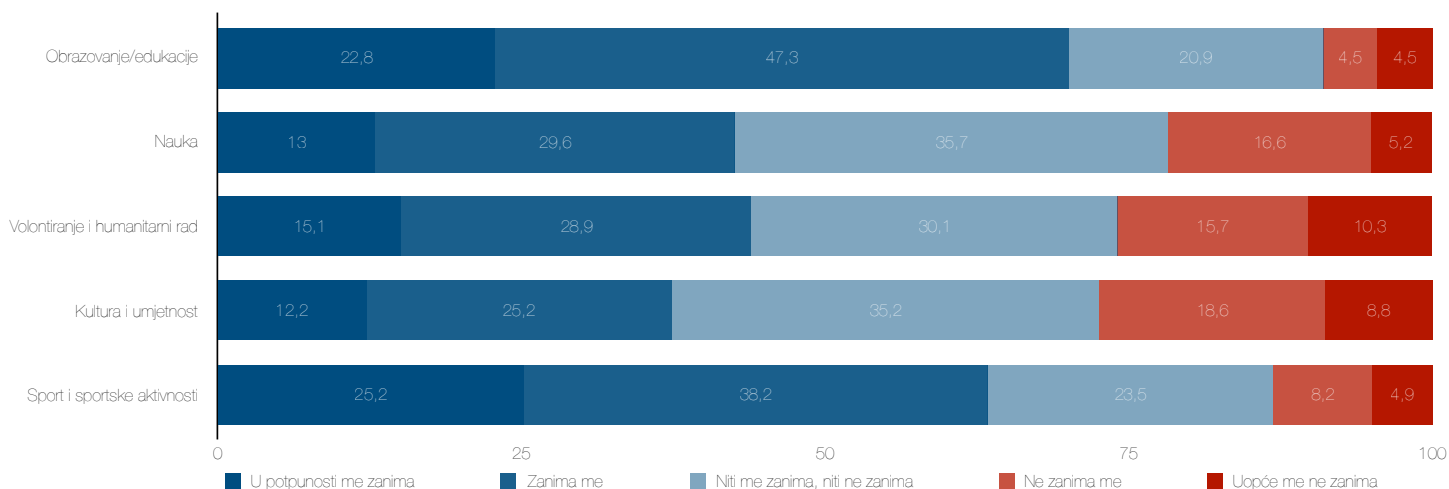

**OBEZBIJEDITI SIGURNO,
EKOLOŠKI ODRŽIVO I
POTICAJNO OKRUŽENJE UZ
AKTIVNO UČEŠĆE MLADIH.**

Zakonom o mladima FBiH zagantovano je učešće mladih u tijelima koja predstavljaju mlade, u prvom redu vijeća mladih na lokalnom, kantonalnom i federalnom nivou. Kroz ova tijela mladi učestvuju u procesima donošenja odluka, kreiranju politika i strategija prema mladima te drugim procesima koji ih se tiču. Drugi zakon koji se tiče učešća mladih jeste Zakon o volontiranju u FBiH, koji reguliše prava i obaveze volontera, a definiše volontiranje kao „aktivnost od interesa za Federaciju Bosne i Hercegovine kojom se doprinosi poboljšanju kvaliteta života, aktivnom uključivanju građana u društvene procese i razvoju humanijeg i ravnopravnijeg društva“ (Čl. 2). Tijela mladih u FBiH koja predstavljaju mlade, nazivaju se vijeća mladih i mogu biti osnovana na lokalnom, kantonalnom i federalnom nivou. Na nivou Federacije to je Vijeće mladih FBiH, dok na nivou Kantona Sarajevo još uvijek nije formirano Vijeće mladih Kantona Sarajevo, te se većina aktivnosti mladih odvija kroz formirana općinska vijeća. Kako bi vlasti pružile dobre uvjete mladima za njihovo aktivno uključivanje, potrebno ih je prethodno informisati o prilikama za učešće u predstavničkim tijelima mladih pored krovnih predstavničkih tijela mladi su organizirani u nekoliko organizacija (mreža vijeća učenika KS, studentski parlamenti univerziteta, kao i asocijacije studenata fakulteta). Navedena predstavnička tijela mladih potrebno je dodatno osnažiti i uvezati sa Vladom Kantona Sarajevo, aktivizam u raznim omladinskim organizacijama, nevladinim i vladinim organizacijama, praksama, obukama, razmjenama, stipendijama i sl.

Kada je riječ o stavovima mladih o volontiranju i aktivizmu situacija je takva da možemo kazati da je populacija mladih u Kantonu Sarajevo apatična. Mlade u odnosu na druge dimenzije upražnjavanja slobodnog vremena najčešće ne zanima volontiranje i humanitarni rad, nauka, kultura i umjetnost te imaju donekle interes za obrazovanje i edukacije.

Slika 21. Interes za aktivizam mladih (%)

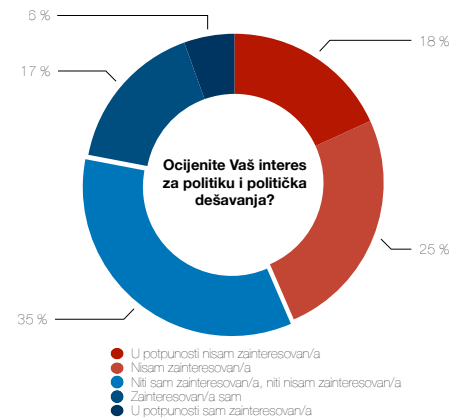

Mladi se najčešće o društvenim temama informiraju preko društvenih mreža (48,2%), mrežnih portala (34,95%) i prijatelja (9,3%). Ovaj način informiranja može imati značajan broj problematičnih segmenata jer najčešće algoritmi društvenih mreža prilagođavaju sadržaj korisnicima na temelju njihovih prethodnih interakcija i sklonosti, zatim društvene mreže često služe kao platforma za dezinformacije i širenje lažnih vijesti. Informacije o društvenim temama koje mladi čitaju na društvenim mrežama često znaju biti svedene na kratke vijesti, *meme*, ili naslove, što može dovesti do površnog razumijevanja kompleksnih društvenih pitanja, jer u mnogim slučajevima nedostaje dubina i kontekst što otežava kritičko promišljanje i stvarnu analizu i razumijevanje društvenih tema. Sadržaji koji se dijele na društvenim mrežama vrlo često potiču kratke, polarizirane izjave koje ne doprinose konstruktivnom dijalogu, suočavanju sa problemima i kritičkom promišljanju. Važno je raditi na tome da mladi u Kantonu Sarajevo razvijaju kritički odnos spram informacija o društvenim temama koje konzumiraju sa fokusom na edukaciji o raznolikosti izvora i potrebi provjere vjerodostojnosti informacija. U julu 2023. godine kreiran je pilot projekt Omladinskog PR tima kojeg čini 18 izabranih mladih iz Kantona Sarajevo da uz podršku info platforme za mlade Hocu.ba informiraju svoje vršnjake o prilikama koje pruža Kanton Sarajevo, da mapiraju i posjete institucije i programe za mlade i predlože kako da povećaju konekciju sa mladima.

Edukacija o medijskoj i informacijskoj pismenosti ključna je karika kako bi se mladima pomoglo da razviju vještine potrebne za analizu i razumijevanje kompleksnih društvenih pitanja i kritičkog mišljenja.

Mladi vjeruju da je mala vjerovatnoća da će se bilo ko pozabaviti problemima koji ih tište. Osnovni uzrok apatije je što mladi ljudi osjećaju da su njihovi problemi "samo" njihovi problemi uslijed nedostatka dvosmjernog dijaloga sa ostalim akterima u društvu. Mladima se pristupa na tehnokratski način gdje su mladi ljudi viđeni kao odvojena kategorija o kojoj se brinu organizacije civilnog društva kroz različite aktivnosti ili jedno ministarstvo, odnosno, jedna služba u općini. Analogno tome, evidentno je da mladi nisu zainteresirani za politiku i politička dešavanja. Povećanje interesa mladih za politiku i politička dešavanja direktno utječe na demokratski karakter društva ali i činjenicu da mladi imaju priliku da oblikuju sadašnjost i budućnost društva. Ukoliko se mladi aktivnije uključe u političke procese u Kantonu Sarajevo stvaraju se temelji za dinamičnije i inkluzivnije društvo.

Slika 22. Interes za politiku i politička dešavanja (%)

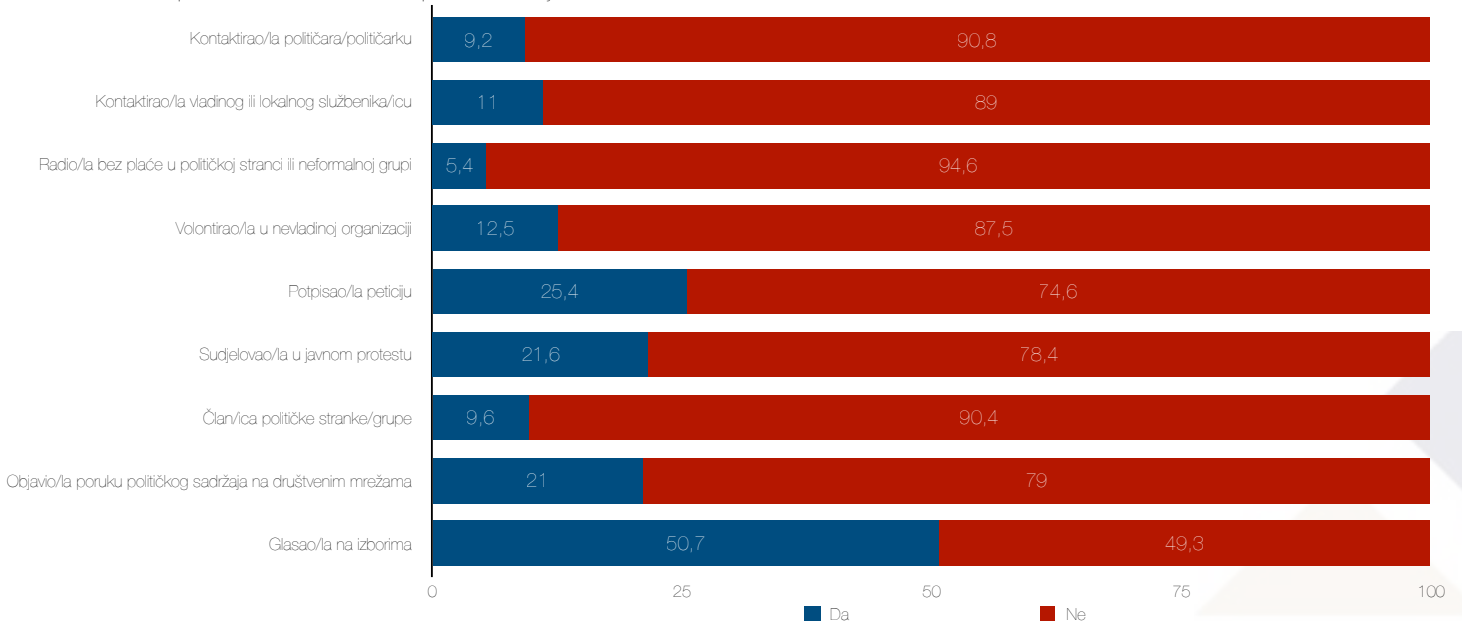

Evidentan je nedostatak otvorenijeg pristupa sistema predlaganju rješenja za probleme, što dugoročno ojačava apatiju mladih

Organizirani aktivizam mladih prvenstveno je fragmentiran, kratkotrajan i dešava se kao reakcija na specifične događaje ili probleme. Većina mladih koji su učestvovali u aktivističkim inicijativama činili su to najčešće samostalno ili sa svojim prijateljima i/ili članovima porodice bez systemske podrške, što ju razultiralo aktivistički angažmanom kratkog trajanja. Neke od inicijativa za koje su mladi dobili organizacijsku podršku bile su šetnje za zaštitu prava LGBTIQ+ populacije, i jednim dijelom humanitarne aktivnosti prouzrokovane krizom COVID-19. Inicijative koje su „vrijedne borbe“ imaju tendenciju da prevaziđu pitanje generalne letargije mladih i nedostatka motivacije. Ove inicijative su većinom reakcija na ozbiljno kršenje i/ili narušavanje javnih pravila/zakona/morala/vrijednosti.

Mladi se osjećaju nepovezano sa svojim zajednicama i nisu svjesni problema u svojim zajednicama. Mladi su svjesni "većih" problema o temama koje muče cijelu populaciju mladih nego šta muči njihove lokalne zajednice. Razlog otuđenosti od lokalnih zajednica proizlazi iz činjenice da mladi većinu vremena provode online, ne samo za razonodu nego i komunikaciju s vršnjacima i za učenje, radije nego da budu aktivni u svojoj lokalnoj zajednici i povezuju se s vršnjacima i komšijama. Sve ovo doprinosi manjku interesa mladih za uključivanje u procese donošenja odluka na lokalnom nivou.

Slika 23. Društveno-političke aktivnosti mladih u proteklih 12 mjeseci (%)

Aktivno učešće mladih u društvu je primarno podržano radom nevladinih organizacija. Većina aktivnih mladih imaju neku vrstu aktivnosti kroz lokalne organizacije civilnog društva. Ove organizacije nisu samo važne za obrazovanje i rad na specifičnim projektima nego su važne za putovanja, razmjenu informacija i obuke mladih. Međutim, ove organizacije ne mogu nadomjestiti prazninu koja je nastala zbog manjka aktivnijeg uključivanja mladih u procese donošenja odluka. Ovo neuključivanje je rezultiralo neupućenošću mladih u procese odlučivanja i neinformiranost o institucijama koji donose odluke za mlade.

Mentori/mentorstvo su se u zemljama EU pokazali kao ključni za aktivizam mladih. Mentori trebaju omogućiti učešće na događajima, projektima i obukama. Uloga mentora/edukatora u kultivaciji aktivističkog duha mogla bi se osnažiti na časovima Demokratije i ljudskih prava u obrazovanju. Neophodno je (re)osmišljavanje plana i programa ovog predmeta, koji bi uključio vještine kritičkog razmišljanja, medijsku, informacijsku, političku, društvenu i ekonomsku pismenost, te dobrobiti i vrijednosti aktivizma. Rad organizacija koje osnažuju aktivizam mladih još je važniji, jer u osnovi, one imaju slobodu da kreiraju specifične programe/sadržaje podrške za mlade koji bi se uključili u aktivne programe mentorstva.

Ono što nedostaje u mjestu stanovanja, da bi slobodno vrijeme bilo kvalitetno ispunjeno, jesu mjesta za okupljanje i organiziranje aktivnosti za mlade kako bi poticali kreativnost i aktivizam kod mladih. U pojedinim općinama Kantona Sarajevo postoje objekti s tom namjenom, ali ne pružaju besplatan prostor ili su objekti namjenjeni za određene omladinske organizacije i neformalne grupe (npr. Međunarodni centar za djecu i mlade, Dom mladih Skenderija, Dječija kuća Grbavica, Centar za kulturu i mlade i sl.). U skladu sa evropskim praksama i principima predstavnička tijela mladih bi trebala biti u upravnim odborima ovih ustanova, što nije slučaj. Rad na novom uređenju Kampusa Univerziteta u Sarajevu pruža veliku priliku da se osigura predstavničkim tijelima mladih da budu involvirana i vidljiva u kreiranju prostora koji će koristiti. Pored Kampusa UNSA prilika se može dati mladima da osmisle načine oživljavanja i upotrebe Centra Skenderija u svrhu bogaćenja socio-kulturnog prostora mladih. Stvaranje prostora za mlade mogao bi postati središte kulturnih aktivnosti i izraza mladih ljudi u Kantonu Sarajevo. Kultura i umjetnost, kulturne vrijednosti i sve ono što je vezano za kulturu u Kantonu Sarajevo ne nailazi na izrazito veliki interes, stoga 12,2% ispitanih smatra da ih kultura u potpunosti zanima.

Prostor za mlade kao središte kulturnih aktivnosti i izraza mladih u Kantonu Sarajevo

Pojam kulture kao iznimno kompleksan pojam i na različite načine često interpretiran može se definirati tako da podrazumijeva sve oblike umjetničkog izraza, uključujući likovnu umjetnost, književnost, muziku, ples i pozorište. Kultura je zapravo skup zajedničkih uvjerenja, vrijednosti, normi, običaja, jezika, umjetničkih izraza i drugih elemenata koji karakteriziraju društvo ili zajednicu. Kultura i kulturne vrijednosti imaju iznimno bitan značaj za razvoj svake mlade osobe pružajući im smjernice, identitet, kreativnost i razumijevanje svijeta oko sebe.

Sarajevo je zbog svoje administrativne pozicije kao glavni grad Bosne i Hercegovine i Kantona Sarajevo svojevrsni kulturni centar u kojem se na godišnjem nivou organizira više stotina kulturno-umjetničkih sadržaja poput koncerata, festivala, izložbi, (pozorišnih) predstava, radionica kao i StreetArt-a. U skladu sa nadležnostima u Kantonu Sarajevo i ustanovama koje su u resoru Ministarstva kulture i sporta, radi i djeluje trinaest javnih ustanova iz oblasti kulture⁹. Zakonskim aktima¹⁰ i donošenjem buduće Strategije za razvoj kulture u Kantonu Sarajevo do 2027. godine direktno ili indirektno reguliran je značajan broj prava i obaveza koje se tiču mladih u području kulture.

Putem Javnih poziva za prijavu projekata kulture i sporta (u 2023. godini planirana četiri poziva ukupne vrijednosti 11.520.000 BAM) za finansiranje/sufinansiranje iz Budžeta Kantona Sarajevo predviđena je podrška velikom broju organizacija, udruženja, umjetnika što ukazuje na važnost i značaj kulture u savremenom bosanskohercegovačkom društvu koji je Kanton Sarajevo identificirao.

⁹ (1) JU Biblioteka Sarajeva; (2) JU Bosanski kulturni centar Kantona Sarajevo; (3) JU Collegium Artisticum; (4) JU Historijski Arhiv Sarajevo; (5) JU Kamerni Teatar 55; (6) JU Kantonalni Zavod za zaštitu kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa; (7) JU Internacionalni teatarski festival MESS - Scena MESS; (8) JU Muzej "Alija Izetbegović"; (9) JU Muzej Sarajeva; (10) JU Narodno pozorište Sarajevo; (11) JU Pozorište mladih Sarajevo; (12) JU Sarajevska filharmonija; (13) JU Sarajevski ratni teatar "Sartir" Sarajevo.

¹⁰ (1) Zakon o arhivskoj djelatnosti (Službene novine Kantona Sarajevo 50/16), (2) Zakon o bibliotečkoj djelatnosti (Službene novine Kantona Sarajevo 4/99), (3) Zakon o estradnoj djelatnosti (Službene novine Kantona Sarajevo 17/01), (4) Zakon o filmskoj djelatnosti (Službene novine Kantona Sarajevo 7/01), (5) Zakon o izmjeni Zakona o filmskoj djelatnosti (Službene novine Kantona Sarajevo 45/21), (6) Zakon o muzejskoj djelatnosti (Službene novine Kantona Sarajevo 13/17), (7) Zakon o pozorišnoj djelatnosti (Službene novine Kantona Sarajevo 42/13 i 6/16).

SLOBODNO VRIJEME, KULTURA, SPORT, MOBILNOST I MEDIJI

1

DIGITALNI SVIJET

Podaci pokazuju da mladi u Kantonu Sarajevo najčešće slobodno vrijeme provode digitalno, dakako da digitalni svijet pruža širok spektar aktivnosti koje mogu raditi tokom slobodnog vremena.

2

EDUKACIJE I OBUKE

Aktivnosti poput edukacija i obuka, čitanja knjiga, organiziranog omladinskog aktivizma i volontiranja pri dnu ljestvice učestalih aktivnosti u slobodno vrijeme.

3

SLOBODNO VRIJEME

Aktivnosti koje mladi odaberu doprinose razvoju vlastitog identiteta, a njih najčešće ne upražnjavaju kroz kulturu i umjetnost, volontiranje i humanitarni rad te nauku. Prema istraživanju, mladi svoje slobodno vrijeme najčešće koriste za internet, druženje sa prijateljima, slušanje muzike i kafiće i barove.

4

MENTORSTVO

Mentori/mentorstvo su se pokazali u zemljama Evropske Unije kao ključni su za aktivizaciju mladih. Mentori trebaju omogućiti izloženosti i/ili učešće na događajima, projektima i obukama.

5

FIZIČKA AKTIVNOST

Promovirati sadržaje fizičkih aktivnosti korištenjem digitalnih platformi. Također, nužno je organizirati virtualne događaje i radionice koje mogu popularizirati i proširiti pristup kulturnim i sportskim sadržajima koje nudi Kanton Sarajevo pogotovo korištenjem društvenih mreža (Instagram i TikTok).

6

IZGRADNJA KOMPETENCIJA

Mladi su više fokusirani na izgradnju odnosa i razvoj socijalnih vještina kroz druženje sa prijateljima, nego na izgradnju vlastitih kompetencija, znanja i vještina u slobodno vrijeme.

**OBEZBIJEDITI SIGURNO,
EKOLOŠKI ODRŽIVO I
POTICAJNO OKRUŽENJE UZ
AKTIVNO UČEŠĆE MLADIH.**

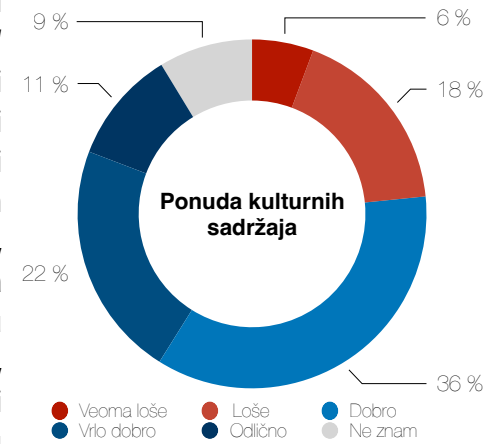
7

KONZUMIRANJE SADRŽAJA

Previše vremena posvećenog pasivnom konzumiranju sadržaja u digitalnom svijetu, ograničava vrijeme koje bi mladi proveli u fizičkim aktivnostima u stvarnom životu.

Mladi pojam kulture percipiraju na značajno drugačiji način od zrelijih populacijskih skupina i potrebna je jedna šira rasprava o utjecaju različitih životnih faza, iskustava, tehnoloških i društvenih promjena na razumijevanje kulture. Tome idu u prilog i rezultati istraživanja da se kultura razumijeva prema onome što su „nametnule“ zrelije skupine društva. Kanton Sarajevo bi trebao u periodu 2024 – 2028. pristupiti djelimično kulturi i kroz prizmu digitalnih medija, društvenih mreža, online sadržaja i tehnoloških inovacija, jer se mladi mnogo češće prepoznaju u kulturnom aktivizmu koji kulturu percipira kao sredstvo za promicanje društvenih promjena i izražavanje svojih stavova. Mladi su često više povezani sa digitalnom kulturom, uključujući multimediju, video igre i online streaming, što u Kantonu Sarajevo nije percipirano kao kulturna vrijednost. Nove kulturne paradigme bi trebale biti okosnica djelovanja resora koji su zaduženi za kulturu i mlade, odnosno sinergijsko djelovanje Ministarstva za nauku, visoko obrazovanje i mlade i Ministarstva kulture i sporta Kantona Sarajevo u promociji kulturnih vrijednosti, ali i uvažavanja promjena i uvrštavanja sadržaja koji do sada nisu bili tretirani ili cijenjeni kao kulturne vrijednosti.

Slika 24. Zadovoljstvo ponudom kulturnih sadržaja (%)

Podržati nove kulturne paradigme i tako pokazati razumijevanje kulture mladih

Na osnovu provedene analize i istraživanja možemo reći da su kulturne i umjetničke aktivnosti koje su u sferi interesa mladih ljudi ili koje oni sami proizvode marginalizirane od šireg društvenog interesa, analogno tome, potrebno je sistemski i strateški pristupiti stvaranju kulturnih sadržaja namijenjene mladima, ali i podstaknuti i podržati „nove“ kulturološke vrijednosti koje nisu prepoznate kao takve. Jedan od težih izazova Kantona Sarajevo u području kulture jeste osigurati kulturnu inkluzivnost, gdje se različite kulturne perspektive, identiteti i izrazi priznaju i cijene, primarno one koji su kreirali i u njima sudjelovali mladi ljudi. Kada je riječ o trenutnom položaju kulture i kulturnih aktivnosti u Kantonu Sarajevo uočene su slabosti:

- finansijska samostalnost – odnosno ograničen pristup kulturnim aktivnostima i resursima;
- uticaj komercijalne kulture – marginalizirani manje poznati kulturni izrazi mladih;
- kulturna participacija – nedovoljan pristup kulturnim institucijama – problem popularizacije galerija i muzeja;
- sistemska kulturna edukacija – važnost kulture i umjetnosti u obrazovnom sistemu devalvirana.

S obzirom da se naš pristup u mjerenju direktnih pokazatelja kvaliteta života u Kantonu Sarajevu fokusirao na identifikaciju uslova i mogućnosti koje mladi ljudi imaju u oblasti pristupa kvalitetnom, konkurentnom, stručnom i usmjerenom obrazovanju, identifikaciji mogućnosti zaposlenja/zapošljivosti mladih, dostupnosti zdravstvenih usluga mladima, uslova za adekvatnu društvenu uključenost i vidljivost mladih, ravnopravnosti mladih, političke, medijske i digitalne pismenosti mladih, valja naglasiti kako su posebno značajni pokazatelji/indikator koji fokus imaju na uslovima stanovanja - dostupnosti, pristupačnosti i kvalitetu stanovanja koji mladi imaju u Kantonu Sarajevo, zatim na osjećaju sigurnosti u društvu, kvalitetu prirodnog okruženja, dostupnosti rekreacijskih sadržaja i prostora za mlade, ali i pristupa sigurnom, pouzdanom, isplativom i održivom javnom prijevozu.

Stoga, istraživanje Instituta za društvena istraživanja Fakulteta političkih nauka u Sarajevu o položaju, potrebama, interesima i problemima mladih u Kantonu Sarajevo o može biti iznimno korisno kada je u pitanju razumijevanje ključnih elemenata zadovoljstva, problema i potreba mladih u Kantonu Sarajevo, a posebno ukoliko imamo u vidu kako je sigurno, održivo okruženje jedan od prioritetnih indikatora kvaliteta života. Imajući u vidu značaj prostornog okruženja, ekoloških uslova, održivih perspektiva za život mladih, ali i svih građana kao ključne elemente kojima je moguće mjeriti zadovoljstvo životom izdvajamo:

- stanovanje i osamostaljivanje;
- uslovi stanovanja;
- javni saobraćaj;
- ponuda sadržaja za mlade;
- muzički sadržaji (koncerti i sl.);
- ponuda kulturnih sadržaja;

- kvalitet zraka;
- javni prostori;
- prirodna područja, izletišta ili mjesta za rekreaciju;
- pristupačnost (blizina, dostupnost prijevoza);
- prirodne ljepote i okoliš;
- kvalitet infrastrukture (staze, biciklističke staze, tereni za sport, i sl.);
- raznolikost aktivnosti koje se mogu obavljati;
- ekološka održivost.

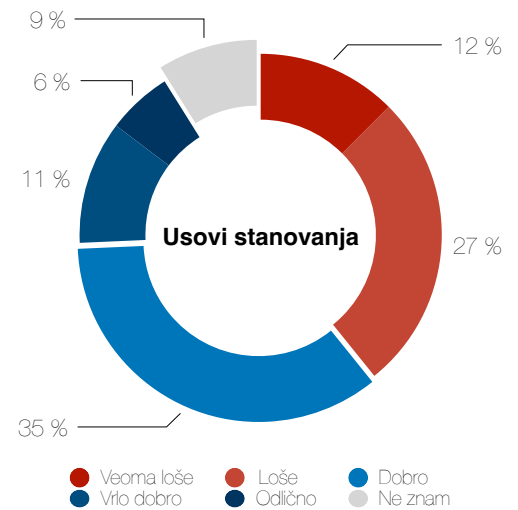
Svaka deseta mlada osoba zadovoljna uslovima stanovanja

Kada su u pitanju važnost i odnos spram pitanjima stanovanja i osamostaljivanja, a shodno rezultatima Istraživanja, 75,7% mladih ispitanika (43,9% zanima me i 31,8% u potpunosti me zanima) je pokazalo izrazito visok interes za ove segmente života mladih. Samo 11% mladih iskazuje zadovoljstvo sa uslovima stanovanja, odnosno sa mogućnostima osamostaljivanja, dok kao veoma loše i loše (12,5% i 26,7%) ocjenjuju svoje zadovoljstvo uslovima stanovanja, čak 39,2% ispitanika. U interesu unapređenja stambene politike i olakšica za mlade bitno je napomenuti kako je Vlada Kantona Sarajevo u nekoliko navrata nastojala iznaći adekvatna sistemski rješenja za pomoć mladima u rješavanju pitanja stanovanja i osamostaljivanja u vidu poticaja za kupovinu stanova, u vidu subvencioniranja stanarine, tako da se kao jedna od najefikasnijih mjera pokazala politika Subvencioniranja rješavanja stambenog pitanja mladih, a na način odobravanja nepovratnih novčanih sredstava na ime rješavanja stambenog pitanja u Kantonu Sarajevo.

Donošenjem Odluke o subvencioniranju rješavanja stambenog pitanja mladih 2017. godine ("Službene novine Kantona Sarajevo", broj 35/17), a kasnije za sve naredne godine, Vlada Kantona Sarajevo donosila Odluku o subvencioniranju rješavanja stambenog pitanja mladih kao i uslova koje su kandidati morali ispunjavati. Počevši od 2017. godine, a zaključno sa 2022. godinom iz podataka o raspisanim javnim pozivima se vidi da u 2017. godini svih 94 kandidata koji su ispunjavali uslove dobili su subvenciju u iznosu od 10.000,00 BAM, a 18 prijava je odbačeno zbog neispunjavanja uslova, u 2018. godini 330 kandidata koji su ispunjavali uslove dobili su subvenciju u iznosu od 10.000,00 BAM, a 80 prijava je odbačeno zbog neispunjavanja uslova, a 160 kandidata koji su ispunjavali uslove nisu dobili subvenciju zbog nedostatka sredstava u budžetu Kantona Sarajevo za ovu namjenu, u 2019. godini svih 459 kandidata koji su ispunjavali uslove dobili su subvenciju u iznosu od 10.000,00 BAM, a 154 prijave su odbačene zbog neispunjavanja uslova, u 2020. godini svih 276 kandidata koji su ispunjavali uslove dobili su subvenciju u iznosu od 7.000,00 BAM, a 122 prijave su odbačene zbog neispunjavanja uslova, u 2021. godini svih 865 kandidata koji su ispunjavali uslove dobili su subvenciju u iznosu od 10.000,00 BAM, a 86 prijava je odbačeno zbog neispunjavanja uslova, a u 2022. godini svih 511 kandidata koji su ispunjavali uslove dobili su subvenciju u iznosu od 10.000,00 BAM, a 98 prijava je odbačeno zbog neispunjavanja uslova. Također, u 2021. godini realizovan je i Javni poziv za subvencioniranje djela zakupnine stana ili kuće mladim u bračnoj ili vanbračnoj zajednici, i na isti je bilo prijavljeno 29 kandidata, od kojih su 24 kandidata ispunjavala uslove i ostvarili pravo na subvencioniranje dijela zakupnine u iznosu od 200,00 BAM mjesečno za period od šest mjeseci, dok je pet prijave odbačeno zbog neispunjavanja uslova. Značajno je spomenuti kako je u 2022. godini realizovan i Javni poziv za utvrđivanje liste reda prvenstva mladih za kupovinu stana po osnovu predinvestiranja u poticajnu stanogradnju, i na isti je bilo prijavljeno 487 kandidata, a Ugovor je zaključen sa 86 kandidata. Shodno najavama i planovima za novi budžet Kantona Sarajevo očekuje se 5,5 miliona BAM za subvencioniranje kupovine stanova mladima.

Važna mjera za Kanton Sarajevo po pitanju održive stambene politike prema mladima bila bi mjera slična onoj koju je Vlada FBiH realizovala u partnerstvu sa Union bankom d.d. Sarajevo pod vrlo specifičnim nazivom kreditne linije „Stambeni krediti za mlade“. Riječ je o efikasnoj mjeri koju je Vlada FBiH realizovala već šestu godinu zaredom. Ova mjera podrazumijeva da se stambeni krediti

Slika 25. Zadovoljstvo uslovima stanovanja (%)

za mlade plasiraju sa rokom otplate do 25 godina i maksimalnim iznosom do 250.000 BAM, i to po nominalnoj kamatnoj stopi od 2,99% na godišnjem nivou, fiksnom do kraja otplate kredita. Uz ovu mjeru vrlo atraktivna i učinkovita mjera je i razvijanje uslova za dodatne pogodnost u vidu umanjenja kamatne stope za novorođenu i/ili usvojenu djecu. Strategijom prema mladima Kantona Sarajevo 2024 - 2028. godine želimo ukazati na nove mogućnosti kada su u pitanju stambene politike prema mladima, a one se tiču prije svega dugoročnih modela stambenog zbrinjavanja mladih, ali i pojednostavljivanja procedura za ostvarivanje prava na subvencije i poticaje prema mladima.

Ne postoji javni prevoz u Kantonu Sarajevo 24/7

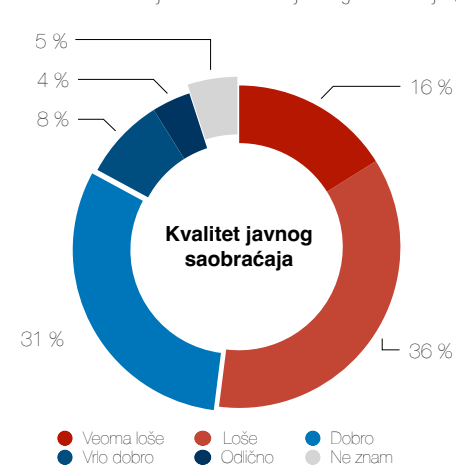
Treba imati u vidu kako se pristup sigurnom i održivom saobraćaju može posmatrati iz ugla direktnih pokazatelja u Kantonu Sarajevo, a posebno kada je u pitanju nepostojanje javnog prevoza 24 sata, odnosno, i noćnog javnog prevoza. Evidentne su poteškoće i neracionalnosti u sistemu operacionalizacije naplate karata, ali i nedostatka digitalizacije praćenja redova vožnje. Regulacija biciklističkog saobraćaja predstavlja posebnu vrstu izazova u rješavanju pitanja mladih, ali i svih građanki i građana u Kantonu Sarajevo. Siguran biciklistički saobraćaj, besplatno dostupna bicikla učenicima i studentima, samo su neke od mjera na koje će se trebati aktivno usmjeriti pažnja donosioca odluka. Mladi su stanje u javnom saobraćaju, njih 52%, odnosno 531 ispitanik od ukupnih 1.021 ispitanika, procijenili kao loše i veoma loše. S obzirom na procjenu dostupnosti dodatnih sadržaja i zadovoljstva istim, 64,6% ispitanika smatra kako su dodatni sadržaji u Kantonu Sarajevo dobri 38,3%, vrlo dobri 19,1% i odlični 7,2%. Dok, 27% mladih smatra kako su uslovi i dostupnost dodatnih sadržaja za mlade loši 19% i veoma loši 8%. Interesovanje mladih za muzičke sadržaje u Kantonu Sarajevo, 53,2% iskazuje veliko interesovanje za istim, dok 67,9% smatra kako je ponuda kulturnih događaja u Kantonu Sarajevo dobra 35,5%, vrlo dobra 21,9% i odlična 10,5%. Procjenjujući zadovoljstvo i drugim elementima kvaliteta života mladih na području Kantona Sarajevo, mladi smatraju kako su uslovi i ponuda javnih prostora za aktivnosti mladih, poput omladinskih organizacija i kulturnih aktivnosti veoma loši 7,8% i loši 23,3%, tj. ukupno 31,1%.

Veliki broj mladih izložen je aerozagađenju koje ozbiljno ugrožava zdravlje

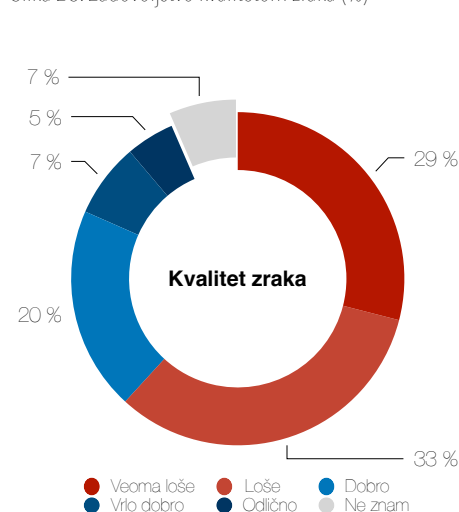
Kvalitet zraka u Kantonu Sarajevo već nekoliko desetina godina biva izrazito problematično polje sa aspekta zdravlja stanovništva, ali i svih drugih aspekata koji utiču na zadovoljstvo životom i njegovom kvalitetom. U Kantonu Sarajevo monitoring mjerenja kvaliteta zraka vrše Federalni hidrometeorološki zavod (FHMZ) (stanice Bjelave i Ivan Sedlo) i Zavod za javno zdravstvo Kantona Sarajevo (stanice Otoka, Ilijaš, Vijećnica, Ilijaš, Vogošća i Hadžići). Tokom 2018. godine uspostavljena je mogućnost monitoringa polutanata/štetnih čestica u zraku u krugu Ambasade Sjedinjenih Američkih Država (US), metodologijom koja je u skladu sa propisima važećim u našoj zemlji i ti podaci su javno dostupni, a potom i na Ilidži i Bjelavama. Rezultati dosadašnjih mjerenja ukazuju da veliki broj građana biva izložen aerozagađenju koje može, odnosno, koje već ozbiljno ugrožava zdravlje kako mladih tako i svih stanovnika Kantona Sarajevo. Zavod za javno zdravstvo je nabavio i opremu za mjerenje aromatskih polutanata koja bi trebala da bude upućena na mjerenja kvaliteta zraka u blizini gradske deponije i drugih izvora specifičnog zagađenja zraka. U narednom periodu neophodno je osigurati uslove i za redovne analize sadržaja lebdećih čestica na više lokacija, kako bi se moglo vršiti uzorkovanje i mjerenje koncentracija benzo(a)pirena. Neophodno je disperzivno modeliranje kvaliteta zraka za potrebe izrade analize izvora zagađenja, smanjenja pritiska na kvalitet zraka zbog budućih izgrađenih objekata i potrebe prostornog planiranja kao i za potrebe kratkoročnog prognoziranja kvaliteta zraka.

Na osnovu rezultata mjerenja koji su prikazani u [Godišnjem izvještaju o kvalitetu zraka u Federaciji Bosne i Hercegovine za 2022. godinu](#) konstatovano je slijedeće:

Slika 26. Zadovoljstvo kvalitetom javnog saobraćaja (%)

Slika 26. Zadovoljstvo kvalitetom zraka (%)

MLADI, URBANIZAM I OKRUŽENJE

1

MJESTA ZA OKUPLJANJE

Ono što mladima najviše nedostaje u njihovom mjestu stanovanja da bi njihovo slobodno vrijeme bilo kvalitetno ispunjeno jesu mjesta za okupljanje i organizovanje aktivnosti za mlade kako bi se poticali kreativnost i aktivizam kod mladih.

2

STAMBENE POLITIKE

Mjera koju bi i Kanton Sarajevo trebao razmotriti kada su u pitanju održive stambene politike prema mladima slična je onoj koju je Vlada FBiH u saradnji sa Union bankom d.d. Sarajevo realizovala pod vrlo specifičnim nazivom kreditne linije „Stambeni krediti za mlade“.

3

KVALITET ZRAKA

Zabrinjavajuće djeluje činjenica kako rezultati dosadašnjih mjerenja ukazuju da je veliki broj građana izložen aerozagađenju koje može, odnosno koje već ozbiljno ugrožava zdravlje kako mladih tako i svih stanovnika Kantona Sarajevo.

4

STANOVANJE

Kada su u pitanju važnost i odnos spram pitanjima stanovanja i osamostaljenja, a shodno rezultatima Istraživanja 75,7% mladih ispitanika (43,9% zanima me i 31,8% u potpunosti me zanima) je pokazalo izrazito visok interes za ove segmente života mladih osoba.

5

JAVNI PREVOZ

Potrebno je obezbijediti stalnu autobusku liniju koja bi redovno saobraćala na relaciji Grad Sarajevo prema planinama/ odmaralištima u Kantonu Sarajevo kako bi se osigurala sistemska podrška različitim vidovima omladinskog turizma.

6

OMLADINSKI TURIZAM

Kao potencijal treba posmatrati promociju i jačanje kapaciteta omladinskog turizma: identifikacije i mapiranja kapaciteta za razvoj turizma do promoviranja pristupa evropskim fondovima.

7

EKOLOŠKA ODRŽIVOST

75,2% ispitanika, mladih smatra kako je ekološka održivost presudni faktor prilikom odabira područja za njihovu profesionalnu, sportsku, ali i ličnu rekreaciju.

**OBEZBIJEDITI SIGURNO,
EKOLOŠKI ODRŽIVO I
POTICAJNO OKRUŽENJE UZ
AKTIVNO UČEŠĆE MLADIH.**

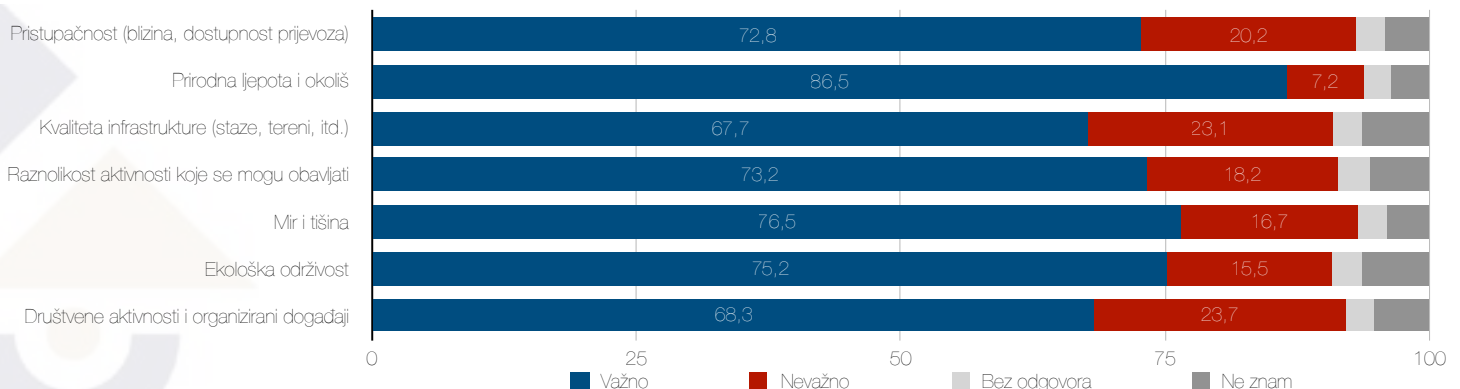
„Na skoro svim mjernim mjestima u Federaciji BiH evidentne su izuzetno visoke, po zdravlje opasne koncentracije lebdećih čestica. U mjestima u kojima se i u čijoj se blizini vrši obimno spaljivanje uglja evidentne vrlo visoke, po zdravlje opasne koncentracije sumpordioksida. Visoke vrijednosti koncentracija ovih materija se ne javljaju samo tokom hladnijeg dijela godine već tokom bilo kojeg perioda u godini. Koncentracije ozona su visoke na pojedinim mjernim mjestima tokom ljeta. Izmjerene koncentracije lebdećih čestica PM10 i PM2.5 u 2021. i 2022. godini pokazuju najniže vrijednosti u posljednjih desetak godina. Istovremeno, broj prekoračenja graničnih vrijednosti je i dalje izrazito visok. Rezultati mjerenja azotnog dioksida i ugljičnog monoksida su zadovoljavajući, prekoračenja graničnih vrijednosti su rijetke, a na većini mjernih mjesta se i ne dešavaju.“ (2022: 47.)

Kvalitet zraka u Kantonu Sarajevo opasno je narušen vrlo visokim koncentracijama lebdećih čestica u mjeri u kojoj ozbiljno može narušiti zdravlje ljudi.

S obzirom na godišnje prosjeke i na broj dozvoljenih prekoračenja satnih, odnosno dnevnih koncentracija lebdećih čestica, nivo sumpordioksida u 2021. godini bio je u okviru propisanih vrijednosti. „Visoke koncentracije azotnog dioksida se samo povremeno javljaju na mjernim mjestima u najgušće naseljenim i saobraćajno najfrekventnijim dijelovima Kantona. Tokom ljetnog perioda evidentne su visoke koncentracije ozona i učestala prekoračenja osmosatnih propisanih koncentracija na stanici Bjelave. Na Ilidži su prisutne i visoke koncentracije sumpor vodika koje se manifestuju neugodnim mirisom. Trendovi smanjenja ili povećanja koncentracija polutanata u Kantonu Sarajevo u proteklom periodu nisu bili primjetni, ali je onečišćenje u 2021. i 2022. godini ipak bilo manjeg intenziteta nego u prethodnim godinama. Prva mjerenja stanice postavljene u Vogošći pokazuju slično stanje kvaliteta zraka kakvo je u centru Sarajeva. Kvalitet zraka u Hadžićima je narušen visokim koncentracijama lebdećih čestica u mjeri u kojoj ozbiljno narušava zdravlje. Ovo se odnosi na broj dozvoljenih prekoračenja dnevnih koncentracija, obzirom da je obim validnih mjerenja u toku godine bio nizak za određivanje godišnjeg prosjeka. Ostali mjereni polutanti pokazuju relativno niske vrijednosti koncentracija“ (2022: 49). Zaključno, u Godišnjem izvještaj o kvalitetu zraka u FBiH za 2022. godinu stoji: „Na svim mjernim mjestima u toku godine se dešava po nekoliko dana u kojima na kvalitet zraka negativno utiče prekogranični transport lebdećih čestica u vidu pijeska ili prašine donešene sa pustinjskih ili polupustinjskih područja sjeverne Afrike ili čak srednje Azije. Neophodno je u svim navedenim gradovima, ali i u drugim mjestima u kojima nema uspostavljenog monitoringa, a koji imaju preduslove zagađenja karakteristične za dolinske i kotlinske krajeve sa nepovoljnim meteorološkim uslovima i visokim stepenom korištenja čvrstih goriva poduzimati mjere za unaprijeđenje kvaliteta zraka“ (2022: 50).

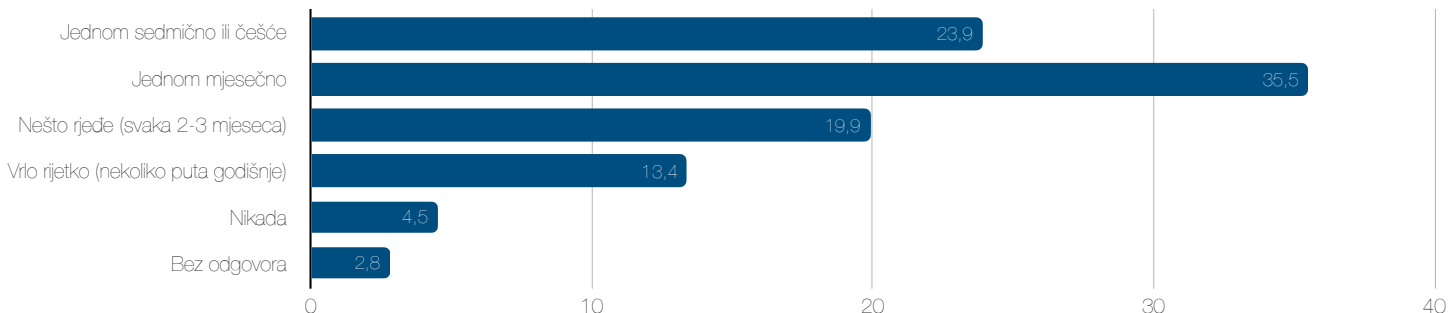
Većina prijedloga rješenja su na nivou kratkoročnih mjera, te se ova Strategija javlja kao značajna inicijativa, pored Strategije razvoja Kantona Sarajevo 2021-2027., [Kantonalnog plana zaštite okoliša Kantona Sarajevo 2017. godina](#) (KEAP), za iznalaženjem sistematskih i dugoročnih rješenja po pitanju kvaliteta zraka u Kantonu Sarajevo. Zadovoljstvo kvalitetom zraka u Kantonu Sarajevo, kao loše procjenjuje 32,8% mladih i veoma loše 29% mladih, odnosno, **ukupno 61,8% mladih smatra kako je kvalitet zraka u Kantonu Sarajevo loš**, nepovoljan za zdrave stilove života u Kantonu. Uzmemo li da je kvalitet zraka u Kantonu Sarajevo izrazito loš, mladi se nerijetko odlučuju da svoje slobodno vrijeme provode na različitim izletištim, mjestima za rekreaciju, koja su van grada. Tako 4,5% mladih nikada ne ide na izletišta i mjesta za rekreaciju van grada, 13,4% mladih veoma rijetko ide na izletišta i mjesta za rekreaciju van grada 23,9% mladih praktikuje da jednom sedmično i češće ide na izletišta i mjesta za rekreaciju van grada, 35,5% mladih praktikuje da jednom mjesečno ide na izletišta i mjesta za rekreaciju van grada, 19,9% mladih praktikuje

Slika 27. Važni faktori pri odabiru područja za odmor i rekreaciju (%)

da svaka 2-3 mjeseca ide na izletišta i mjesta za rekreaciju van grada. Kao izvrstan potencijal treba posmatrati promociju i jačanje svih kapaciteta održivog omladinskog turizma, a na način identifikacije i mapiranja kapaciteta za razvoj omladinskog turizma do promoviranja pristupa evropskim fondovima za mlade koji potiču razvoj omladinskog turizma.

Slika 28. Učestalost korištenja prirodnih bogatstava Kantona Sarajevo (%)

U kontekstu holističkog razumijevanja značaja prostora, prostornog uređenja, kvaliteta zraka, ali i dostupnosti mjesta za odmor i rekreaciju, 72,8% mladih smatra da je iznimno važna dostupnost/pristupačnost mjesta za odmor i rekreaciju. Na istom logičkom fonu mladi preferiraju prirodna okruženja, izletišta, ekološki zdrava okruženja, tako 86,5% mladih vrlo važnim smatra prirodna područja za odmor, izletišta ili mjesta za vlastitu rekreaciju. Udio od 75,2% mladih smatra kako je ekološka održivost presudni faktor prilikom odabira područja za njihovu profesionalnu, sportsku, ali i ličnu rekreaciju. Kvalitet infrastrukture, kao što su pješačke staze, biciklističke staze, tereni za sport, i sl. jedan su od prioriteta u organizaciji Kantona Sarajeva u prostor sigurnog, zdravog, ekološki održivog okruženja. Tako 67,7% mladih procjenjuje važnim postojanje kvalitetne infrastrukture, a 73,2% mladih ističe kako je raznolikost aktivnosti koje se mogu obavljati važan faktor za ostvarivanje svih pretpostavki sigurnog, zdravog, održivog okruženja, ali i okruženja ugodnog za život i blagostanje mladih u Kantonu Sarajevo. Savremeni koncept sigurnosti uključuje i svijest mladih o svim prijetnjama zdravlju i životu mladih, kao i informisanju o značaju različitih programa za zaštitu kvaliteta zraka, pitke vode, upravljanja otpadom, zaštitu biodiverziteta i sl.

Strategija prema mladima Kantona Sarajevo za period 2024 - 2028. kao svoju posebnu specifičnost bazira se na znanstveno-analitičnom pristupu koji ciljeve i mjere Strategije zasniva na pristupu koji podjednako analizira položaj, potrebe, interese, ali i probleme mladih u Kantonu Sarajevo. S tim u vezi, strateški cilj jeste poboljšanje kvaliteta života mladih u Kantonu Sarajevo. Neminovno je, shodno uzročno-posljedičnim zakonitostima razvoja društava konstatovati kako će sa poboljšanjem kvaliteta života mladih doći i do poboljšanja kvaliteta života svih građana u Kantonu Sarajevo. Shodno ovako pozitivnoj dinamici kakva se očekuje implementacijom ciljeva i mjera iz Strategije moguće je govoriti i o razvoju bosanskohercegovačkog društva. Stoga, indikatore i direktne pokazatelje kvaliteta života u svakom društvu moguće je identifikovati analizom:

- kapaciteta i realne mogućnosti koje mladi ljudi imaju u oblasti pristupa kvalitetnom, konkurentnom i stručnom obrazovanju;
- postojanja adekvatnih mogućnosti zaposlenja i stabilnog karijernog razvoja;
- dostupnosti i kvaliteta zdravstvenih usluga;
- uslova stanovanja - dostupnost, pristupačnost i kvalitet stanovanja;
- mogućnosti za društveno uključivanje;
- stepena političke participacije i volontiranja;
- stepena razvijenosti ukupnog dojma ostvarenosti, svrhovitosti, društvene korisnosti i samopouzdanja;
- ravnoteže između poslovnog ambijenta i zahtjeva/potreba privatnog života;
- kvaliteta prirodnog okruženja, dostupnost zelenih i rekreacijskih površina;
- činjenično uslovljenog osjećaja sigurnosti u užoj i široj zajednici/društvu;
- uslova i mogućnosti dostupnosti kulturnih, sportskih, umjetničkih i rekreacijskih sadržaja za mlade;
- nivoa političke, medijske i digitalne pismenosti;
- kvaliteta podrške na nivou porodičnih, prijateljskih i društvenih veza;
- pristupa sigurnom i pouzdanom transportu i javnom prijevozu;
- nivoa ravnopravnosti i principa pravde, jednakih mogućnosti bez obzira na spol, etničku pripadnost ili druge specifičnosti.

Osnovnu snagu u implementaciji čini robustan pravni i institucionalni okvir Kantona Sarajevo sa svojim javnim politikama kao i reformski orijentirana Vlada Kantona Sarajevo u ovom sazivu. Od javnih politika u prvom planu je usvojena Strategija razvoja Kantona Sarajevo 2021 - 2027. godinu koja je glavni čimbenik snažnog okvira za realizaciju ciljeva i mjera Strategije prema mladima. Snaga se ogleda i u značajnom broju organizacija civilnog društva koje rade sa mladima.

4. SWOT ANALIZA

U svrhu utvrđivanja prioriteta i osmišljavanja mjera Strategije, provedena je opsežna SWOT analiza snaga slabosti, prilika i prijetnji (engl. *strenghs, weaknesses, opportunities, threats*) za sve oblasti kojima se bavi Strategija. Analiza je iskorištena kao jedan od primarnih instrumenata u kreiranju Strategije. Ovaj kvalitativni analitički pristup je kroz četiri faktora prikazao snage, slabosti, prilike i prijetnje za sve primarne pojave i procese koji su od interesa za mlade.

Osnovnu snagu u implementaciji čini robustan pravni i institucionalni okvir Kantona Sarajevo sa svojim javnim politikama kao i reformski orijentirana Vlada Kantona Sarajevo u ovom sazivu. Od javnih politika u prvom planu je usvojena Strategija razvoja Kantona Sarajevo 2021 - 2027. godinu koja je glavni faktor snažnog okvira za realizaciju ciljeva i mjera Strategije prema mladima. Snaga se ogleda i u značajnom broju organizacija civilnog društva koje rade sa mladima.

Osnovna slabost za sve oblasti u kojima djeluje Strategija je nedostatak sistema za praćenje i evaluaciju aktivnosti i procesa od interesa za mlade uključujući i nedovoljno standardizirane i interoperabilne baze podataka. Slabost se ogleda i u partikularnoj apatiji i inertnosti mladih, a posebno kada je riječ o interesima mladih za politiku, politička dešavanja i razne oblike aktivizma. Slabost je uočena i u nedostatnim naporima ka osvještavanju mladih o pitanjima zdravlja, ekologije, vršnjačkog nasilja i volonterizma.

Najveće prilike se pružaju u reformskim procesima u različitim oblastima društva i društvenog razvoja, kao i faktoru da je Kanton Sarajevo prostor sa značajnim resursima, uključujući i finansijske potencijale, te da je veliki broj internacionalnih organizacija dostupan za podršku realizaciji prioriteta i implementaciji mjera.

Glavne prijetnje se ogledaju u značajnoj i trajnoj emigracija mladih i (visoko)obrazovnih iz Bosne i Hercegovine što utječe i na Kanton Sarajevo. Prijetnje predstavljaju i politički zastoji u radu na pitanjima u vezi sa mladima na razinama entiteta i države, a koji se odnose na realizaciju prioriteta i implementaciju mjera.

S

SNAGE (STRENGTHS)

- Usvojena strategija razvoja Kantona Sarajevo 2021 - 2027. godina.
- Ojačano institucionalno kapacitiranje i strukturalna unapređenja kroz uspostavljeno Ministarstvo za nauku, visoko obrazovanje i mlade KS-a, kao i Institut za razvoj preduniverzitetskog obrazovanja KS-a.
- Strateški dokumenti, zakonski i podzakonski akti doneseni u periodu 2019-2023. godine.
- Započeta kurikularna reforma kojom se proces učenja i poučavanja fokusira na ishode.
- Osviještenost nastavnika na višem nivou, formirani su timovi za podršku nastavnicima, kreiran *follow-up*.
- Značajna izdvajanja za programe stipendiranja učenika i studenata na svim nivoima.
- Značajno povećan iznos sredstava koja se izdvajaju za naučnoistraživački rad.
- Stabilan broj učenika u srednjoškolskom obrazovanju.
- Povoljan omjer nastavnika i učenika/studenata.

- Broj učenika koji napuštaju srednje obrazovanje smanjen za 38%.
- Uvedeno elektronsko vođenje odjeljske knjige (eDnevnik) u svim srednjim školama u KS-u.
- Uveden predmet Poduzetništvo kao pilot projekat u dvije srednje škole i razvijen program Poduzetništvo i finansijska pismenost kao vannastavni program za sve nivoe preduniverzitetskog obrazovanja.
- Uspostavljen Registar Organizatora obrazovanja odraslih.
- Razvijen Informacioni sistem za kontrolu obrazovanja odraslih i monitoring (ISKOOM).
- Razvijena mreža zdravstvenih ustanova na području KS-a.
- Velika obuhvaćenost stanovništva (mladih) zdravstvenom zaštitom.
- Uspostavljena Agencija za kvalitet i akreditaciju u zdravstvu.
- Studenti ostvaruju pravo na zdravstveno osiguranje.
- Značajan broj organizacija civilnog društva koje rade s mladima.
- Dobra uvezanost civilnog društva sa donatorskom zajednicom.
- Postojeća općinska vijeća mladih provode aktivnosti zastupanja i interesa mladih.
- Brojna udruženja uključuju volontere u svoje aktivnosti.
- Aktivno učešće mladih u programima edukacije organizacija civilnog društva o ljudskim pravima i sigurnosti.
- Postojanje lokalnih inicijativa za osnaživanje mladih u promicanju ljudskih prava.
- Efikasna saradnja između lokalnih vlasti i sigurnosnih agencija radi osiguravanja fizičke sigurnosti mladih.
- Postojanje programa i inicijativa usmjerenih na prevenciju vršnjačkog nasilja.
- Postojanje strategija i programa zaštite digitalne sigurnosti mladih u kontekstu digitalne povezanosti.
- Postojanje programa edukacije i osnaživanja mladih o vlastitoj sigurnosti i sigurnosti zajednice.
- Razvijeni mehanizmi hitnog odgovora na sigurnosne izazove mladih, uključujući nasilje ili prijetnje.

W

SLABOSTI (WEAKNESSES)

- Većina mladih smatra da obrazovanje u KS-u ne priprema mlade ljude za život i rad u 21. vijeku.
- Nedostaje sistem za praćenje i evaluaciju efekata kurikularne reforme.
- Nedovoljna educiranost nastavnog kadra za podučavanje bazirano na ishodima.
- Kriteriji za ocjenjivanje i eksternu provjeru znanja (matura) nisu usklađeni sa promjenama u kurikulumu.
- Nedostatak jedinstvenog sistema monitoringa i evaluacije učenika (veza školovanja i zaposlenja).
- Nedovoljno standardizirane i interoperabilne baze podataka na svim nivoima obrazovanja.
- Nedostatan strateški pristup programima stipendiranja za deficitarna zanimanja, talentirane učenike/studente, učenike/studente iz ranjivih i marginaliziranih skupina.
- Nepovezanost općinskog/kantonalnog nivoa sa univerzitetima u vezi sa dodjelom stipendija (neujednačeni kriteriji; ne postoji zajednički registar stipendista).
- Nedostatak monitoringa i evaluacije efekata stipendija.

- Ne postoji sistem vrednovanja neformalnih vidova angažmana pojedinaca tokom školovanja – aktivizam, neformalna edukacija, i sl.
- Ne postoji dovoljno sistemski osiguran fond stipendija za doktorske studije.
- Nedostatna podrška za doktorske studije nastavnom osoblju i nedostatak sistemske podrške za napredovanje.
- Ne postoji kvalifikacijski okvir za strukovno obrazovanje, važno pristupiti EHEA-i (engl. *European Higher Education Area*).
- Nedostatak u ekspeditivnosti procesa akreditacije studijskih programa i visokoškolskih ustanova u Bosni i Hercegovini.
- Nejasan okvir/sistem za prekvalifikaciju i dokvalifikaciju te nedovoljno kvalitetni programi prekvalifikacije/ dokvalifikacije u okviru sistema obrazovanja odraslih.
- Nedostaje svijest mladih u svim segmentima o okolišu.
- Nedostaje svijest mladih o AI (engl. *artificial intelligence*) i ubrzanom uvođenju i korištenju umjetne inteligencije (AI) u obrazovnim procesima (kako prednostima, tako i prijetnjama).
- Nepotpuna integracija UNSA koja utječe i na mobilnost nastavnog osoblja i studenata.
- Nedostatak sistema monitoringa i evaluacije u prethodnim strategijama.
- Studentske organizacije nemaju finansijsku podršku (razmotriti mogućnost za podršku putem javnog poziva).
- Nedovoljna ulaganja u opremanje i modernizaciju obrazovnih ustanova.
- Nepostojanje jasno definisanog okvira i standarda za organizaciju i provedbu stručne prakse za učenike i studente.
- Upitno da li se i kako pitanje psihološke dobrobiti učenika i studenata adresira u okviru redovnog nastavnog procesa.
- Izostanak dopunske/dodatne nastave, individualnog i savjetodavnog rada sa stručnim osobljem, ograničene ili nepostojeće vannastavne aktivnosti koje su dostupne svima.
- Prevalencija vršnjačkog nasilja među učenicima osnovnih i srednjih škola.
- Izostanak posebno dizajniranih mjera koje adresiraju pitanja dječjeg siromaštva i obrazovanja.
- Nedovoljna zastupljenost stručnih kadrova u obrazovnim ustanovama (pedagozi, psiholozi, socijalni radnici i sl.).
- Neefikasni i neodrživi modeli prakse karijernog savjetovanja.
- Sindikati u obrazovanju ne bave se razvojem i unapređenjem obrazovnih politika i praksi.
- Demografske promjene (nepovoljan vitalni indeks, regresivni tip stanovništva, emigracije stanovništva).
- Ne postojanje kontinuiranih preventivnih programa za mlade u školama, a koji su u vezi sa zdravljem i zdravim životnim stilovima.
- Slaba usklađenost postojećih zakonskih i podzakonskih akata, kao i nedostatak tih akata, za KS kada je riječ o mladima.
- Slaba sinergija i usklađenost između različitih nivoa zdravstvene zaštite.
- Duge liste čekanja za određene dijagnostičke i terapijske procedure za stanovništvo KS-a, tako i za mlade.
- Neadekvatna alokacija sredstava prema nivoima zdravstvene zaštite.
- Neravnomjerna raspoređenost ljudskih i tehnoloških resursa u zdravstvenom sektoru.
- Nedostatna sredstva u skladu sa stvarnim potrebama za zdravstvenu zaštitu mladih.
- Nejednakost u distribuciji zdravstvenih usluga i prava pacijenata.
- Nedostatak podataka o procjenama ekonomskog benefita preventivno promotivnih programa kod mladih.

-
- Nedostatak podataka o zdravstvenom stanju i životnim stilovima mladih u KS-u.
 - Neprovođenje strateških dokumenata za mlade koji su usvojeni i nedostatak monitoringa i evaluacije.
 - Nepostojeći ili nedostatan sistem monitoringa i evaluacije u zdravstvu.
 - Mali broj aktivnih članova u općinskim vijećima mladih.
 - Komplikovana administracija demotivira mlade u organizaciji aktivnosti i vođenju organizacija i inicijativa.
 - Skromna finansijska podrška radu organizacija koje se bave pitanjima mladih iz općinskih i kantonalnih izvora.
 - Organizacije koje se bave pitanjima mladih loše informisane o mogućnostima finansiranja iz sredstava ministarstava i fondova EU.
 - Slaba vidljivost poziva za dodjelu sredstava i kao prostora za rad organizacija koje se bave pitanjima mladih; diskutabilni kriteriji odabira.
 - Broj raspoloživih javnih prostora za rad organizacija nedostatan, prostora ima, ali nisu adekvatno uređeni i nisu dostupni svim zainteresiranima.
 - Organizacije vrlo rijetko nastupaju sa zajedničkim inicijativama prema lokalnim i/ili kantonalnim političkim strukturama.
 - Vijeća mladih na općinskom nivou ne posjeduju vještine i znanja, a niti iskustva potrebna za izradu i prijavu projektnih prijedloga za konkurse koje raspisuje EU.
 - Općenito slab interes mladih za politiku.
 - Mladi se najčešće uključuju u rad političkih stranaka zbog ličnih ambicija – politika ih ne zanima u kontekstu stvaranja pozitivnih društvenih promjena.
 - Mladi su nedovoljno informisani o ulozi Vijeća mladih u kreiranju lokalnih politika, kao i o mogućnostima i koristima uključivanja u lokalne političke organizacije.
 - Svijest mladih osoba, kao i opća društvena svijest o koristima volontiranja vrlo slaba.
 - Zbog opsežne administracije, izbjegava se organiziranje aktivnosti s većim brojem volontera.
 - Volonteri često nepouzdati zbog pada interesa za volontiranjem nakon prvih prepreka (posebice kod volontiranja s osjetljivim skupinama).
 - Mladi ne prepoznaju koristi od volontiranja, prvenstveno zato što nema jasno preciziranih prednosti.
 - Premalo aktivnosti informiranja i promocije volonterstva.
 - Nedovoljna integracija obrazovnih programa o ljudskim pravima u formalnom sistemu obrazovanja.
 - Nedostatak specifičnih programa podrške mladima koji su žrtve kršenja ljudskih prava.
 - Slaba percepcija mladih o važnosti njihove uloge i obavezama u promicanju sigurnosti zajednice.
 - Nedostatak efikasnih mehanizama zaštite digitalnih prava mladih.
 - Prisutnost predrasuda i diskriminacije među mladima kao prepreka za ostvarivanje ljudskih prava.
 - Nedostatak specifičnih obrazovnih programa o digitalnoj sigurnosti mladih.
 - Nedostatna povezanost između lokalnih zajednica i sigurnosnih institucija.
 - Nedostatak institucionalne podrške za mlade žrtve nasilja i zlostavljanja.
 - Ograničen pristup sredstvima za jačanje fizičke sigurnosti mladih.

O

PRILIKE (OPPORTUNITIES)

- Kanton Sarajevo je prostor sa najvećim resursima, uključujući i finansijske.
- Veliki broj internacionalnih organizacija u KS koje su dostupne za podršku.
- Veliki broj mladih ljudi koji dolaze u Sarajevo.
- Pristup EU fondovima za podršku naučnoistraživačkog rada.
- Mogućnosti prakse koja će biti predviđena zakonom o dualnom obrazovanju.
- Saradnja između obrazovnih ustanova i ustanova kulture, sportskih klubova, nevladinih organizacija.
- Saradnja različitih obrazovnih nivoa npr. programi prevencije vršnjačkog nasilja (fakultet – škola).
- Saradnja sa poslovnom zajednicom i privrednim sektorom – razvijanje modela društveno odgovornog poslovanja.
- Podrška opštinskog nivoa vlasti i izdvajanja iz opštinskih budžeta.
- Uključivanje i korištenje resursa nevladinih organizacija u reformskim procesima u oblasti obrazovanja.
- Podrška pojedinaca i organizacija civilnog društva koji su iskusni i voljni da daju doprinos, razmjenjuju informacije, saraduju.
- Uključenost u međunarodne programe razmjene i mobilnosti (Erasmus+ program) i pripadnost EHEA.
- Mogućnost uspostavljanja povjerenja između mladih i institucija na općinskom i nivou kantona.
- Obrazovanje i nauka kao generator poslovnih modela tehnopolisa i inovacije u privredi.
- Uvođenje informacijske i komunikacijske tehnologije (IKT) u aspekte rada obrazovnih institucija.
- Iskorištavanje medije da adekvatno promoviraju pozitivne priče vezane za angažmane mladih.
- Donošenje i primjene strateški važnih dokumenata koji će definisati dugoročne ciljeve i pravce razvoja u zdravstvenom sistemu KS, koji se tiču mladih.
- Mogućnost unapređenja organizacije i djelatnosti zdravstvene zaštite, infrastrukture i ljudskih resursa.
- Usvajanje i pravci djelovanja u smjeru natalitetnih politika za KS.
- Formiranje mreže i bolje komunikacije između zdravstvenih ustanova na svim nivoima zdravstvene zaštite.
- Razvijanje dnevnih centara i savjetovališta za mlade.
- Povećanje saradnje sa jedinicama lokalne zajednice (osiguranje boljih uslova za rad i pružanje zdravstvenih usluga za mlade).
- Provođenje promotivnih i preventivnih aktivnosti u oblasti fizičkog i mentalnog zdravlja.
- Poboljšanje pristupa sportu i rekreaciji – razvijanje mreže sportskih i rekreacijskih programa za mlade.
- Edukacija o digitalnom zdravlju i bontonu – uspostavljanje ravnoteže između online i offline aktivnosti radi prevencije problema poput internetskog nasilja i ovisnosti.
- Inicijativa umrežavanja općinskih vijeća mladih i drugih organizacija kroz rad Vijeća mladih KS kada se formira.
- Kreiranje digitalnog i fizičkog HUB-a za rad organizacija koja se bave problematikom mladih u KS kada se uspostavi.
- Veće ulaganje KS u fizičku i kadrovsku infrastrukturu za vijeća mladih.
- Razdvajanje poziva za dodjelu finansijskih sredstava i prostora za organizacije na način da organizacije mladih budu posebna kategorija.

- Konsultacije kreatora javnih poziva i predstavnika civilnog sektora oko kriterija i uvjeta za dodjelu sredstava.
- Veća uključenost Vijeća mladih u sjednice Vijeća općina.
- Brojni izvori finansiranja redovnog rada organizacija, kao i projekata na BiH i EU nivou.
- Širenje svijesti o prednosti volontiranja.
- Povećana podrška lokalnih i međunarodnih organizacija za projekte promicanja ljudskih prava mladih.
- Digitalizacija omogućava širenje informacija o ljudskim pravima, posebno marginaliziranim skupinama među mladima.
- Poticanje inicijativa usmjerenih na prevenciju nasilja i kršenja prava mladih.
- Razvoj online platformi za dijalog i participaciju mladih u donošenju odluka.
- Poticanje inovativnih rješenja za povećanje sigurnosti mladih u digitalnom okruženju.
- Razvoj online platformi za prijavljivanje i praćenje sigurnosnih incidenata.
- Unaprjeđenje obrazovnih programa o sigurnosti prilagođenih digitalnom dobu.

P

PRIJETNJE (THREATS)

- Nedostatak političke volje i jedinstva na BiH nivou za iskorištavanje internacionalnih fondova.
- Emigracija mladih i (visoko)obrazovnih kadrova.
- Nizak nivo povjerenja mladih u javne institucije, političke procese i transparentnost donošenja odluka.
- Politička nestabilnost i česte promjene u kantonalnim i opštinskim strukturama vlasti.
- Nepostojanje Strategije razvoja obrazovanja.
- Sistemska diskriminacija manjinskih skupina.
- Rast upisa studenata na privatne i pad upisa na javni Univerzitet.
- Gubitak autonomije i povjerenja u javni sistem obrazovanja.
- Sistem zaštite prilikom izvođenja učeničke prakse kod poslodavaca i pristup rizičnim okruženjima.
- Zastoj u izradi i usvajanju zakona o dualnom obrazovanju.
- Neophodno regulisanje učeničke prakse sa poslodavcima.
- Apatija i nezainteresovanost mladih za učešće u građanskim procesima.
- Negativni demografski trendovi.
- Pojava novih bolesti kao i faktora rizika iz okoline (zrak, voda, nesreće i otpad).
- Odlazak zdravstvenih radnika iz Kantona Sarajevo.
- Otpor promjenama u zdravstvu, a tiču se potreba mladih, osoba sa invaliditetom i marginaliziranih skupina.
- Nedostatak razumijevanja i volje donosioca odluka za zdravlje mladih u KS.
- Mladi nisu dovoljno zastupljeni u izradi i provođenju politika koje se tiču mladih.
- Mladi nisu dovoljno upoznati o zakonskim regulativama koje se odnose na pitanja vezana za mlade.
- Mladi uglavnom isključeni iz procesa donošenja odluka i neinformiranost mladih na koji način mogu biti učesnici ovih procesa.

- Nedostatna informiranost o mogućnostima mobilnosti mladih.
- Potencijalno smanjenje političke podrške za programe ljudskih prava u društvu.
- Izazovi u prilagodbi obrazovnih programa o ljudskim pravima novim digitalnim trendovima i alatima.
- Povećanje rizika od cyber prijetnji i online nasilja prema mladima.
- Nedostatak podrške lokalnih zajednica za proaktivno rješavanje sigurnosnih izazova mladih.
- Financijske poteškoće u održavanju programa sigurnosti mladih.
- Izazovi u usklađivanju sigurnosnih mjera s brzim promjenama u digitalnim tehnologijama.

5. Misija, vizija i strateški ciljevi

Vizija: Usmjeren na unapređenje kvaliteta života mladih u svim njegovim aspektima u cilju kreiranja okruženja koje će biti podrška mladima da ostvare svoj puni potencijal.

Misija: Očuvanje i unapređenje kvaliteta života mladih putem organiziranih i sveobuhvatnih aktivnosti usmjerenih na razvijanje resursa za podršku i osnaživanje mladih da realiziraju vlastite potencijale u društvu sa jednakim prilikama i mogućnostima. Fokus je sistemski urediti procese sa pripadajućim resursima za mlade i sa mladima na području Kantona Sarajevo.

Strateški ciljevi:

1. Osigurati kvalitetno inkluzivno obrazovanje za XXI vijek.
2. Osigurati povećanje zapošljivosti i razvoj poduzetničkog duha.
3. Osigurati pravičan, sveobuhvatan, dostupan i efikasan zdravstveni sistem.
4. Obezbijediti sigurno, ekološki održivo i poticajno okruženje uz aktivnu socijalnu participaciju mladih.

Strateški cilj 1 Osigurati kvalitetno inkluzivno obrazovanje za XXI vijek

Prioritet 1.1 Unaprijediti kvalitet obrazovanja u srednjim školama i na visokoškolskim ustanovama uz poštivanje temeljnih postulata inkluzivnog odgoja i obrazovanja sa naglaskom na razvoj ključnih kompetencija (pismenost, STEM, digitalna, medijska kompetencija)

Mjera 1.1.1 Kontinuirano pratiti i evaluirati efekte Kurikularne reforme (izrada metodološkog okvira i instrumenata, transparentno izvještavanje o rezultatima i komunikacija sa školama i javnošću)

Mjera 1.1.2 Uskladiti kriterije za ocjenjivanje i eksternu provjeru znanja (matura) sa promjenama u kurikulumu što podrazumijeva kontinuiranu analizu rezultata učeničkih postignuća

Mjera 1.1.3 Unaprijediti programe za razvoj ključnih kompetencija na svim nivoima obrazovanja (sa posebnim fokusom na srednje stručne škole III stepen)

Mjera 1.1.4 Unaprijediti programe podrške i profesionalnog razvoja nastavnog osoblja oslanjajući se na Profil inkluzivnog nastavnika (poštivanje različitosti svih učenika/studenata, održavanje svih učenika/studenata, rad sa drugima, lični i profesionalni razvoj)

Mjera 1.1.5 Ujednačiti PPDM (pedagogija, psihologija, metodika i didaktika) oblast na svim nastavničkim fakultetima

Prioritet 1.2 Osigurati mladima jednak pristup kvalitetnom obrazovanju kako bi postigli svoje pune potencijale

Mjera 1.2.1 Razviti programe stručnog usavršavanja nastavnika za inkluzivno obrazovanje

Mjera 1.2.2 Povećati zastupljenost stručnih kadrova u obrazovnim ustanovama (pedagozi, psiholozi, socijalni radnici, logopedi i sl.) za podršku provedbi inkluzivnog obrazovanja

Mjera 1.2.3 Osigurati komunikacijsku i arhitektonsku pristupačnost u odgojno-obrazovnim ustanovama

Mjera 1.2.4 Osigurati razumnu prilagodbu i primjenu asistivne tehnologije u odgojno-obrazovnim ustanovama

Mjera 1.2.5 Kreirati programe za prevenciju i zaštitu od diskriminacije u školama

Mjera 1.2.6 Kreirati programe za razvoj životnih vještina mladih i integrirati ih u programe formalnog obrazovanja

Mjera 1.2.7 Kontinuirano podržavati učenike marginaliziranih skupina sa ciljem jačanja inkluzivnosti (lični i sistemski pristup)

Prioritet 1.3 Uskladiti sistem formalnog obrazovanja sa potrebama tržišta rada

Mjera 1.3.1 Planirati upisne politike spram identificiranih potreba tržišta rada

Mjera 1.3.2 Dodatno afirmirati obrazovne programe deficitarnih zanimanja

Mjera 1.3.3 Unaprijediti sisteme karijernog savjetovanja u toku školovanja

Mjera 1.3.4 Rekonceptualizirati programe stipendiranja s fokusom na marginalizirane skupine i nadarene učenike/studente

Mjera 1.3.5 Dopuniti nomenklaturu zanimanja koja će obuhvatiti i pomoćna zanimanja za mlade s invaliditetom

Prioritet 1.4 Razvoj funkcionalnog sistema i kvalitetnih programa za obrazovanje odraslih i cjeloživotno učenje

Mjera 1.4.1 Uvesti dodatke uz diplomu za sve niveoe obrazovanja koji odgovaraju evropskom referentnom okviru

Mjera 1.4.2 Uspostaviti mjere za praćenje kontrole kvaliteta institucija koje se bave obrazovanjem odraslih staviti u punu funkciju Informacioni sistem za kontrolu obrazovanja odraslih i monitoring (ISKOOM)

Mjera 1.4.3 Kreirati katalog programa obrazovanja odraslih i cjeloživotnog učenja, te uspostaviti mehanizme osiguranja kvalitete u svim segmentima realizacije

Mjera 1.4.4 Promovirati programe za obrazovanje odraslih i značaj prekvalifikacije/dokvalifikacije, kao i druge oblike stjecanja dopunskih znanja

Specifični cilj 2 Osigurati povećanje zapošljivosti i razvoj poduzetničkog duha**Prioritet 2.1 Karijerno savjetovanje mladih**

Mjera 2.1.1 Razviti sistem karijernog savjetovanja i profesionalne orijentacije u KS kroz multisektorsko partnerstvo

Prioritet 2.2 Povećanje zapošljavanja i zapošljivosti mladih

Mjera 2.2.1 Dubinska profesionalna analiza nezaposlenih mladih uz posebno dizajnirane i ponudene aktivne mjere za njih

Mjera 2.2.2 Kreiranje sistema redovnog utvrđivanja potreba tržišta rada i uvezivanja sa obrazovanjem i aktivnim mjerama zapošljavanja (dokvalifikacije, prekvalifikacije)

Mjera 2.2.3 Razvoj kantonalne verzije EU programa „Garancija za mlade“ koja mladima mora ponuditi podršku unutar četiri mjeseca od završetka obrazovanja

Mjera 2.2.5 Otkloniti pravne barijere i kreirati stimulirajući ambijent za mogućnost praktičnog rada učenika i studenata, tj. prakse, stažiranja i studentskog posla

Mjera 2.2.6 Urediti oblast obrazovanja odraslih i omogućiti kvalitetne programe za prekvalifikaciju, dokvalifikaciju i razvoj vještina mladih

Mjera 2.2.7 Uspostavljanje stalnog savjetodavnog multisektoralnog tijela za prać implementacije mjera za zapošljavanje mladih

Prioritet 2.3 Razvoj poduzetništva mladih

Mjera 2.3.1 Promocija proaktivnog stava i razvoj poduzetničkog duha mladih

Mjera 2.3.2 Podrška omladinskom poduzetništvu

Mjera 2.3.3 Razvoj posebnih mjera i zakonskih rješenja koja bi podržala kreiranje i razvoj socijalnih poduzeća koje direktno uključuju marginalizirane i ranjive grupe mladih

Specifični cilj 3 Osigurati pravičan, sveobuhvatan, dostupan i efikasan zdravstveni sistem**Prioritet 3.1 Osigurati viši nivo zdravlja mladih uz primjenu svih mjera i postupaka zdravstvene zaštite koje obuhvataju promociju zdravlja i prevenciju bolesti, ranu dijagnozu, liječenje i rehabilitaciju**

Mjera 3.1.1 Obezbijediti pravičnu, efikasnu i pristupačnu zdravstvenu zaštitu mladih kroz sve nivoe zdravstvene zaštite

Mjera 3.1.2 Osigurati informiranost mladih o načinima i mogućnostima zdravstvenog osiguranja

Mjera 3.1.3 Osigurati čitljive i razumljive informacije za mlade s invaliditetom (Brajevo pismo, Easy to read standard za mlade s intelektualnim teškoćama) te dostupnost informacija na romskom jeziku

Mjera 3.1.4 Obezbijediti komunikacijsku i arhitektonsku pristupačnost u zdravstvenim ustanovama kako bi se osigurala inkluzivnost u odnosu na specifične potrebe mladih

Mjera 3.1.5 Senzibilizirati donosiocje odluka na federalnom i kantonalnom nivou o prioritnim zdravstvenim potrebama i nejednakostima u zdravstvenoj zaštiti za mlade

Mjera 3.1.6 Osigurati viši nivo privatnosti i povjerljivosti u zdravstvenim ustanovama u vezi sa zdravljem mladih

Mjera 3.1.8 Implementirati obuku zdravstvenih radnika o komunikaciji prihvatljivoj mladima, uz osiguravanje pristupačnosti i razumne prilagodbe

Mjera 3.1.9 Razviti bazu sa jedinstvenim sistemom indikatora zdravlja mladih kako bi se bolje planiralo unapređenje njihovog zdravlja i prevenirali rizici za razvoj hroničnih oboljenja u kasnijoj životnoj dobi

Prioritet 3.2 Osigurati viši nivo znanja i vještina u oblasti zdravih stilova života i zdravlja mladih kroz različite vidove kontinuiranih edukacija počevši u što ranijoj dobi

Mjera 3.2.1 Obezbijediti kontinuirane zdravstveno-promotivne programe u osnovnim i srednjim školama i na fakultetima

Mjera 3.2.2 Kreirati programe o zdravim životnim stilovima u osnovnim i srednjim školama (psihokativne supstance, nezdrava ishrana, fizička neaktivnost, rizično spolno ponašanje i dr.)

Mjera 3.2.3 Organizovati sistem preventivnih programa, ranog prepoznavanja i rane intervencije u oblasti mentalnog zdravlja

Mjera 3.2.4 Osigurati kontinuirano informiranje roditelja/staratelja o zdravim životnim stilovima i utjecaju na cjelokupno zdravlje djece i mladih

Mjera 3.2.5 Senzibilizirati širu društvenu javnost o značaju zdravih životnih stilova

Mjera 3.2.6 Osigurati aktivno učešće mladih u programima razvoja zdravih životnih stilova u osnovnim i srednjim školama

Mjera 3.2.7 Intenzivirati promociju i podršku aktivnom učešću žena u sportskim programima u svrhu poboljšanja zdravlja i rodno zasnovane jednakopravnosti

Strateški cilj 4 Obezbijediti sigurno, ekološki održivo i poticajno okruženje uz aktivnu socijalnu participaciju mladih

Prioritet 4.1 Obezbijediti uključenost mladih u društvene i ekonomske procese

Mjera 4.1.1 Prilagoditi kanale komunikacije prema mladima na relaciji mladi - organizacija mladih - relevantne institucije

Mjera 4.1.2 Unaprijediti saradnju sa omladinskim udruženjima i organizacijama, koje realiziraju programe za mlade uključujući i organizacije koje promoviraju ostvarivanje prava mladih marginaliziranih skupina

Mjera 4.1.3 Sistemski podržati neformalne grupe mladih u sportskim, kulturnim i umjetničkim sadržajima

Mjera 4.1.4 Uspostaviti bazu podataka omladinskih organizacija

Mjera 4.1.5 Obezbijediti prilagođeno i pristupačno prostorno okruženje za realizaciju društvenih, ekonomskih, kulturnih, sportskih i umjetničkih aktivnosti mladih

Mjera 4.1.6 Obezbijediti dostupno i pristupačno online okruženje za realizaciju društvenih, ekonomskih, kulturnih, sportskih i umjetničkih aktivnosti mladih (platforme, portali, itd.)

Mjera 4.1.7 Kreirati interaktivnu mapu o postojećim kulturnim, sportskim i umjetničkim prostorima i sadržajima koji su namijenjeni mladima

Prioritet 4.2 Osigurati provedbu programa zaštite ljudskih prava i sigurnosti mladih

Mjera 4.2.1 Promovirati koncept temeljnih ljudskih prava i pripadajućih odgovornosti među mladima

Mjera 4.2.2 Razviti programe prevencije nasilja među mladima

Mjera 4.2.3 Implementirati preventivne programe usmjerene na smanjenje neprihvatljivih oblika ponašanja mladih

Mjera 4.2.4 Razviti i implementirati programe mentorstva i podrške za maloljetne prijestupnike u saradnji sa relevantnim socijalnim službama

Mjera 4.2.5 Razviti i implementirati smjernice koje promiču sigurnost mladih na internetu
Mjera 4.2.6 U programe osnovnih i srednjih škola inkorporirati sadržaje o sigurnom korištenju interneta, prevenciji cyber-bullyinga i pravilnom ponašanju u online okruženju
Mjera 4.2.7 Institucionalizirati protokole za rano prepoznavanje, tretman i prevenciju nasilja i neprihvatljivih oblika ponašanja
Prioritet 4.3 Afirmirati savremeni koncept sigurnosti
Mjera 4.3.1 Inicirati društvene rasprave o ekološkim i drugim prijetnjama zdravlju i životu mladih
Mjera 4.3.2 U formalno obrazovanje mladih integrirati sadržaje o holističkom konceptu savremene humane sigurnosti
Mjera 4.3.3 Informirati mlade o dugoročnom značaju programa za zaštitu i poboljšanje kvaliteta zraka, zdravstvene ispravnosti pitke vode te sistemskog unapređenja procesa upravljanja otpadom
Prioritet 4.4 Osigurati održivo ekološko okruženje, ugodno za život i blagostanje mladih
Mjera 4.4.1 Osigurati dostupnost i pristupačnost sadržaja za rekreaciju shodno prostorno uravnoteženoj distribuciji
Mjera 4.4.2 Promovirati i sistemski podržati sportske, kulturne i umjetničke sadržaja popularne među mladima
Mjera 4.4.3 Osigurati implementaciju politika koje promoviraju ekološku, ekonomsku i socijalnu održivost
Mjera 4.4.4 Promovirati zelenu inicijativu (green vision) među mladima u svrhu razumijevanja očuvanja sveukupnog prirodnog okruženja
Mjera 4.4.5 Kreirati programe u kojima će mladi direktno sudjelovati u procesima zaštite održivog ekološkog okruženja (akcije pošumljavanja, aktivnosti čišćenja i sl)
Mjera 4.4.6 Obezbijediti sinergijsko djelovanje obrazovnih ustanova, organizacija i drugih zainteresiranih strana u implementaciji programa koji promoviraju održivo ekološko okruženje
Prioritet 4.5 Unaprijediti stambene politike prema mladima
Mjera 4.5.1 Kreirati dugoročno održive modele stambenog zbrinjavanja mladih i pojednostaviti procedure
Mjera 4.5.2 Osigurati raznovrsnije i efikasnije programe povoljnog kreditiranja za mlade
Mjera 4.5.3 Inicirati programe socijalnog stanovanja za mlade – stambene jedinice za mlade
Prioritet 4.6 Promovirati i jačati kapacitete održivog omladinskog turizma
Mjera 4.6.1 Identificirati kapacitete za razvoj omladinskog turizma
Mjera 4.6.2 Uspostaviti mrežu i osigurati saradnju institucija i organizacija koje promoviraju omladinski turizam
Mjera 4.6.3 Osigurati promociju i sistemsku podršku različitim vidovima omladinskog turizma
Mjera 4.6.4 Obezbijediti stalnu autobusku liniju koja bi redovno saobraćala na relaciji Grad Sarajevo prema planinama/odmaralištima u Kantonu Sarajevo
Mjera 4.6.5 Promovirati važnost pristupa europskim fondovima za mlade koji potiču razvoj omladinskog turizma

Operacionalizacija Strategije

Kako bi se osigurala implementacija svih navedenih ciljeva, prioriteta i mjera neophodno je da se osiguraju adekvatna tijela, mehanizmi i procesi. Tačnije, neophodno je da se osigura sljedeće:

Implementacijska aktivnost 1	Uspostaviti radnu komisiju za provođenje Strategije,
Implementacijska aktivnost 2	Izraditi akcioni plan za provedbu Strategije,
Implementacijska aktivnost 3	Izraditi medijski plan za provedbu Strategije,
Implementacijska aktivnost 4	Izraditi instrument za monitoring i evaluaciju provedbe Strategije.

Vlada Kantona Sarajevo je posvećena ključnim principima i praksi koja, u okviru Ministarstva nauke, visokog obrazovanja i mladih Kantona Sarajevo, podstiče kulturu orijentisanu ka rezultatima u implementaciji strategija, projekata i istraživanja. Vlada Kantona Sarajevo će činiti sve kako bi se osigurao jak nadzor provođenja svih svojih aktivnosti na implementaciji Strategije kroz upotrebu MEL instrumenata (*engl. monitoring, evaluation, and learning*). Uspostava rigoroznog monitoringa i evaluacija će biti glavni fokus u inicijalnom period kako bi se unaprijedila transparentnost, odgovornost i učenje. Vlada Kantona Sarajevo je motivirana za provođenje ovog važnog aspekta implementacije Strategije jer je evidentno da istraživači i organizacije u Kantonu Sarajevo nemaju kapacitet da u potpunosti poduzmu monitoring i evaluaciju procesa i aktivnosti od važnosti za mlade. I njima je, također, neophodno da uče i integrišu te vrijednosti i funkcije kako bi vodile nezavisne analize ekonomskih i političkih izazova i politika vezanih za obrazovanje u Bosni i Hercegovini.

Ova inicijativa imat će dva osnovna cilja. Izgradnja sposobnosti Ministarstva za nauku, visoko obrazovanje i mlade Kantona Sarajevo za procjenu učinka reformi i intervencija (npr. promjene kurikuluma, reforma obrazovanja, itd.). Također, ovim putem će se inicirati i ojačati kultura orijentisanu ka rezultatima, koristeći monitoring, evaluacije i procjene kako bi se osigurala informacije donosiocima odluka koje su neophodne za upravljanje postojećim programima i odredio njihov dugoročni strateški okvir. Stoga će Ministarstva za nauku, visoko obrazovanje i mlade Kantona Sarajevo također razviti sposobnost provođenja neovisnih i visokokvalitetnih evaluacija. O snažiti će se lokalni kapaciteti za provođenje objektivne analize kako bi se postigla kultura donošenja odluka u javnoj politici zasnovana na rezultatima i podacima.

Naslov

Strategija prema mladima Kantona Sarajevo za period 2024-2028.

Autori

Amer Osmić, Sanel Huskić, Emina Adilović, Abdel Alibegović, Seniha Čelik, Jan Zlatan Kulenović, Lejla Osmić

Izdavač

Ministarstvo za nauku, visoko obrazovanje i mlade Kantona Sarajevo
Univerzitet u Sarajevu – Fakultet političkih nauka

Za izdavača

Adna Mesihović

Sead Turčalo

Lektura

Enita Čustović

Naslovnica, dizajn i DTP

Emina Adilović

Amer Osmić

U Radne grupe za izradu Nacrta strategije prema mladima Kantona Sarajevo za period 2024 - 2028. godine imenuju se: oblast "Obrazovanje i cjeloživotno učenje": Lamija Husić, članica - Ministarstvo za odgoj i obrazovanje Kantona Sarajevo; Elma Kico, članica - Ministarstvo za odgoj i obrazovanje Kantona Sarajevo; Gaj Trifković, član - Rektorat Univerziteta u Sarajevu; Lejla Halkić, članica - Institut za preduniverzitetsko obrazovanje Kantona Sarajevo; Edina Hadžiahmetović, članica - Internacionalni Univerzitet u Sarajevu; Nedim Krajišnik, član - Centar za obrazovne inicijative "Step by Step"; Andrea Soldo, članica "Promente" - socijalna istraživanja; Lamija Lapo, članica - Asocijacija srednjoškola u BiH. Oblast "Karijerni razvoj, zapošljavanje i poduzetništvo mladih": Jan Zlatan Kulenović, voditelj Radne grupe - Inkubator društvenih inovacija "Munja"; Zlatan Mujak, član - Ministarstvo privrede Kantona Sarajevo; Hamid Salihagić, član - JU "Služba za zapošljavanje Kantona Sarajevo"; Muamer Mahmutović, član - Privredna komora Kantona Sarajevo; Selma Turčinović, članica - Internacionalni Burč univerzitet; Mirza Rastoder, član - Homework Hub; Damir Maglajlić, član - Bit Alijansa. Oblast "Zdravlje mladih i zdravi stilovi života": Seniha Čelik, voditeljica Radne grupe - Zavod za javno zdravstvo Kantona Sarajevo; Mersiha Kolčaković, članica - Ministarstvo za nauku, visoko obrazovanje i mlade Kantona Sarajevo; Amra Hadžimuratović Čustović, članica - Ministarstvo zdravstva Kantona Sarajevo; Enis Hasanović, član - JU Zavod za zdravstvenu zaštitu žena i materinstva Kantona Sarajevo; Belma Čeranić, članica - JU Zavod za zdravstvenu zaštitu studenata Univerziteta u Sarajevu; Lejla Kadrić, članica - Sarajevska škola za nauku i tehnologiju. Oblast "Slobodno vrijeme, kultura, sport, mobilnost i mediji": Amer Osmić, voditelj Radne grupe - Institut za društvena istraživanja Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Sarajevu; Lejla Mujkić, članica - Ministarstvo kulture i sporta Kantona Sarajevo; Imran Pašalić, član - Studentski parlament Univerziteta u Sarajevu; Dino Mujkić, član - Udruženje građana „Sarajevo susret kultura“; Melisa Hasanović, članica - Centar za socijalni rad Hadžići. Oblast "Aktivno učešće mladih u društvu": Sanel Huskić, voditelj Radne grupe - Institut za društvena istraživanja Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Sarajevu; Miralem Zubović, član - Ministarstvo kulture i sporta Kantona Sarajevo; Jasmina Šukman, članica - Ministarstvo pravde i uprave Kantona Sarajevo; Ajla Smajić Atović, članica - Ministarstvo za boračka pitanja Kantona Sarajevo; Mateo Perjčinović, član - Vijeće mladih FBiH; Harisa Bojčić, član - Fondacija Boris Divković. Oblast "Ljudska prava i sigurnost": Emina Adilović, voditeljica Radne grupe - Institut za društvena istraživanja Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Sarajevu; Nina Tirić, članica - Ministarstvo za nauku, visoko obrazovanje i mlade Kantona Sarajevo; Hasan Begić, član - Ministarstvo unutrašnjih poslova Kantona Sarajevo; Mirza Smajić, član - Fakultet političkih nauka Univerziteta u Sarajevu; Jasmin Hasanović, član - Fakultet političkih nauka Univerziteta u Sarajevu; Adnan Lučkin, član - Udruženje „Ja bih u EU“; Faruk Dević, član - Studentski parlament Univerziteta u Sarajevu. Oblast "Mladi, urbanizam i okruženje": Abdel Alibegović, voditelj Radne grupe - Institut za društvena istraživanja Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Sarajevu, Muamer Kukan, član - Ministarstvo saobraćaja Kantona Sarajevo, Kenan Dinar, član - Ministarstvo komunalne privrede, infrastrukture, prostornog uređenja, građenja i zaštite okoliša Kantona Sarajevo, Velida Mehić, članica - Grad Sarajevo, Eldar Dizdarević, član - nezavisni socio-ekonomski analitičar, Ajdin Sofradžija, član - ekspert iz oblasti sporta, Dajana Cvjetković, Centar za promociju civilnog društva. Oblast "Inkluzija i različitosti": Lejla Osmić, voditeljica Radne grupe - Filozofski fakultet Univerziteta u Sarajevu, Senita Žilić, članica - Ministarstvo za rad, socijalnu politiku, raseljena lica i izbjeglice Kantona Sarajevo, Sandra Bjelan, članica - Filozofski fakultet Univerziteta u Sarajevu, Hena Fajić, članica - Komisija za mlade Skupštine Kantona Sarajevo, Anka Radić Izetnegović, članica - Društvo ujedinjenih građanskih akcija, Emanuela Buzuk, članica - Katolički školski centar - Opća realna gimnazija, Adna Sokolović, članica - Centar za obrazovne inicijative "Step by Step"

KANTON SARAJEVO
MINISTARSTVO ZA NAUKU,
VISOKO OBRAZOVANJE I MLADE

**INSTITUT ZA
DRUŠTVENA
ISTRAŽIVANJA**
FAKULTETA POLITIČKIH NAUKA
UNIVERZITETA U SARAJEVU